

HAPPY PA

№1

УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

КАФЕДРА

№ 1

ВИДАННЯ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНЕ
ТА ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКЕ

Одеса — Львів
1988

ПЕРЕДРУК ЗАКОРДОННОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА
УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ СПІЛКИ
1990

ROSTRUM
A Journal of Public Opinion, Literature, and Art

Issue No. 1, 1988
Odessa–Lviv

Editor – Mykhaylo Osadchy

Reprinted in Ukrainian
by the External Representation of the Ukrainian Helsinki Union
New York, 1990

ISBN 0-86725-004-6
Library of Congress Catalog Card Number: 89-644772

КАФЕДРА

№ 1

1988

Опанас Заливаха: Зняття з хреста

ПРОСПЕКТ ВИДАННЯ «КАФЕДРА»

У січні 1988 р. на Україні під егідою Української Асоціації Незалежної Творчої Інтелекції та у відповідності з її Декларацією від 7.XII.87 р. вийшов у світ перший номер видання "Кафедра". Обсяг — 130 стор. "Кафедра" популяризує творчість Асоціації, громадську активність та діяльність її членів.

Започаткований постійний розділ "Проблеми, дискусії" публікує розмову відповідального за випуск видання Михайла Осадчого з письменником та мистецтвознавцем Василем Барладяну, мешканцем Одеси, під назвою: "За перебудову на всіх парах, але не словотяпську". У відділі "Творчість" відомий київський науковець Євген Сверстюк на цей раз виступає з філософською поемою-есе "Франко". Поет Ігор Калинець — також з поемою "Осіння Магдалина". Це глибоко емоційна сповідь ліричного героя перед рідною землею і своїм народом. Харків'янин Степан Сапеляк друкує добірку віршів. Прозу репрезентують Михайло Осадчий — інтермецо "Сяйво", Василь Барладяну — оповідання "Миколин син". Вячеслав Чорновіл подає полемічні роздуми "Про публіцистичність справжню і налоскотану" з книги "Задротяне літературознавство", написаної в Якутії в 1988 р.

Виступають у "Кафедрі" автори, що зголосилися до Асоціації уже після її проголошення. Атена Пашко — збіркою ліричної поезії "Калинові рубіни". Богдан Горинь статтею спогадів про свої стрічі з Василем Симоненком. Валентин Стецюк ділиться враженнями від альманаху "Євшан-зілля". "Кафедра" кандидує нове літературне ім'я — Василь Розлуцький. Публікуються його міні оповідання. Є у виданні рубрика "Україна на захист, звеличення та увічнення своєї національної мови", — тут вміщуються огляди місцевої, наддніпрянської та донбаської преси про становище рідної мови в їхніх регіонах. В "Хроніці" — звіти про публічні виступи членів Асоціації.

"Літературні апокрифи" знайомлять читача з маловідомим, друкованим 60 років тому твором Остапа Вишні "Чухраїнці". "Кафедра" щедро проілюстрована фотокопіями живописних творів Опанаса Заливахи. Друкується "Стисла автобіографія" цього видатного майстра живопису. Видання вміщує фотографії авторів, їхні автографи.

Фотографії для номера виконав Зіновій Красівський.

Перший номер видання "Кафедра" підготував і випустив у світ Михайло Осадчий.

26 січня 1988 р.

КОЛОНКА ВІДПОВІДАЛЬНОГО ЗА ВИПУСК

Ініціативна група Української Асоціації Незалежної Творчої Інтелекції (УАНТел) постала через особисті і творчі контакти її членів. Досі не було зібрання, і організаційні структури УАНТел буде вироблено згодом.

Попередньо планувалося, що відповідно до Декларації УАНТел від 7.XII.87 р. перший випуск "Кафедри" під егідою Асоціації готує Михайло Осадчий. Наступні — кожний член Ініціативної групи за алфавітом. Але практика уже першого випуску засвідчує: як вироблення обличчя видання, так і організація матеріалів, географія, планування, редагування, передруки, ілюстрування, технічна робота, — все це непосильно для однієї людини.

Вимоги часу й читачів — великі. Науково-творчі можливості є. Для життєвості "Кафедри", підтримання її високого рівня необхідно, на мій погляд, у найближчому часі створити життєдіяльну редколегію. І щоб вона представляла всі регіони України. Тільки тоді остаточно розв'яжеться питання про періодичність "Кафедри".

Мета видання — згрупувати навколо "Кафедри" всі поза-спілчанські сили України. Запрошуємо до співробітництва також українських письменників і митців з-за кордону, зарубіжних літераторів.

В перспективі, в ході поглиблення демократизації країни, одержавши поліграфічну базу, "Кафедра" могла б стати науково-популярним та літературно-мистецьким виданням такого рівня, як це свого часу був "Літературно-науковий вісник", скажімо, доби Франка.

До участі в Асоціації зголошуються нові люди. Їх буде остаточно прийнято на зібранні, а до цього бажаючих включає в роботу відповідальний за випуск "Кафедри". Необхідна умова для претендентів — публікації у неформальних або офіційних виданнях.

"Кафедра" друкуватиме проблемні і дискусійні матеріали, буде знайомити з творчим доробком членів Асоціації, інформувати про їхню громадську та літературно-мистецьку діяльність.

Редагування "Кафедри" зводилося до вироблення її профілю, до граматичних і стилістичних формальностей та вилучення повторів, до відбору творів. За ідейно-тематичне спрямування своїх матеріалів відповідають самі автори.

Відповідальний за перший випуск "Кафедри"

Михайло Осадчий, січень 1988 р.

Моя адреса: 290010, Львів-10, вул. Некрасова, 8, кв. 29,
Осадчий Михайло Григорович.

ДО МІНІСТЕРСТВА КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Просимо зареєструвати неформальний клуб творчої інтелігенції України під назвою "Українська Асоціація Незалежної Творчої Інтелігенції (УАНТел)" на основі Положення про неформальні клуби за інтересами.

Названий клуб буде діяти на основі Декларації Української Асоціації Незалежної Творчої Інтелігенції (УАНТел), яку додаємо.

7 грудня 1987 року, Київ

Подав за дорученням клубу УАНТел
Павло СКОЧОК

Моя адреса:

256723, Київська обл., Рокитнянський р-н, с. Острів,
Скочок Павло Іванович

Відповідь можна подавати також на адресу:

290010, Львів-10, вул. Некрасова, 8, кв. 29, тел. 75-91-81,
Осадчий Михайло Григорович.

ДЕКЛАРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ АСОЦІАЦІЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ (УАНТел)

Період революційної перебудови всіх сфер нашого суспільного життя, атмосфера демократизації і гласності створюють для митців, для всієї творчої інтелігенції України нові шанси і можливості для творчого самовираження.

Мусимо однак констатувати, що на Україні цей процес гальмується. Якщо в Росії друкують практично все, що має літературно-мистецьку вартість, незалежно від часу і місця написання, від особи та долі автора, у нас досі панує вульгарно-соціологічний підхід до багатьох помітних або й видатних мистецьких явищ часів культу особи й брежнєвського застою.

Офіційні творчі спілки України ігнорують ряд поетів, прозаїків, критиків, публіцистів, художників, яких визнали читачі і глядачі багатьох країн світу, але які були незаконно репресовані або зазнали гонінь в останні десятиліття.

Ці митці у своїй країні опинилися у нестерпному становищі, коли, цілком підтримуючи ідеї перебудови, вони практично позбавлені доступу до видавництва, творчих об'єднань, літературно-мистецької періодики, ізольовані не лише від суспільного життя, але й один від одного.

На наше тверде переконання, офіційні спілки письменників,

художників, театральних діячів, кінематографістів УРСР не репрезентують всієї повноти духовних, літературно-культурних і громадських процесів, що ширяться, набирають дедалі сильнішого розгону на Україні і є фактично з позалітературних причин ігноровані формальними спілками діячів культури.

Цією Д Е К Л А Р А Ц І Є Ю ми проголошуємо створення нового добровільного неформального клубу митців пера і пензля, театру і кіно — Української Асоціації Незалежної Творчої Інтелекції — УАНТел. Наша мета: видання творів членів УАНТел окремими книжками, підготовка і випуск періодичних видань і альманахів, літературно-мистецьких портретів, організація художніх виставок, усна і письмова пропаганда творчості УАНТел, підтримка всіх, хто бажає своїм талантом і громадянською мужністю прислужитися благу і духовному розквіту рідного українського народу. Національне буття України у контексті загальнолюдських ідеалів — домінуючий мотив творчості УАНТел.

УАНТел випишує квиток № 1 видатному письменнику і громадському діячеві України нашого часу Василю Стусу (помертню), який за життя активно підтримував ідею письменницького об'єднання поза СПУ.

УАНТел має своє видання "Кафедра", характер і періодичність якого буде встановлена в робочому порядку.

Прийом нових членів УАНТел пов'язує з їхніми публікаціями в офіційній і неформальній періодиці.

ІНІЦІАТИВНА ГРУПА УАНТел: Почесні члени Міжнародної письменницької організації ПЕН-клуб: Ігор Калинець, Михайло Осадчий, Микола Руденко, Степан Сапеляк, Євген Сверстюк, Іван Світличний, Ірина Сенік, Вячеслав Чорновіл.

Літератори і митці: Василь Барладяну, Михайло Горинь, Опанас Заливаха, Ірина Калинець, Павло Скочок, Стефанія Шабатура.

7 грудня 1987 року
Київ, Львів, Харків, Одеса, Івано-Франківськ

ПРОБЛЕМИ,
ДИСКУСІЇ

ЗА ПЕРЕБУДОВУ НА ВСІХ ПАРАХ, АЛЕ НЕ СЛОВОТЯПСЬКУ

Відколи Брежнев почав керувати країною, у зв'язку з виробленою ним політичною доктриною застою, велика кількість науковців, письменників, митців України або завмерла, або опинилася поза творчими спілками і навіть без праці за фахом. А заклики окремих, активніших з-поміж них до демократизації суспільства механічно оберталися в переслідування, відлучення від преси і громадської діяльності, в ув'язнення.

Тепер, коли здається, що перебудова — реальність, вилучені з життя у брежневський період учені, літератори і митці і надалі залишаються поза суспільством, окремі покидають країну, а ті, що залишаються, зумисне утримуються в ізоляції, переважно працюють чорноробочими.

Однак, десятиліття перебуваючи у несприятливих для творчої праці умовах, багато з них не занепало духом, навпаки, нарощувало свій духовний і творчий потенціал, обзавелося значним запасом творів непересічних духовних вартостей. Їхній художній доробок, по суті, є не що інше, як нова культура, що за останні десятиріччя висунула на поверхню багато ширше чи вужче знаних імен.

Наявність позаофіційної культури, а до того ж прихід творчої молоді, що не хоче творити в річищі дискредитованої культури (чим близька, просто дотична з культурою позаофіційною), — і покликали до життя потребу об'єднати ці сили, створити умови для вияву і популяризації їхніх творчих надбань в Україні. Нам видається, що таким організуючим та об'єднуючим началом має стати видання УАНТеІ "Кафедра".

В чому суть перебудови в літературі, зокрема в українській, як до неї підходять провідні діячі української офіційної культури і як перебудовуються, як розуміють і як хотіли б перебудуватися представники неофіційної культури, — з таким запитанням звернувся відповідальний за випуск першого числа "Кафедри" Михайло Осадчий до члена-засновника УАНТеІ, члена редколегії журналу "Український Вісник", літератора і мистецтвознавця із Одеси Василя Барладяну.

Друкуємо діалог між ними.

Осадчий: Сьогодні весь світ говорить і пише про перебудову в нашій країні, яка нібито охоплює всі сфери життя. А художня література невід'ємна і навіть чолова частина духовного буття, бо зараз жодна людина не обходиться без книжки.

Отже, художнім твором високої проби можна мобілізувати населення країни на активну боротьбу за перебудову, аби створити справді демократичне суспільство. Курс на перебудову взято на квітневому Пленумі ЦК КПРС 1985 року. Минає ось уже

три роки... На сторінках преси обмінюються думками письменники, критики та читачі про перебудову в літературі. Мені хотілося б з'ясувати, які, на вашу думку, зміни відбулися в літературному житті України за ці три роки. І що саме треба перебудувати, аби наша література могла нормально функціонувати як складова частина національного життя, як найшвидше вийти з загумінковості і хуторянства на світовий рівень?

Барладяну: Передусім треба з'ясувати зміст терміну "перебудова" щодо літератури. У третьому числі "Літературної України" (далі "ЛУ") за цей рік надруковано лист О. Сизоненка, М. Шевченка, В. Ковалю та П. Осадчука, де висловлено образ з приводу надрукованого в "Молоді України" інтерв'ю В. Коротича, у якому цей український письменник і він же редактор "Огонька" став у позу критика і навчателю тих письменників, з ким в унісон, за добрі гроші, талановито співав осанну застійним явищам.

А перебудовані автори листа, зачеплені за живе Коротичом, нагадали йому про ці пісні. І у такий спосіб продемонстрували своє розуміння перебудови, як боротьби за місце біля корита.

Але є ще одне розуміння перебудови, що тотожне до зміни програми для роботів. У 19 числі "ЛУ" за минулий рік головний редактор журналу "Прапор" І. Маслов називає імена великої групи письменників, котрі до квітневого Пленуму ЦК КПРС мислили в дусі доби Брежнєва, а тепер "в їхній творчості з найбільшою силою виявляється нове мислення", тобто нова програма. Не приховує цього і Ю. Мушкетик. На липневому Пленумі СП України він зізнався: "Ми стоїмо на березі розгублені: куди пливати, що писати? Як писати?"

Інакше кажучи, з а п р о г р а м у й т е нас — і попливемо з одного застійного болота в інше. І навіщо ті японці вигадують та удосконалюють роботів?! Звернулися б до СП України — і їм видадуть потрібну кількість! Працювати будуть за будь-якою програмою. І не червонітимуть! Наприклад, Новиченко, — скільки списав він паперу за довге "творче життя". Аби на прикладі української літератури довести "торжество національної політики" на Україні, заперечував "вигадки" про нищення нашої мови, культури та зведення їх "до хатнього вжитку".

А коли М. С. Горбачов дав можливість сказати правду, що виявилась саме тією правдою, проти якої виступав Л. Новиченко, аби викрити доморощених "націоналістів", — він у своїй доповіді на червневому Пленумі СПУ, замість просити вибачення за свою запрограмовану брехню, волає: "Хай не сподіваються на поживу наші ідейні противники, зокрема з тих, що фарбовані жовто-блакитною фарбою"... Та для них поживою є сама твор-

чість Л. Новиченка, котрий змінює свій колір, як флюгер. Учора його не хвилювала конаюча мова, а сьогодні він відстоює право "примітивної" "мужицької" говірки... "хохлацького наречія" на статус літературної мови.

Не відстає від нього і голова одеської обласної організації СПУ І. Дузь. Він зараз активний перебудовувач Одеси, одного з найзрусифікованіших з допомогою Дузя міст України. У 60-70 рр. цей "вчений письменник" доводив, доповідав, повчав, що українського національного характеру немає, а натомість є радянський характер. А раз так, то не треба чіплятися за мову і культуру... Та й строчив рецензії-доноси на тих, хто все ж таки "чіплявся", чинив спротив запрограмованій денационалізації. Дузь зі шкіри вилазив, аби створити для КГБ письмові підстави для позбавлення мене права працювати за фахом і для запроторення в концтабори на довгі 6 років.

І він не один такий. А зараз ці "інтернаціоналісти" борються за "мову і за національний характер", бо цього вимагає нова програма дій. Таке, я б сказав кібернетичне розуміння перебудови виключає саму можливість перебудувати щось у літературному житті України взагалі.

Осадчий: З наведених Вами прикладів кон'юнктурного розуміння суті перебудови випливає, що Ви за таку перебудову, яка призведе до зміни позиції письменника щодо ролі в суспільстві?

Барладяну: Так! Не виштовхування собі місця біля корита, не писання творів за новою програмою, а повернення на позиції "секретаря суспільства", як сказав колись Бальзак, — вождя народу, яким був Т. Шевченко.

Осадчий: Повернення? Де ж той момент, у який письменник втратив позицію лідера, аналітика й спостерігача життя народу?

Барладяну: На мою думку, це сталося в 1929 р., коли була сфабрикована справа т. зв. "СВУ", аби знищити тогочасний цвіт нашої культури і науки. Налякані розмірами та жорстокістю репресій, письменники, як висловився в 1934 р. П. Постишев, або замовкли, або перебудувалися, тобто подібно до скульптура Рустічі з поеми Л. Костенко "Сніг у Флоренції", зрадили свій талант, обернулися в штукарів, що оспівували жахи сталінізму: примусову колективізацію, через яку наша Україна перестала бути житницею Європи, небачене й нечуване досі масове знищення всього здорового й мислячого, екологічні диверсії (штучні моря, канали, розорювання цілини, аби за рахунок

розбазарюваної землі на якийсь час не опустити цифри врожаю зернових). А зараз потрібні десятки, або й сотні років, аби бо-дай щось виправити. І якщо наші літератори не відкинуть на-в'язану їм роль роботів-штукарів, не навернуться на позиції художників-секретарів і речників свого народу, не творитимуть за законами краси, — про жодну перебудову не може бути й мови, бо зміни, що сталися в нашій літературі за останні роки, врешті-решт зводяться до розмов про добрі наміри, а конкретних перебудовчих дій не видно ще й на обрії.

Осадчий: Але що саме треба перебудовувати, коли наші письменники повернуться на втрачені за часів сталінізму-брежнєвізму громадянські позиції? Які добрі наміри письменників потребують конкретних дій?

Барладяну: Передусім треба домагатися, аби в Конституції УРСР з'явилася стаття про нашу державну мову — українську, що без знання саме цієї мови громадяни республіки не мають права на участь у державно-політичному житті. Лише проголошення української мови державною, а також прийняття законів, які забезпечать виконання Конституційної статті про державну мову, уможливить, щоб наша література мала відповідний ґрунт для свого розвитку — українського читача.

Що ж до неукраїнців, то їм треба надати національно-культурну автономію. І не більше. А то виходить, що на сторінках офіційної преси засуджується русифікація, а росіяни в містах України хоча і є меншістю, а користуються привілеями, які українському народу і не снились. Наші письменники вже зверталися до Президії ВР УРСР з проханням визнати українську мову державною, але їм пропонують, як це видно з офіційної преси, звертатися до національного сумління батьків, щоб вони по можливості не звільняли дітей од вивчення рідної мови. Це безглузда контрпропозиція, бо ВУЗ-и, державні й культурні заклади УРСР послуговуються російською мовою. А кожний батько мріє бачити своє чадо студентом і заради цього пише заяву з проською звільнити дитину від зайвої дисципліни — української мови.

А поза межами УРСР — на Кубані, в Молдавії, на Уралі, в Сибіру, на Далекому Сході та в республіках Середньої Азії, в Москві й Ленінграді українці взагалі позбавлені можливості знати рідну мову. Отже, зникає український читач. Я не проти російської мови. Але у неї немає конституційного права перетворюватися на мову ВУЗ-ів і державних закладів України. Росіяни, як і представники інших народів, можуть користуватися в УРСР культурною автономією з обов'язковими знаннями в повному розумінні цього слова нашої мови і культури.

Якщо найближчим часом не будуть українізовані всі ступені навчальних закладів і державні установи — не лише про перебудову української літератури, а про саму літературу не може бути й мови. Це одне з першочергових завдань!

Осадчий: Мова, на ваш погляд, — лише одне з першочергових завдань?

Барладяну: Поза сумнівом! Адже для нормального функціонування літератури існує ще й проблема класичної спадщини, яка є фундаментом розвитку. Про який розвиток нашої літератури може йти мова, коли ми не маємо права видати повного зібрання творів наших класиків. Після 1917 року, наприклад, видають лише ті твори М. Старицького, І. Нечуя-Левицького та б. і., в яких нема прямих виступів проти поневолення російським царатом України. Скажімо, "Дорошенка" Старицького, "Бояриню" Лесі Українки не видають, бо в першому йдеться про боротьбу за незалежність від Росії, а в другому — про різкий контраст національних характерів двох народів.

Така творчість проголошувалася "націоналізмом", хоча на час їх писання не було ще й цього терміну. Але ж Російська імперія далеко не завжди була другом і захисником нашого народу. У першій половині XVII ст. українці вели боротьбу не проти Польщі, а проти закріпачення панамі селян. У тій нерівній боротьбі Б. Хмельницький шукав союзників. І Росія скористалася з цього, аби врешті-решт нав'язати нам своє азіатське кріпацтво.

Гетьмани І. Виговський, П. Дорошенко та І. Мазепа виступали саме за збереження завоювань народу. І тому зараховані царями в "зрадники царів", а не українського народу. Як українські патріоти вони повинні бути позитивними героями художніх творів, аби їх патріотизм посилював нашу історичну пам'ять, виховував патріотів, бо любов до своєї землі споконвіку була патріотичним проявом, а не націоналізмом. Звідси видно: доки наша класична спадщина розглядається з позицій російського шовінізму — ми не зможемо вільно розвивати свою літературу.

Осадчий: Гадаю, що в поняття спадщини не слід включати лише творчість класиків.

Барладяну: Я цього і не роблю. Та причина заборони класичної спадщини пояснює й причину заборони, наприклад, творчості В. Винниченка. В його оповіданнях, повістях, драмах і романах немає нічого того, що росіяни називають "націоналізмом". Але як громадсько-політичний діяч В. Винниченко

іноді закликав до самостійності України. І саме ці політичні заклики призвели до заборони його мистецької творчості.

Вся художня творчість В. Винниченка має бути повернута народу. Спадщина В. Винниченка підносить нашу літературу до всесвітнього рівня. Боюсь лише, що довготривалі теревені, як і що видавати — не тільки В. Винниченка, але й М. Хвильового, Г. Чупринки, Д. Фальківського, М. Йогансена, С. Єфремова та ін. — призведуть до того, що ми, як і за часів М. Хрущова, дочухаємося, що анічогісінько не видамо, і цим позбавимо наступні покоління можливості вчитися майстерності у багатьох геніїв нашої літератури.

Повернути в життя творчість "заборонених" сталіністами письменників — ще одне першочергове завдання.

Осадчий: Ви сказали "заборонених". Це що, стосується лише письменників перших трьох десятиліть нашого століття, тих, які творили за Сталіна?

Барладяну: Аж ніяк ні. Як не прикро, але наша література від 1929 року складається з двох літератур — офіційної, яка співала й співає дифирамби вождям типу "Сталіна-Брежнєва", і тієї, що творилася в концтаборах або й на волі, але "потаємно", бо розвінчувала цих "вождів". Цю другу українську літературу, що залишалася на громадянських позиціях — репресували, переслідували, забороняли, знищували.

Але саме ці письменники безугавно і послідовно закликали до перебудови. Та жоден із них не друкується зараз в офіційній пресі. У такий спосіб свідомо і вперто робиться вигляд, ніби опозиційної літератури не було — та ще й виправдовуються репресії брежнєвського застою, мовляв, сиділи декотрі "письменники", але не за літературні твори (вироки при цьому не показують), а за антирадянські настрої. І нічогісінько вони не писали. І писати не вміють.

Та попри все, творчість І. Світличного, В. Стуса, Є. Сверстюка, В. Чорновола, О. Різніківа, Ігоря й Ірини Калинців та б. і. існує і пробиває собі шляхи до читача крізь неймовірні хащі труднощів. Офіційне ігнорування цієї творчості наводить на думку, що ніякої перебудови на відбувається.

Осадчий: А що нового, на ваш погляд, вписала б неофіційна література в загальне річище літературного процесу на Україні?

Барладяну: Один з кращих наших поетів Д. Павличко, відповідаючи на закиди російських письменників, що за три роки перебудови українці не спромоглися на своїх "Дітей Арбата", зая-

вив на засіданні вченої ради Інституту літератури ім. Шевченка і Президії СПУ, що "сама українська література вже на початку 30-х рр., а може ще й раніше, відчула всю небезпеку сталінізму... І тоді, тоді, а не тепер продемонструвала той дух правди й справедливості, яким ми живемо сьогодні..." ("ЛУ", 1988, № 3).

Але на початку 30-х років розстріляні згодом українські письменники відтворили у своїх творах лише відчуття небезпеки сталінізму. І офіційна література про них знала, але мовчала з переляку. А це означає, що нам потрібні наші "Діти Арбату", щоб не залишився поза літературою тривалий період життя народу.

Ю. Мушкетик на липневому Пленумі СПУ зізнався, що коли виникла потреба в правдивих творах — "шухляди наших столів виявилися порожніми"...

Осадчий: Але він говорив про себе та своє оточення — без елементарного знання літературної ситуації, що не личить його посади. Натомість у названих вами, та й у мене з вами, у всіх проскрибованих літераторів, а я додам ще й митців такого крупного масштабу, як О. Заливаха, А. Горська, В. Гнатенко та б. ін. — є таки щось у шухлядах?

Барладяну: А якщо у В. Стуса і шухляди нема, то ліпшими його творами набиті вже не шухляди, а сейфи КГБ. Та й наших з вами творів там несть числа. І якщо цим творам не буде відкрито шляху до читача, — наш народ знову залишиться без художньої пам'яті про сталінсько-брежньєвські трагічні часи. А саме збереження й високохудожнє відтворення цієї пам'яті, як складової частини історії нашої нації в контексті всіх культурних народів — ось та роль, яку має відіграти в загальноукраїнському літературному процесі духовна творчість проскрибованих письменників.

А без цієї літератури, коли вона не стане духовним надбанням нашого народу — перебудова зводиться до базикання про чудові наміри. Це стосується й літератури молодшої генерації, що, слава Богу, не встигла запізнати "брежньєвського раю" в Мордовіях та Пермах, а вже маємо її довершені художні взірці, яких офіційна преса також не друкує, і яка вливається в русло спільної неофіційної культури. Це також має відношення і до літератури, що твориться за межами УРСР — на еміграції. Український читач обкрадений без творів українських письменників зарубіжних країн.

Осадчий: Таким робом, як ми з'ясували, перебудова літературного життя України — процес багатогранний. Він включає в себе не лише перехід письменника з позицій підспівувача на

позиції художника і громадянина, а й явища нелітературного характеру — політичні, правові, морально-етичні, — хочу сказати, що це процес не "безкровний". Адже з творами штукарської літератури здоровим силам доведеться довгенько поборюватися, і не за місце біля корита, чи за їхню комп'ютерну програму, а за право законної і суспільно визнаної літературної діяльності. За право користуватися засобами щедрого розповсюдження своїх творів. І ясно, що вчорашні літературні апологети застою будуть активно протистояти неофіційній літературі як з міркувань власних амбіцій, самозахисту, так і втрати ґрунту читача під ногами, бо ж вони полетять шкереберть як богомази... І якщо цього не враховувати, то діяльних наслідків од перебудови в літературі годі й сподіватися.

Барладяну: Я такої ж думки, але зазначу, що вже зараз з вини штукарів од літератури є багато галасливих, словотяпських розмов про перебудову, а сама перебудова лише деінде прокльовується, мов те кволе курчатко з шкаралупи. Це перше всього стосується спроб видати деяких репресованих письменників 30-40-х рр.

Але час вимагає не спроб, а активної діяльності в цьому напрямі. А особливо в напрямі видання творів проскрибованих у наш час письменників, які можуть ще багато зробити для збагачення і звеличення рідної культури. Літераторами світового рівня в наш час на Україні є тепер уже покійний Стус, до названих вище ще додам Михайла Гориня та добрий десяток інших, які ще живі й активно творчо працюють.

Висновок напрашується сам собою: видання "Кафедри" хоча в обмеженій мірі сприятиме перебудові в душі справжнього, а не ілюзорного оновлення літературного життя в Україні.

Осадчий: Ми усвідомлюємо, що машинописна "Кафедра" не може конкурувати в розумінні зв'язку з читачем, наприклад, з видавництвом чи тлустим літжурналом. Але згадаємо Т. Шевченка, чи був би "Кобзар" національною Біблією нашого народу, якби найкращі твори Шевченка, що не друкувалися за життя автора, так десь і запропастилися. Та й тиражі друкованого Шевченка за його життя не дуже перевищували наші машинописні.

Отже, висновок один: наша мета — до останнього подиху, скільки життя нам виділила доля і Всевишній, віддати себе нелегким літературним пошукам і праці.

І, сподіваюся, ви приєднаєтеся до моєї думки, що пропагування "Кафедрою" творів мужніх і талановитих літераторів дасть свої плоди. А талановитим офіційним письменникам, таким, як О. Гончар, Д. Павличко, І. Драч, які хоча й мають гріхи перед своїм народом за гімни застою, але й давали високо ху-

дожні взірці, шлях один — з народом.

Барладяну: Тільки. Адже перебудова літературного життя не зводиться до поррахунків, мишачої шамотняви Осадчука з Коротичем — це широкий гостинець до спільної справи всього найталановитішого, художньо найдосконалішого в ім'я увічнення духовного буття нашого народу.

Осадчий: А це можливе лише в умовах справжньої демократії і перебудови. Саме на цей карб кладуть свої душевні, творчі і життєві сили члени УАНТел і "Кафедра" як видання цієї Асоціації.

Барладяну: У нас в Одесі, коли проводжають когось на добре і славне діло, напучують: ЩАСЛИВОГО ПЛАВАННЯ!

* * *

"Кафедра" сповіщає, що член-засновник УАНТеї Микола Руденко переїхав жити в США. Запрошуємо не поривати зв'язків з УАНТеї і надсилати свої твори до "Кафедри". Друкуємо вірш Миколи Руденка, написаний 1977 р. і переданий під час короткої зустрічі в ув'язненні Михайлові Осадчому, в якого зберігається автограф.

* * *

Тебе немає і не буде —
Тебе тієї, що була.
З моїх очей сповзла полуда,
Розверзлася безодня зла.

Те зло уже повік не змити,
І нігтями не відшкребти:
Це сатана збирає мито —
Як щедро заплатила ти!

А я волаю та благаю:
О Боже праведний! Пошли
На щедрий вечір серед гаю,
Де ми щасливими були.

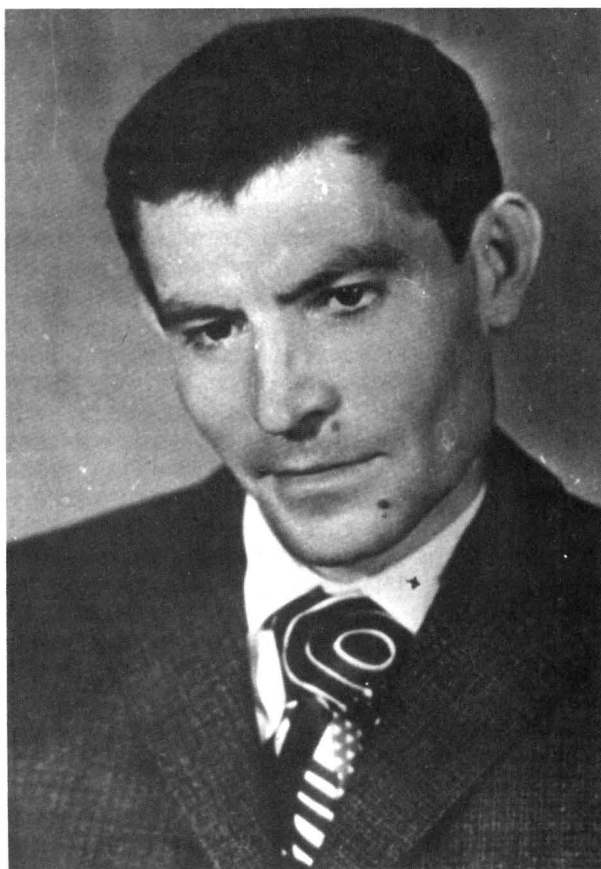
Верни вільшаники торішні,
Хай зашумить трава густа.
Я знову зацілюю грішні,
Твої осквернені вуста.

Зорю вечірню привітаю,
Торкнусь коханого чола,
І з тихим плачем запитаю:
— Як ти могла? Як ти могла?...

І в тебе ніжної, чужої,
Черпнувши в серці доброти,
Світ залишивши за межею,
Піду вмирати за дроти.

1977

ВАСИЛЬ СТУС

(6 січня 1938 — 4 вересня 1985)

ВАСИЛЬ СТУС

Оголошувати власні спомини про Василя Стуса не наважуюсь: і боляче, і лячно. Боляче, бо сам перейшов катакомби табору особливого режиму, у якому помер мученицькою смертю Василь Стус, а лячно, бо є люди, які глибше і ретельніше знають його життя і творчість. Що ті мої випадкові стрічі ще до арешту його і мене, а також на пересилці, де стрілися смугастий — я ("полосатік", як називали нас через одяг) і чорний — він на той час?

Плюс неперіодичне листування, і тяжка звістка: Василя немає серед живих...

У Києві зараз готується найповніше зібрання творів Василя Стуса, і я сподіваюсь, що "Кафедра" ще присвятить чимало уваги особистості цього видатного письменника нашого часу. А тут висловлюю свій жаль, що читав, але не зберіг його наймастернішого есе про Павла Тичину. Немає цього твору, як видається, і в київській редколегії по підготовці творів Василя Стуса.

Подаю лист Василя Стуса, а також свій коментар. Лист цікавий у двох аспектах: 1) умови політзасланця брежнєвського застою, як дві краплі води, подібні до режиму на заслання всіх Василевих побратимів по долі, умови, що точка в точку нагадують і умови засланих кирило-мефодіївців,* і — 2) сердечна турбота Василя Стуса про всіх принижених і упосліджених.

М. Осадчий

* Див. вірш П. Куліша, (1819-1897) "Каверзникам":

Як на Сибір колись ви засилали
Правдивих земляків московськими руками,
Так і мене сюди запакували,
Щоб я бесідував з одними мужиками,
Щоб картами п'яними забавлявся,
З підпанками тупими тільки знався.

Шкода і злості нашої і праці:
Я розмовляю тут із богом Аполлоном,—
Не дурників-панків, а муз і грацій
Збираю в хуторі моєму діри дзвоном.
З талантами всесвітніми тут знаюсь,
З Гомером і

Шановна Маріє Марківно!
Шановний Тарасе!
Шановний Миколо!

Дістав од Вас листа — дуже дякую. Післав до о. Василя здоровлення новорічно-різдвяне 16.XII.[77 р.] — рекомендований лист з рекомендованим повідомленням. Звичайно, для цілого гурту їхнього, зичачи, аби сьорбали з одного козацького казана кулешу. Не знаю, чи дістане (квитанція № 66). Так само — на всі закути, де друзі-побратими.

Тішу себе тим, що моя карточка, післана через Вас, таки дійде до о. Василя — дай-но Боже!

Тарасе, мені було дуже приємно читати Твого листа (можна ж — на "Ти"?). Може, колись ще й зустрінемося — в повному гурті, спогадаємо. Чомусь мені здається, що часова смуга, розпочата кільканадцять літ тому, йде до прикінця свого (втім, чи не говорить у мені колимський оптимізм, без якого тут прожити було б зовсім не аж так цікаво?).

Працюю, Тарасе, в штольні — горну руду в вагонетки. Трохи марудно, зате наскільки це ч и с т і ш а робота — за ту, що я мав колись у Інституті літератури АН УРСР, у газеті. Головне — аби здоров'я не підвело.

Умови такі: мешкаю в гуртожитку, де п'ють, кричать і т. ін. Мав чимало клопотів із цим, нині маю трохи менше. Бо комусь треба знейтралізувати мої творчі потенції, бо в цьому — весь смисл виховної зі мною роботи. Атмосферу довкола мене постійно отруюють, стеження, провокації, випитування за мене і т. ін.

У цілому мало різниться од Мордовії, але там були друзі. Тут я сам, як палець. Через це — весь поринаю в давні спогади. Звідки знати о. Василеві, п. Данилові [Шумуку], Славкові [Чорноволу], Іванові [вітличному] чи Євгенові [верстюку], що з ними я щоденно "зустрічаюся" і "бесіди веду"? Їм, може, здається, мовчить Василь, йому вже не про нас (бо листи нещадно крадуть, особливо — одномовні, з України).

Отож, Тарасе, я не самотній. Зі мною — Гете, Рільке, Гессе (української періодики не читаю: хай її читає хтось).

Трохи був заслаб, але вже все майже — позаду. Звичайно, соснівчани мою адресу знають (бо мали одного листа). Дещо писала Віра Данилівна — про батька. Але лист до неї — із Родинська — завернули, я переслав на пошту Миронівки Київ[ської] області. Не знаю, чому переїхала, та й чи в Миронівці?

Але листи не йдуть не тільки до друзів у Дубравлазі, але й від них. Мих[айлина] Коцюбинська пише мені регулярно, шле й

цінні листи, а за півроку не дістав жодного. Львів'яни й кияни мовчать. Дістаю листи лише од батьків, що в Донецьку мешкають, і дружини та сина (в Києві проживають).

Я гадаю (молю Бога про те), що в Сосновці згодом усе більш-менш залагодиться. Бо інакше просто бути не може. А з цим я зазнаю. Мені навіть прислали фотокопію листа соснівчан — про В. М. Прислали з Москви — інкогніто. Думаю, чи не злі це руки зробили? А як пропустили? Адже всі мої листи читаються...

Із п. Вячеславом Ч[орноволом] я пробув більше півроку разом. Може, трохи менше. Зараз він геть зле себе чує — писала його сестра. Тепер уже нічого не вдієш: скоро — заслання. Із краян то було для мене чи не найкраще сусідкування (надто славна людина, скільки його пам'ятаю).

На Колимі ще мені бути 22 місяці (маю три роки). Але все може бути. Наші часові виміри — не діють. Бо живемо, як у космосі.

Моєму синові, Дмитрові, пішов допіру 12-й річок. Ходить до 5 класу. Я не бачив його вже три роки майже (дружина приїздила вліті, але тут добре псували настрої).

У відпустку, певне, поїхати не пустять, хоч старі мої батьки чуються зле.

У мене, окрім заслання, є ще якась біда, бо не дозволяють зняти окремий куток і самому обрати роботу, як то належить засланцеві. Чогось на мене владці сердиті.

Але часу не марную: працюю над собою — скільки можу.

Тарасе, може мамі сутужно з часом — то пиши до мене Ти, коли це не пов'язано з певними для Тебе невгодами.

Справа в тому, що Ніна Антонівна, Рая М[ороз] до мене не пишуть. Із Вірою Калач-Шумук листування перервалося — і я ніч не знаю за дорогих мені людей.

А адресу Марійки Гелевої і Оксани Михайла Осадчого я не знаю на жаль. Так само геть нічого не знаю, як чується Юрко Ш[ухевич]. (Здається мені, мов за стома мурами).

Ось уже з місяць, як я не маю листів майже зовсім. Дещо пише Стефа Ш[абатура], дещо — інші засланці. Левко Л[ук'яненко] геть замовк чомусь. Більше знаю за Перм, та й то — лише про декого.

11.I.[78 р.] Продовжую відкладеного листа: знаю вже, що О. Тихий щодня бачиться з о. Василем. Знаю, чому замовк Левко Л[ук'яненко], знаю... Славко Ч[орновіл] хворий, його мамі геть зле (він якраз сьогодні вирушає на заслання, на цей час уже коло Рузаївки, мабуть)... Ірина К[алинець] вирушила, звичайно, раніше, може, в п'ятницю-суботу ще.

Мені заборонили провідати своїх тяжко хворих батьків у Донецьку. Тепер не знаю, чи вдасться побачитися взагалі...

Звичайно, слав Вам різдвяні поздоровлення — чи дістали?...

Хоч і час нині не дуже веселий, хоч і сподівань на краще — небагато, проте — зичу Вам усього доброго.

Чекаю звісток од Вас.

Сердечно вітаючи — Василь Стус

Додаю трохи для о. Василя: Шановний отче Василю, радий був знати, що моє вітання для Вас і для всього коша Ви дістали. Наші розмови, сподівання, наміри, всі прогнози наші, звірені не з одним із соснівчан — приємні згадки. Але всі ми думаємо в оптимістичному плані, а життя дає все нові уроки песимізму. Гірко те чути. Це не звагання на ілюзії наші, а смуток з приводу того, що сонце ходить значно нижче, ніж мало б ходити. А це дуже б'є на мізки, трохи обмежує в працевиявленні. Проте вибору нема і не може бути. Більший іспит (він справді більшає — з кожним таким разом — для багатьох із нас, будь-де суших) робить нові перерозподіли. І я потерпаю часом, що запаси для перерозподілу все мізернішають.

Ви, певне, маєте академічного Рільке — не дуже в цілому здалого (за винятком Богатирьова й Ратгауза). Мені вислали — і я дуже втішаюся, хоч і не більше того (а хотів би більше!).

Не майте серця, коли я "мовчу", бо й до мене, вважайте, "мовчить" увесь найбільший світ. Написав до Петра Рубана, то прийшло повідомлення — без луганського штемпелю.

Надто тяжко думати про Левка [Лук'яненка]... Ще тяжче, ніж за Вас, братів соснівських.

Кланяюсь і вітаю, зичачи сили і витримки, в с і х братів своїх. Вірю, що Ви там, маючи новий обрій, затканий новими хмарами, збираєтеся на силі й ошадно і мудро витрачаєте їх — аби стало на весь час випробування. Дякую, що у Вас усе гаразд (вірю в це!).

Сердечно обіймаю всіх тісно.

Персонально кланяюсь Олексі Т[ихому]. Радію, що Ваш українсько-ленінградський гурт міцніє.

Спогадую Вас щоденно, коли Ви спите, щоночі, коли засинаю або ж сню Вами, лицарством великої проби. Хай Бог тримає Вас — у своїй опіці!

Ваш В.С.

12.1.78 р.

Стисло: мав листа од Івана Кандиби, Атени (Волицької-Пашко), Олени А[нтонів], привітання од п. Галі Горбач, Софії Ковалик (із Канади). Трохи мав із Києва (од Михасі К[оцюбинської] теж).

КОМЕНТАР: Лист Василя Стуса адресований Марії Марківні, нині покійній дружині отця Василя Романюка. На той час останній був політв'язнем табору особливого режиму в Сосновці Мордовської АРСР.

Тарас — тоді 18-річний син о. Василя. Микола — особа невстановлена.

Соснівчани — всюди — співв'язні о. Василя.

В листі згадується низка імен п/в та членів їхніх родин. Віра Данилівна — дочка п/в Шумука Д. Л., Ніна Антонівна — Строката-Караванська.

Як і в інших листах та в усних бесідах, з ким стрічався, Василь Стус звертається до теми, що кипіла на той час у сосновському політтаборі і була пов'язана з Валентином Морозом (у листі — В. М.). Як і соснівчанам, боліла ця тема В. Стусу. Не вдаючись у деталі 10-річної історії, скажу, що я розкрив цю тему у повісті "21 лист до знайомої", що мала б бути у мого співкамерника Едуарда Кузнецова.

"Надто тяжко думати про Левка..." і далі пов'язане з Лук'яненком — прозорий натяк на арешт Української Гельсінської групи, на долю одного з її основоположників, який після вироку до розстрілу, заміненого на відбуті Л. Лук'яненком 15 р. ув'язнення, дістав ще 15 р., з них 10 особливого режиму і 5 заслання.

Олекса Тихий — новоприбулий у Сосновку п/в, член Української Гельсінської групи. Помер в ув'язненні 5 травня 1984 року.

"Радію, що Ваш українсько-ленінградський гурт міцніє..." — йдеться про групу українських і ленінградських п/в. Останні хотіли вилетіти в Ізраїль через Швецію, але вже при посадці в аеропорту м. Ленінграда були заарештовані. У сосновському політтаборі покарання у цій справі відбували Е. Кузнецов, Ю. Федоров, О. Мурженко. Між українською і ленінградською групою в'язнів були прихильні ділові стосунки.

"Зараз він [Чорновіл] геть зле себе почуває..." — мова про перехід Вячеслава на Статус п/в, розпочатий 10.XII.76 р., який продовжувався до січня 1978 р. (до відправлення на заслання) та супроводжувався майже безперервним утриманням у карцері.

"У мене, окрім заслання, є ще якась біда, бо не дозволяють зняти окремих куток..." — тут треба зазначити, що "психологи"-наглядачі застосовували диференційований підхід до політичних засланців. Людям, які могли "розагітувати" оточення (наприклад, В. Чорноволу) дозволяли і навіть самі сприяли винайти окреме помешкання. А поетові В. Стусові, навпаки (він був

Опанас Заливаха: Бандурист

людиною "в собі") — створювали кошмарні умовини в північних гуртожитках з їхніми цілодобово-цілорічними п'ятиками та бійками...

Наведений лист Василя Стуса — ще одне яскраве свідчення, що він був людиною турботливою, чуйного серця, щедрої душі, оптимістом у найтяжчих життєвих перипетіях, людиною, яка наснажувала дух людей у гнітючі будні, що зараз ми офіційно іменуємо "періодом застою"... Невизначне словосполучення і мало що говорить воно для ситого тогочасного і теперішнього міщанина-обивателя.

М. О.

ТВОРЧИСТЬ

ВАСИЛЬ БАРЛАДЯНУ

Автограф:

Долинуть
Іноді
Прості
Румунські звуки —
Мажорні
І сумні,
Заповнять душу
Вщерть —
Тоді
Пригадую,
Що
Пращур
Був гайдуком,
А дід
На Україні
Мій
Помер!...

В. Барладяну
Одеса, січень 1988 р.

Василь Володимирович БАРЛАДЯНУ-БИРЛАДНИК

народився 23 серпня 1942 року в українському наддністрянському селі Шибці (Григоріопільський р-н Молдавської РСР). 1978 року закінчив російську філологію Одеського університету.

Мистецтвознавець. Стажувався в Бухарестському та Софійському університетах. Завідував кабінетом мистецтвознавства в ОДУ, викладав історію західноєвропейського та українського мистецтва, античну, середньовічну та літературу доби Відродження в університеті, а також етику й естетику в Одеському інституті інженерії морського флоту.

Підготував до захисту дисертацію "Образ людини в літературі та живопису Другого Болгарського царства (1118-1396 рр.)". 1973 року на Міжнародну конференцію, присвячену Тирновській літературній школі (1371-1402 рр.), що відбувалася в Болгарії, подав статтю "Людина в літературі богомелів", яка була надрукована в матеріалах цієї конференції в Софії.

Писав наукові праці з історії українсько-румунсько-болгарських культурних взаємин, з історії українського мистецтва та з історії національного питання в Російській імперії та в СРСР. В 1974 році написав монографію про українського художника Миколу Жука.

З 1972 року за наукову проблематику своїх досліджень та українські патріотичні погляди зазнає переслідувань. Активно обороняючись, 1976 р. відмовився від радянського громадянства.

1977-1983 рр. перебував у таборах примусової праці (два терміни поспіль за ст. 187 КК УРСР — антирадянська агітація і пропаганда).

1977 або 1979 року на Заході вийшла друком автобіографічна книга "А как же иначе?" (друге видання під назвою "Горе от ума").

З 1961 року виступає з поезіями російською та молдавською мовами у військовій, одеській обласній і молдавській республіканській пресі. Вірші українською мовою почав писати 1968 року в Празі, де відбував музейну практику.

Протягом ув'язнення написав два цикли оповідань — "Скрижалі мага" та "Уроки історії", а також збірку віршів "Між людством і самотністю. Поезії політв'язня". Після звільнення підготував до друку драму "Овідій", повість "Дорогою до матері", поетичну книжку "До Оксани", а також цикл есе з історії української культури і церкви. Літературні та наукові твори пише переважно в християнському дусі.

Зараз живе в Одесі. Працює електромонтером.

МИКОЛИН СИН

Над вузьким, заповненим людьми подвір'ям ворушкою аркою нависав молодий виноградник, відсвічуючи заросянілими гронами. Люди утупили очі в отвір дверей. Мовчали. І було чути, як гупають яблука в старому садку, як мурчить, сіючись на землю, червінкове листя.

Та коли з хати показалася домовина, а тишу увірвала жалібна музика, люди одступилися од ганку, і Галина побачила мари. А над блідим обличчям Миколи проходила вимучена горем ненька.

— Та навіщо ж ти, синечку мій, та й увірвав собі життя?...

Небіжчик мовчав, і тільки застигле на його виду сум'яття засвідчувало, що він з величезною мукою розлучався з білим світом. Галинка стояла на узвишші побіля розчинених навстіж воріт, боязко позирала на покійника, і подумки відповідала тітці Христі: "Це я винна!.. Усе через мене..."

І з її потривожених очей покотилися рясні сльози. Та ніхто на них не звертав уваги, бо плакали всі. Ридали сурми, ойкав бубон, і квилла над Миколою мати. Носії підняли мари. Домовина попливла поверх натовпу.

— Та квітами ж, квітами усипайте його доріженьку до кінця... Він же до нареченої іде, — заливалася сльозами мати. — Та ж коло кого ж я прихилю свою сиву голову? Це твій тато забрав тебе, єдиного, до себе...

У розпачі жінка ламала собі пальці. Дивилася скляними очима довкруг і нікого не бачила.

— Та ж тато твій загинув, як доля розпорядилася, а ти сам пробив собі серце... Якби знаття, ніж би той знищила і виш-вирнула...

Стогін тітки Христі шпигуче пронизував Галинчине серце. Вона не витримала. Зупинилася. Відстала від процесії, підбігці подалася, навздогін зачуваючи Миколині кроки... Він наздожене. І знову казатиме:

— Я кохаю тебе, Галинко!... Ще з першого класу...

В його зволжених очах скільки тої ніжності! Їй аж не віриться, що мужні хлопці можуть бути такими закоханими.

— Пошукай собі другої! — щиро відказує вона. — Я ще нікого... І тебе теж...

І дивиться собі під ноги, очікуючи, коли вже він піде додому.

— Чекатиму, доки покохаєш! — аж тремтить од щирості Микола.

— Ні! Не кохаю! — вона повертається до нього плечима,

іде до воріт. А хлопець як виріс попереду, затулив собою хвіртку.

— Ти неправду кажеш, Галинко!

— Правду! — розсердилася. — Відчепися!

Він уклякнув, відступився вбік. І вже з подвір'я почула:

— Тебе ніхто так не кохатиме!.. А мене не буде!.. Сьогодні!..

— Дурненький! — озирнулася, — його вже не було й сліду.

Тільки шаруділо кленове листя...

А тепер над селом линуть жалібні звуки, роз'ятрюють дівоче серце. І Галинці так хочеться, аби цей похорон лише приснився. А насправді коло воріт, ось біля оцього старого клена чекав на неї Микола. Проте під деревом перегорталося лише золотисте листя. І легенький вітерець обережно грався ним. Скупі промені осіннього сонця гостро пронизували поріділі жовто-зелені шати клена, плямами палахкотіли на вкритій золотом землі.

Дівчину пойняв схожий на розпач сум.

— Він казав мені правду... Пішов на той світ... Бо не міг без мене жити! — кричала в душі Галинка. — Яка я була дурна! — картала себе. Біля ганку нагнулася до землі. Узяла з-під куска червоної цегли ключа... А в хаті впала долілиць на ліжко. Тільки плечі конвульсійно здригалися. Та інколи крізь сльози пошепки вокала:

— Миколо, я тепер кохаю тебе!

А потім побачила Миколу. Стояв під кленом. Сивий. З м'яким хвилястим волоссям. Мав бліде, проте мужнє і приємне обличчя та страдницькі, неначе з ікони, очі. Відчувала, що якимось і вона збоку дивиться на себе, теж уже не дівку. Вітер грається її пишним з просивинами волоссям, проникає в пазуху і мило лоскоче повні високі груди... Веде до Миколи семирічного хлопчика.

— Іди, іди до татка! — простягає Микола до малюка свої тремтячі руки. А вона думає:

— Коли його ховали, нам було по вісімнадцять!

І не питає себе, як сталося, що її дитина — Миколин син. Бо певна цього. І хлопчик нагадує їй Миколу — першокласника. Проте вона знає, — Микола давно помер. Це лякає і змушує уповільнювати ходу. А Микола:

— Бач, Галинко, який він славний... Ми мали б не одну дитину... Та ти винна, — дорікає він Галинці. — Через тебе пішов на той світ... І ми з тобою нещасні... Та з тобою наш син!.. А я там самітній...

Вона наближається до нього. Мовчить, бо він каже правду. Хлопчик поспішає. Його тепла ручка тягне Галинку. А збоку видається, що вона пручається. І Микола невдоволено каже:

— Не пустуй, Галинко, мені ніколи!

Вона прожогом скочила з ліжка. У хаті не було нікого. Тільки в прочинене вікно тяглася біла бавовняна запона, неначе хтось вийшов через вікно і потягнув її за собою. На долоні Галинчиної правиці ще відчувався теплий дотик дитячої руки.

— Мамо, — погукала. Та згадала, що сьогодні неділя, був похорон і батьки просто з цвинтаря пішли до татової сестри: тітка Оксана покликала їх різати виноград. Проте їй ввижалося: в хаті хтось був. Вийшла на ганок — на подвір'ї аж нікого. Тихо. Сонце вже сховалося за садом. Непомітно притемніло — і на землю впала вечірня тінь. По той бік хвртки з'явився Петро Вільховий. Агроном. У липні він приїхав з Одеси. Ходив у сірому картатому піджаку, з-під якого визирала біла нейлонова сорочка.

— Гей, Галинко, сьогодні "Білий птах з чорною ознакою"... Підеш? — посміхався золотими коронками до неї.

Петро їй не подобався. Він набридав своїми залицаннями. І на току, і скрізь... Аж відвортно було від густо намащеного бриоліном волосся. Масно блищало — бридко і дивитися. Від того блищання лисніла і Петрова, як вивернута, душа. Та сьогодні вдома самій було лячно.

— Піду! — відказала і зачинила хату.

* * *

— У селі тільки й розмов, що про Миколу, — позирав на неї збоку Вільховий. Відчувала, як він, впритул дихаючи, тягне носом повітря з її голови, мов би нюхаючи темне шовкове волосся. І на крок відступилася.

— Бідний, — зітхнула.

— Хто? Микола? — здивувався Вільховий. — Як на мене, то звичайнісінький дурень!..

Схилив голову, намагаючись зазирнути в безодню її чорних очей.

— Укоротив собі життя, — продовжував. — І за віщо?!

— Бо кохав! — Галинка злякалася своїх слів. Подумала: в селі, крім неї, ніхто цього не знає. Уявила собі заплакану тітку Христу і збагнула: усе село зневажатиме її, Галину, коли дізнається, що вона примусила його залишити сиротою стару жінку. Згадала свої марення, і їй стало жалко себе, що в неї не буде сина, схожого на Миколу.

Вільховий не питав, кого саме кохав Микола, і їй трохи полегшало. Та було не по собі від його слів, бо він зневажав Миколу за те, що той увірвав своє життя через неподілене кохання...

...На екрані побачила хлопчика, який, мов дерев'яний, під-

крадався риллею до лелеки. Саме такого хлопчика вона сьогодні уві сні вела до Миколи. Дивилася на екран, а з очей не щезав Микола. Простягав до неї бліді руки... Як тільки скінчилося кіно, упірнула у натовп, аби не повертатися додому з Вільховим. На ганку клубу побачила сусідчину Лесю — і запитала: "Додому?" "Еге ж!" — наче хлопець, одповіла та.

— Ходімо мерщій! — попросила Галинка. — Я вже змерзла!

Та біля них тут як тут об'явився Вільховий.

— Ось і я, — зрадив, — Ходімо!

— А ти не боїшся? — засміялася Леся. — Ніч надворі!

— Та ж ти поруч! — відбувся жартом Петро.

Невеличкі купки юнаків і дівчат поспішали вусебіч, стиха про щось перемовляючись. І Галинка не зчулася, як на вулиці залишилися тільки вони. Леся взяла Вільхового під руку: притулилася до нього і, сміючись, сказала:

— Украду тебе сьогодні, агрономе... Подобаєшся... От лише волосся занадто масне... Та нічого — пострижу... Куплю тобі перуку... А перуки ялозити смальцем не треба...

І Галинка сміється, наче струмочок згори збігає.

— А я ранком піду на роботу — і шукай вітра в полі... Усе село буде сміятися з тебе! — удав, що йому теж смішно, Вільховий.

— Ні, любий... Сміються з тих, хто від жінки втікає...

Раптом позаду, зовсім близько почулися чийсь важкі кроки. Усі троє озирнулися — нікого. Якусь мить постояли — навіть листя не шаруділо. Так було тихо. А коли пішли, знову хтось, важкий, рушив слідом. Ще раз зупинилися. Вільховий зробив кілька кроків назад. Прислухався: на чийомусь коминку закричала сова, десь грюкнули двері. І беззвучно сіяв своє світло блідий повний місяць.

— Що за чортівня! — розсердився Вільховий і повернувся до дівчат.

— Дивіться! — пошепки скрикнула Леся. — Тінь!

— Яка тінь? — зиркнув на неї агроном.

— Та ось! — Леся вказала рукою на тінь, що простяглася на дорозі: мала руки і ноги. І дихала. Здавалося, хтось загубив її.

— Одна, дві, три, — став, сміючись, лічити тіні дерев Вільховий, і раптом позадкував до Лесі. — Чотири...

Показував пальцем на людську тінь.

Галинка бачила, як најачилося на його голові волосся. Нагадало їй високу стерню. А він перелякано дивився на тінь і тиснувся до Лесі.

— Ходімо! — наказала Леся. — А то ще і не таке примариться... І майже побігли. А позаду гупало.

— Я вже вдома! — зрадив Вільховий: шмигнув на подвір'я

баби Палажки, у якої колгосп віднайняв для нього квартиру.

— От гадюка! — сказала крізь зуби Леся. І по-парубоцьки вилаялася. Але він лайки вже не чув, бо так грюкнув дверима — аж луна пішла. Галинка озирнулася — тільк швидко переставляла ноги. І слідом за нею.

— Що за напасть?! — долинув Лесин шепіт. — Хутчій, Галинко!

— Ось і Лесина хвіртка! — подумки відзначила Галинка.

— До нас, Галинко!

Та Галинка вже не здатна була повернути до сусідчиних воріт: ноги несли її додому. Тільки краєм ока вона зауважила, як подруга штовхнула хвіртку — і зникла за ворітьми. Тепер тільк гупала за Галинкою. Хтось часто дихав їй у потилицю. Хотіла заволати, та сил вистачало лиш на те, аби бігти. Вітру зовсім не було. Але клен зустрів її тривожним шелестом і, здавалося, тягнувся назустріч їй своїм галуззям. Хвіртку причинила на засув. З переляку грудьми штовхнула двері. Були замкнені. А їй нетерпілося найшвидше опинитися в хаті. І тільк взяла з-під цегли ключа, як затріщала хвіртка. Здавалося, цілу вічність одмикала двері. Коли переступила поріг сіней, хвіртка з грюкотом упала на землю. Тремтячими руками намацала засув — шаркнула. Подумала: "Виламає двері".

Хтось, гупаючи, піднявся на ганок. Засопів за дверима. Почувся мамин голос: "Хто там виламав хвіртку?" "Мабуть скотина" — пробурмотів батько.

Галинка полегшено зітхнула — і вбігла в кімнату. Та отвір прочиненого вікна заповнила зловісна тільк. Галинка безголосо заводала: "Тату!"

Стрибнула в ліжку. Намагалася всю себе втиснути в стіну. Хтось ухопив її за комір...

Перед очима на якусь мить з'явився хлопчик, котрого бачила вдень уві сні.

"Миколин син", — вибухнуло в голові.

І Галинка втратила свідомість.

ОПАНАС ЗАЛИВАХА

Автопортрет

Автограф:

Українське мистецтво у своєму історичному розвитку неодноразово зазнавало величезних вільних і невільних катастрофічних втрат...

Лише в останній час був трагічно вилучений з культурного життя сучасний український театр з Л. Курбасом, сучасне монументальне мистецтво з М. Бойчуком, сучасна скульптура з Кавалерідзе і т.п.

Наше духовне "мисленне древо" своїми коріннями сягає в історичні пласти п'ятитисячолітньої давнини, форми, символи і ритміка яких збереглися донині в орнаментах писанок, вишивок...

Мистецтво є лад, творений волею і енергією митця, у якому проявляється генетичний код нації, проявляються етичні та естетичні властивості народу.

Тішу себе надією, що наші мистці звертаються до власних джерел, до цілющої води, що живить наш історичний корінь, а крона починає рясніти сучасними символами, ритмами, формами.

Панас З.

СТИСЛА ТВОРЧА АВТОБІОГРАФІЯ

Заливаха Панас Іванович вихідець із Слобожанщини — тепер Харківська область. У 1985 році вийшов на пенсію тому, що спливли мої молоді роки, а силоміць затримати їх не зміг: не стало хисту.

Закінчив 1960 р. Інститут живопису, скульптури і архітектури ім. Рєпіна, свого земляка, — в Ленінграді. Це колишня Академія мистецтв, і в ній я не раз стикався з духом Шевченкового генія. І він надихав мене...

Після інституту — трохи попробував добровільного Сибіру в Тюмені, де виставлявся на обласній художній виставці — 1960 року.

З 1961 року я мешкаю в Станіславові (тепер Івано-Франківськ). Через рік тут відбулася моя персональна виставка творів живопису. В 1963 році "висів" на московських стінах Всесоюзної виставки графіки, в 1964 р. — зональної виставки у Львові. Тут мої праці упали в ліве чи праве око мистецтвознавців, вони їх прихвально, ну, успіх — і мене запрошують виконати мозаїчний вітраж у Київському університеті ім. Шевченка — 1964 р.

Мій вітраж викликав ще більший ажіотаж, ніж роботи на львівській виставці, але після цього успіху я був запрошений уже в іншу художню організацію — в КГБ.

Це трапилось в 1965 році. Вітраж, як ви, певне, і здогадуєтесь, був знищений розмахистими кувадлами, а я — засуджений до 5 років позбавлення волі. Режим — суворий. Відбував покарання у славетному Дубровлазі, він знищив також немало художників, а я уцілів.

У 1970 році повернувся з Дубровлагу в Івано-Франківськ. Художній фонд відмовився прийняти мене на роботу. Голова Спілки художників (обласного відділення) з дуже солодким прізвищем М. Р. Варення гірко зажадав од мене "високоідейної та високоякісної картини, громадського каяття і публічного розвінчання свого злочину".

Оскільки він уперто не бажав сказати, у чому конкретно каятись і що малювати, а я не мав у чому каятись — то я ще не раз лизнув гіркого варення в пошуках праці. Врятувала мене міліція — з її допомогою я з горем-бідю став техніком обласної Служби побуту.

Спробував було подати свої праці на Івано-Франківську обласну виставку художніх полотен, але виявилось, що вони, як сказано, "не відповідають творчому духу і якості цієї виставки".

А я надів на себе лямку — і потягнув свій віз далі. Брав участь у декоративному оформленні інтер'єрів міста і області. Їх можна оглянути, це — пивний бар по вул. Камю, кафе "Білий камінь" — декоративне мозаїчне панно в м. Івано-Франківську по вул. Радянська, кафе "Медівня" — вул. Івана Франка — декоративна кераміка, кафе "Картопляники" — вул. Дзержинського — графіто. А також: кафе "Морозиво" в м. Болахові, кафе "Казка" в м. Бурштині, "Дари моря" — це вже в Івано-Франківську.

Художні роботи мої репродукувалися в журналах "Мистецтво" ("Портрет полтавчанки", 1965 р.), "Зміна" — 1963 р., в "Українському календарі" — Польща. Є вони також у картинній галереї м. Тюмень, в краєзнавчому музеї м. Ханті-Мансійськ, а найбільше у приватних зібраннях.

В 1987 р. деякі з моїх праць були експоновані на виставці, присвяченій 100-річчю з дня народження О. Архипенка в Канаді, в Торонто.

12 січня 1988 р., Івано-Франківськ
Панас Заливаха

* * *

Примітка відповідального за випуск: Цей випуск "Кафедри" проілюстрований чорно-білими фотокопіями олійних творів художника Опанаса Заливахи, виконаних у різні роки.

Хочу також звернути увагу читачів на один з красномовних фактів, що стосується життєвої і творчої біографії Опанаса Заливахи. В 1966-67 рр. я перебував в одному політичному таборі в Мордовії разом з О. Заливахою. А з ним, і зі мною приятелював у той час відомий тепер у Латвії поет Кнут Скуенієкс, що тоді був нашим спів'язнем і другом. Витончений естет, Кнут одразу зауважив великий талант Панаса Заливахи по його ескізах, етюдах, а також деяких роботах, написаних олією у таборі № 11, в селищі Явас — і присвятив художникові вірш, який я тоді ж, у таборі переклав українською мовою, а тепер виявив у своєму архіві і подаю його читачам.

Підкреслюю і наголошую на авторизованості перекладу, тим паче, що Кнут добре володіє по-українськи. Чи вірш друкувався в Латвії — мені невідомо.

Кнут СКУЄНІЄКС

МАЛЯР

Опанасові Заливасі

Дві усміхнені півкулі
(Поволі жовтіє ліс)
Дві допитливі півкулі
(Перемішано бруд і сніг)
Дві олюднені півкулі
(Ранкові кремені ламаються
у фокусі крижаних кристалів)
Дві життєдайні півкулі
(Вечірній дим стає фіолетовим)
Дві незабутні півкулі
(— 40° С)
Дві уранові півкулі
(Кінь вплутується в колючий дріт)
Двоє очей.
Розв'язується нерв
(Це тобі за светр, який ти стягнув з
замерзаючого дідуся)
Детонує совість.
(Це за людину, якій ти не надав допомоги,
коли вона помирала на порозі до амбулаторії)
Праве око падає на ліве
(Це за хлопців, яких обернув ти
в педерастів і стукачів)
У д а р !
(Це т о б і ! !)
Вибух
(Падають втомлені руки)
Запилений, пропітнілий сонячний промінь
повільно повзе полотном.

Написаний і перекладений по-нашому
в таборі для п/в, Явас, 1966 р.
Переклад Михайла Осадчого.

ІГОР КАЛИНЕЦЬ

Автограф:

Вже багато літ я не поет (о золота пора ув'язнення! як там тоді писалося...) Зі смертю Василя Стуса відчув остаточно, що моє перо безсиле перед Нашою Найбільшою трагедією. А про інше писати не хочеться.

Тепер я імпресарію колишнього поета

Ігоря КАЛИНЦЯ.

Січень 1988 у Львові

Ігор Миронович КАЛИНЕЦЬ

народився 9 липня 1939 року в місті Ходорові Львівської обл. 1961 р. закінчив філологічний факультет Львівського університету. З 1963 року друкувався переважно в республіканській пресі.

Перша збірка віршів "Вогонь Купала" побачила світ у 1965 р. Друга — "Відчинення вертепу" — була підготовлена видавництвом "Радянський письменник", але після дзвінка зі Львова (за всіма ознаками — тодішнього секретаря обкому партії Маланчука) була знята з виробництва.

У 8-томній "Історії української літератури" — ім'я Калинця згадується серед найбільш перспективних і творчо далекосяжних імен.

Після такої хвальної апробації, одначе, збірки Ігоря ходили лише у "Самвидаві", а в 1972 р. їх автор був заарештований і засуджений органами КГБ до 6 плюс 3. Перша цифра — ув'язнення, друга — заслання.

1970 р. вийшла друком книжка віршів у Бельгії (в одному видавництві, де появилася збірка віршів і Стуса).

Побачило світ 10 книжок Ігоря Калинця, переважно за кордоном, окремі з них також іноземними мовами. Всього у автора на часі — 18 поетичних збірок.

Після ув'язнення друкувався в машинописному альмансі "Євшан-зілля".

Живе у Львові. Працює в бібліотеці.

Ігор К А Л И Н Е Ц Ь

ОСІННЯ МАГДАЛИНА

1.

І дух єлею, дух вина,
і втрати дим... невже се осінь?
В мені горить її волосся —
неопалима купина.

І витікає, мов ріка,
червоне золото крізь очі —
заслала світ у непороччі
неусвідомного гріха.

Переступи трудний поріг,
Оново в дівах — Магдалино!
Твоє волосся скорбним плином
падає, свято, мені до ніг.

Хіба то блуд, для цнот — печаль,
коли жага оплодить літо,
коли в обіймах б'ються злиго
єства обох двоєначал?

Твоє ж бо Там, бо Ти — Життя:
невпинний, неуситимий Овид.
Моя в строфі поникла сповідь —
похилений у смутку стяг.

О Магдалинонько, постій!
Ще раз скропи сльозою п'яти
Того, що знов цвіте розп'ятий
на спогаду ясним хресті.

Коли б не він, чи б не простяг
я вслід тобі сумні долоні —
відчуй в собі їх так, як в лоні
вчувала трепетно дитя.

Тоді йди пріч — залиш мене
вростати, як в Голгофу, в осінь.
Благання на вустах спеклося —
тебе ніяк не дожене

Опанас Заливаха: Муза

Бо осінь — вже не втрат пора,
а втілення самої Втрати:
вона в мені знаходить брата,
з мого породжена ребра.

Але кричать всі голоси
Твого ж німого голосіння:
— Я ще твоя, я ще осіння
з печаттю хресної яси.

Мені нема ні краю-дна,
живу — Одвічна Магдалина,
свята і грішна — двоєдина —
Неопалима купина.

2.

Я віднайшов той сон, як дім,
я вірю в нього, як у тебе.
Так вмерлі оживають стебла
нести суцвіття молоді.

Усе назвучене на лад,
що ти — в мені, а я у тобі.
Але в ілюзії — в утробі —
оскомно зріє зав'язь зла.

Та поки виросте — віки! —
чи у Гомору, чи Содому, —
мені журитися за домом
з твоєї легкої руки.

Я ж у віднайденому сні
увійду в дім, як входжу в тебе.
Жагуча і таємна темінь,
така як ти, живе у нім.

Та витече, втече, либонь,
лиш тільки відчинити двері...
У звільненому інтер'єрі
царитиме живий вогонь.

І променіючи теплом
Його сяйної орифлами,
без злого намислу, без плями
ми зіллємось з пречистим тлом.

Ярїтимуть тіла, як віск,
собі податливі й жертовні,
аж поки в очі молитовні
вкладе Архангел добру вість.

То ж як вертатися тоді,
коли в тобі впізнав Марію?
Серед гріховних чорторіїв
новий Ковчег — наш добрий Дім.

Наш добрий дім? Він — сон, мана,
осіння тиха паутина...
Холоне кров і злото стине,
і попеліє Купина.

3.

"Як почувеш вночі край свого вікна..."
Іван Франко. "Зів'яле листя".

Мій сон — моє підступне "я" —
тебе із небуття виносить,
як срібну павутину осінь —
І чаша не мине сія!

І перед сном — містичний страх,
за сном — невимолено журно...
Свідомості гірка мікстуро,
ти мов отрута на вустах!

Це вже було, було давно
і не в моїм "Зів'ялім листі",
де очі — мов криниці чисті
з перлистим, та холодним дном.

У пісню вірую, в стару
віками незнищиму риму...
Та рветься серце незборимо
у програну запевне гру.

Мого кохання іпостась:
нічний жебрак, що чує звикло
із жадібно жаданих вікон
безжальний вирок: "Бог подасть".

Предивна вулиця сумна —
і без початку і без краю...
Куди б не йшов, то приблукаю —
як до розп'яття — до вікна.

Крізь сльози: всновано в павук
на ліхтарях прив'ялі мальви.
І власних кроків гук печальний
ще довго чую наяву.

Бо знов вертаюся у дім,
з якого встав воскреслий Лазар:
після поривів і поразок
у цьому світі, світі тім,

де тоне тлінна павутинь,
де кущ тернини у паланні,
де вутла від мого кохання,
як павутинки, срібна тінь.

4.

Ти ждеш від мене таїни —
розприслого всебіч проміння,
та хай сльоза проб'є каміння,
діткне вмирущого під ним.

Бо уповаючи на біль,
очікуєш нових релігій.
Мені під силу ті вериги,
які вчепив я сам собі.

Тепер я радісно замкнув
у формулу своє терпіння.
Та пощо хмари злотопінні
в бистринь влилися гомінку?

І гонить різка золота
у позолоті краєвиди
в той край, де ти і твій добридень,
і дівич-вечір, ніч свята.

Голосить плинна волосінь...
Вкажи на мене, Магдалино,
перстом ласкавим: "Се Людина,
йому не буде воскресінь.

Живе хвилину пломінку,
розчиниться у тій хвилині,
що так жадана Батьківщині,
її терновому вінку.

Важка його любов — така
релігія усіх релігій.
Але жива священня Ліга
страждальців страдного вінка".

І знову застаюся сам —
твого хітона вже не видно.
І я проказую молитву
подаленілим небесам:

Недовгий шлях мій опромінь
в ім'я, Осіння Магдалино,
Отця, і Матері, і Сина,
Любові нашої. Амінь.

27.1.78

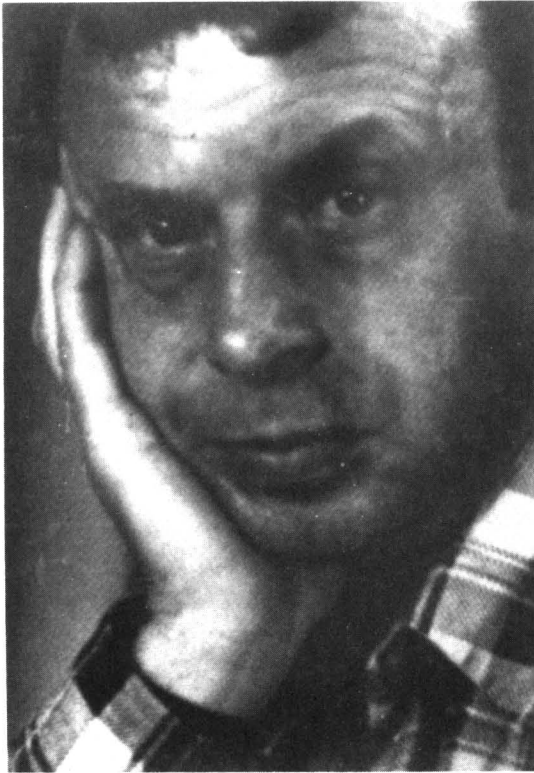
* * *

А в серці — дорогою — продовжилося:
"Люблю свій сон".
М. Рильський

Люблю свій сон, ненавиджу свій сон
Збудитись лячно, лячно не збудитись.
Предивість сну і того ж сну предикість —
дістатись з глибу? впасти із висот?

Скінчи мене! Скінчитися в мені
позволь очам назверх й до середини,
щоб в двоєтмі не числити години,
безрухі в яв помножені у сні.

МИХАЙЛО ОСАДЧИЙ

Вірш, написаний на 5-му році тюремного побуту в камері-5 політтабору особливого режиму в Сосновці — Мордовія. Ліжко моє стояло в куті біля клітинки віконечка:

Буду зорі лічить.
Збившись, знову почну.
Місяць також мовчить,
В рот набравши вогню.
Пелена біла скрізь.
Ніч — вся срібна світлінь.
І Ведмедиці Віз
Котить зоряний кінь.

Січень — 88
М. Осадчий

Михайло Григорович ОСАДЧИЙ

народився 22 березня 1936 року в селі Курмани Недригайлівського р-ну Сумської обл. 1958 року закінчив ф-т журналістики Львівського університету. Працював за фахом старшим редактором Львівського телебачення, старшим викладачем Львівського університету, інструктором по пресі Львівського промислового ОК КП України, редактором Львівського обласного управління по пресі, заступником і редактором багатотиражної університетської газети "За радянську науку".

Виступає у львівській обласній та українській республіканській пресі з віршами, новелами, науковими розвідками та журналістськими матеріалами різних жанрів з 1956 року.

1965 року здобув науковий ступінь кандидата філологічних наук, успішно захистивши дисертацію на тему: "Журналістська діяльність Остапа Вишні (1919-1933 рр.)". Цього ж року у республіканському видавництві "Каменярь" у Львові виходить книжка віршів "Місячне поле".

Ряд наукових праць опубліковано у наукових записках Львівського університету, в республіканських виданнях. Брав участь і виступив з доповіддю на республіканській науковій конференції з проблем гумору та сатири в Одесі в 1964 р.

У роки брежнєвського застою та реакції двічі — 1965 та 1972 років — був звинувачений за статтею 62 КК УРСР в антирадянській агітації та пропаганді. Інкримінувалося майже все з літературно-художніх творів, написаних автором, нерідко і друкованих у радянській пресі. Всього відбув 9 років ув'язнення, 3 роки заслання, 2,5 роки "адміністративного нагляду" (домашнього арешту).

У 1967 р. у книзі Вячеслава Чорновола "Лихо з розуму" надруковано на Заході близько 50 віршів. 1972 р. теж на Заході опублікована повість "Більмо", 1979 р. — збірка віршів "Quos ego".

В ув'язненні написав низку поетичних збірок, новел, оповідань, повістей.

З науковими розвідками і художніми творами виступає в незалежному журналі "Український Вісник" та альмансі "Євшан-зілля".

Живе у Львові. Працює чорноробочим.

СЯЙВО

(Інтермеццо)

Полюбив я своє теперішнє житло. За його малий простір. За вічну сповитість імлюю. Не відаю і не маю в кого дізнатися: чи є одиниця виміру мороку — така, скажімо, як тепла і холоду — градус. Та я вже навчився в переливах теміні визначати не лише день і ніч, вечір і ранок, але й пору доби з точністю до 10-20 хвилин. Не одразу це давалося легко. Особливо визначення годин уночі — від абсолютного стемніння і до першого благословіння світанку. Одначе досвід і незвичайна спостережливість, які з'являються, мабуть, тільки в цих умовах, навчили мене орієнтуватися в коливаннях п'їтьми.

Боротися з нею!

Почуватися в її тенетах володарем ситуації!

І не тільки тому полюбилася мені тіснява мого помешкання, що тут я відкрив у собі такі притаманності, про котрі раніше і не здогадувався. Радше тому, що багатство знання дається мені без насильства над власною природою, навіть без узвичаєної копіткої праці.

Демокріту морок коштував незрівнянно дорожче. Він осліпив себе, аби сяйво очей не заступало йому ясності мислення. Іспанець Сунсунега добровільно кинув себе в морок, щоб створити величний і натхненний гімн "Життю в імлі". Моя доля не зняла з мене ні одного такого скальпа.

І все ж я обурливо гнівався на неї. І тільки з бігом часу мене осяяла істина: моє спасіння, моє збагачення, моє утвердження у скверному світі — в цьому обмеженому просторі, в цій гнітючій імлі!

Невеличкий прямокутник з півкруглою стелею, з вікном середньовічної форми, з келійною монастирською долівкою, високий міцний мур довкола "комплексу", — все це нагадувало будівлю довічного людського спокою. Та все єство моє, відчуваючи мій середній вік і добре здоров'я, противилося цьому настрою.

Як "одиначок", я жив звичайним буденним життям. Були в ньому свої радощі, переживання, збудження, свої "повітряні замки" і падіння...

З якогось часу я став приглядатися до місяця. Це повторювалося періодично. Наприкінці й на початку кожного календарного місяця у моє тьмяне мініатюрне віконечко вдивлялося гладке, повновиде, сяюче обличчя дивного небесного світила.

І вся моя істота, наче та мила дівчина, що йде на побачення у першу весну свого кохання, поймалася задушевною мелодією з дитинства званої пісні:

Ой зійди, зійди, ясен місяцю,
Як млиновеє коло.
Ой вийди, вийди, серце-дівчино,
Та й промов до мене слово...

Дівчина не виходила, слова не промовляла. Але ці зустрічі з красенем ночі викликали у мене цілу низку найпотаємніших, невимовлених почуттів. Найщасливіші, найпоетичніші миті моєї юності були пов'язані з місяцем. Купалися в його золотистому сьайві.

Місяць проводив мене з перших побачень, поділяв зі мною ласощі її рук, пестощі уст її, милувався сонетами її журливого голосу... Його промені переливалися дзвіночками її наївно чистої, найщедрішої доброзичливості...

Ой не світи, місяченьку,
Не світи нікому.
Тільки світи миленькому,
Як іде додому.

Тужливий, трепетний поцілунок її на прощання цвів на устах дивизною незбагненної квітки папороті.

В мареві цієї дивини, серед потаємної тиші поетичної ночі повертався я додому. З-під ніг стелилася стежечка і сяючим потічком бігла під гору через поле в наше село. Вітер дихав чарами пахощів. На їхніх хвилях вихитувався човен:

В місячнім сьайві білють сади.
Здалека видно село.
Люба дівчино, прийди, прийди,
Забудем темнеє зло...

Величаво палало багаття місяця. Довкола нього, ніби з блискіток його сьайва моргав, сміявся, чарував міриадний вальс спраглих уст зірниць. Між цим балом і осяйною землею іду-лину я і не можу збагнути: чи то я пливу у світі, чи світ весь зібгався у мені. І цвіте на його устах лілея кохання...

Місяць на небі, зіроньки сяють,
Тихо по морі човен плыве.
Козак дівчині пісню співає,
А вона чує — серденько мре.

Та пісня мила, та пісня люба,
Все про кохання, все про любов.
Як ми любились, та й розійшлися,
Тепер навіки зійшлися знов...

... Тієї казкової місячної ночі я чекав на неї.

І вона прийшла в мій дім, щоб більше ніколи не розлучатися зі мною. Акварелями чарівності був оповитий наш світ.

Місяць щедро осипав нас срібносинім промінням і був поміж нами, на запашній білизні першої шлюбної ночі, третьою дивиною. Ми відчували в його сяйві таємничу потребу. Знову й знову виходили на зустріч з ним до вікна, на балкон, аби він осипав нас блискітками із свого розжареного горна.

Місяць зодягнув нас у свій перламутровий одяг. Ми бачилися в ньому і не впізнавалися. Ми бігли в далечінь і не могли зустрітися до кінця.

Перепоною поміж нами було місячне сяйво. Ми не могли, не бажали долати його. Побоювалися, аби воно не зникло. І наша казка не потонула в імлі. Наші єства шептали молитвою:

"Хай сяє сяйво поміж нами! Хай воно свіжить ся поміж нами третьою дивиною! Хай воно буде свідком нам казки в поетичну ніч нашого щастя!"

Відтоді місяць для мене — уособлення незбагненності людського буття, — його вища прикмета. Відтоді знелюбив я хмари, надто дошові ночі, коли не видно місяця. Тоді зникаєш від мене і ти. А мені так мило бути разом з тобою. І щоб третім сяйвом поміж нами знову й знову був місяць.

...Цвіли півони — червоні, оранжеві, жовті... Зрештою, то не півони були, а жоржини. Барвисті куці пишними бюстами вивершувалися гінким цвітом біля кожного вікна. Хата була сільська, біля церкви, двокімнатна. В першій спали бабуся з матір'ю. На кухні з хропними переливами у грудях дихав дід. Нашою була друга кімната.

Споєний пахощами жоржин, що вливалися через розчинене вікно, я солодко заснув. А ти прийшла і розбудила. Втерла хустиною зросявілі скроні — від сну в місячному сяйві. Я не знайшовся, чим подякувати і проказав перше, що прийшло на ум: "Франко працював у поті чола, а я в поті чола сплю".

— Не можна спати під місяцем, — сказала, — з у р о ч и т ь ,
— закрила вікно густою шторкою.

Чи то правда була, чи пр о р о ц т в о ? Місячне сяйво зурочило мене. Повело лихоліттями долі. Вихопило з сяючих рук твоїх. З блакитних поглядів очей твоїх.

Місяць поєднав нас. Місяць і розлучив. Тепер, у цій імлі, моє кохання живлять лише сухі, виснажені квіти спогадів. Спогадів у місячнім сяйві.

Опанас Заливаха: Дзвонар

...Нехай уста твої поцілують мене. Нема вина п'янішого від твоїх пестоштів... Як лілія серед гвоздик — моя люба поміж подруг.

...У тіні його я була, його плід був для мене такий солодкий.

...Його ліва рука під мою головою, а правою він обіймає мене.

...Ночами я шукала серцем своїм. Шукала — і не знаходила.

...Потаємності твої — гранатовий гай з солодкими плодами.

...Зупинися, північний вітре!

...Повій, південний вітре!

...Вітре, повій на мій сад, хай розіллються його пахощі! Хай прийде мій милий в мій сад, хай скоштує його солодких плодів!

...Хто ж то сходить? То моя кохана. Моя зоря, чудова. Прекрасна, як ніченька місячна.

...Вийдемо ранком на виноградники: чи зеленіють ружі? Чи розкриваються бутони? Чи цвітуть гранати? Там я віддам тобі свої пестоші.

...Поклади мене квіткою на серце, печаткою на руку! Лиш кохаючи, ми всесильні. Зрада, як пекло, страшна і тяжка.

Оспівані впродовж тисячоліть, сповиті таїною святості, взаємини між НИМ і НЕЮ цвіли й вічно цвістимуть садами поетичного натхнення. Нескінченно новими веснами ці сади осипатимуться пелюстками щастя, журби і туги, ніжності і любові, бурями драм і смерчами трагедій.

Така притаманність господнього духа — в буденному виразі людського життя.

Я люблю цю буденність. Відчуваю у собі спорідненість з нею. В ній — той дух, що тіло рве до бою. На шляху поступу — ми лиш Каменярі.

Місяцю-князю! Місяцю-вулкане небесного дива!

Ти осяваєш мені стежину до ще однієї потаємності.

* * *

Був час, коли я, мов причинний, блукав обширними просторами рідних теренів і пильно прислуховувався до мови своїх земляків. Їх суржик, круто замішаний на первоцвіті рідного слова, вавив і радував мене до "вишневої кісточки".

Мова селян і селянок бурею кидала мене в пієтет, здіймала в зеніт вищого щастя. А мова інтелігентів викликала інше, навіть протилежне почуття: я ставав сумирнішим і лагіднішим, я переселявся у світ нечутої з дитинства симфонії і западав у глибоку душевну анемію... "Вам зле, ви поблідли, ви втрачаєте притомність — легеньким вітерцем потермошив мене доцент-єврей, що прибув із Києва до Львова і читав студентам університетську лекцію з української літератури.

"Ні, ні", — збудився я від голубого сну, — я просто, я не знаю..."

"Тоді, будьте уважніші, ви більше ні від кого не почувєте своєї широї і справжньої мови". А мова, як і небо, щораз інша.

Може саме це і було поштовхом, що я поставив себе на сторожі рідного слова. І бачив у цьому абсолютний засіб досягнення вищої мети загалу.

Я був переконаний, що воно єднає нас усіх у монолітну громаду, і досить лише рідним словом вказати цій громаді-монолітові її вершину, як вона вся і враз оволодіє нею.

Тепер, коли пропускаю це своє тогочасне переконання кризь стрій досвіду, років, усміхаюся сам до себе. Не такий некімливий народ, аби бути знаряддям мрійних романтиків. Йому не досить лише вказати, хоч і рідним словом, на його вищу мету, щоб він скопом кинувся до неї. Він хоче знати, як подолати перепони? Чи надійні шляхи? Чи вистачить сил і засобів?

Хто не говорить чітко, "на хлопський розум", як подолати ці вагання, той не може розраховувати на його прихильність. Народ не почує його кличів, хай і голошених по-рідному...

"Темнота! Глина! Аморфна маса!" — фрагменти моїх і не тільки моїх атестацій із шпихлерів романтичних розчарувань.

* * *

...І бачу я тепер, як на рідних просторах безліч струмків і потічків в один ставочок зливаються. А з цього ставочка вода широким плином на млинове коло падає. І крутиться млин, і борошно гарне, біленьке, мов сніжок, щедро сиплеться... І широкою валкою іде народ до млина. Без кличів. На саме добре діло. І задоволений народ. Задоволені мельники. Гармонія і взаєморозуміння.

Стань умілим гончарем, і "аморфна маса" з вдячністю перетвориться під твоїми руками на розкішну вазу. І славен будеш її вустами у віках.

* * *

В zenіті неба величаво палає багаття місяця. Сипле вогнем у моє тьмяне віконечко, наче висвічує мене з сирої тісняви неволі у сонячний світ боремний.

Іду.

І дійду.

...Що за диво-краса

Сяйна ніченька ця...

Скільки мелодій

Вона навіює!..

19 січня 1978 року, Сосновка в Мордовії, політтабір особливого режиму, камера-5.

* * *

Складу всі ноші на рамена,
Які несе мій рідний край.
Розкрилю я його знамена,—
Хай тане лід і квітне май.
Спочину у тайзі-привалі,
І у похід піду свій знов,

Де на свободи п'єдесталі
Чарує найсолідша з мов...
Я з кличем святості Оранти
Стаю бійцем на світлу прю...
Допоможіть мені, таланти
Шевченка і Франка в бою.
У мене ціляться, що ймення
Своє в їх дух велю внести.
Це — так!
Це знак благословення!
Мені лиш поруч них зрости.

1980 р., Комі АРСР.

СТЕПАН САПЕЛЯК

Автограф:

І найперше було СЛОВО
І йшли віки
І цвів мак
Україною.

Ст. Сапеляк
м. Харків
січень 88 р.

Степан С А П Е Л Я К

Із книги "Йов"

РІЕТА

На смерть Юрія Литвина

Навіщо ця туга
з торбиною землі

СІРЕ КАМІННЯ ПЕРЕДІ МНОЮ

Ця туга
серед книг і осіннього неба
ця туга
цей смуток

повсюди

навіщо цей бунт
цей сполох
що губиться
у камінні
сіро

позаду мене
і попереду мене
зникає день
і зникає ніч

сірим асфальтом
проростає
згарище мого дитинства
трава не росте

повсюди

ця туга
цей смуток
дорожчий від грошей
серед книг і осіннього неба

Вітчизно Моя
ім'я твоє зникає

схід і захід твої зникають
північ і південь.

Опанас Заливаха: Двобій

Я знаходжу листи твої
на могилах
на сірих тюремних мурах
на розп'ятті

Вітчизно Моя
квіти штучні
на кургані твоїм

НАЩО МЕНІ МОЛИТИСЯ

"Істинно, істинно глаголю вам: коли зерно пшеничне, впавши на землю, не вмере, то одно зостанеться, коли ж умре, то багато овочу приносить...

СИРЕ КАМІННЯ ПЕРЕДІ МНОЮ
НЕБО ОСІННЄ

РІЕТА

01.85 р

Примітка редактора: Вірш "РІЕТА" друкувався німецькою мовою. Українською публікується вперше.

СОВІСТЬ

До 80-ліття Григорія Кочура

Але... О, ні. То суму віщі тіні.
Але... Але... Тернина і чоло.
Тих ветхих днів... О, ні... То треті півні
Зреклись Петра побожним тим крилом.

Де тайна тут? Одні пелюстки чисел...
Де слово?... Ні... Де китиці калин?..
Ось княжа книга з черепом Вітчизни.
Ось рушники і псалми до молитв.

Але... Тут слід пропав. Тут шолом тиші...
Не криче крук... Тут ржа на стремена...
Барокко бань... Ні... Ні... Невольні притчі.
Триликий герб... Ні... Кубок з-під вина...

Але... Але... Ці ясноокі лики...
То скіф?... Ні, янгол... Ні... То сам Боян.
То спів? Ні, пальці вольного музики...
Скрижале?... Ні. То совість у піснях...

То совість сива... Совістю зайшлася.
То мальви. Мальви... І солоний сум...
То профіль слова... Ні... Митець і чаша.
То янгол? Ні. Слова свій хрест несуть...

6.ІІ.87

ДО ЗАБУТОГО КОХАННЯ

А ось... А ось... Сніжин осіння піна.
Але... Але... Сльозу роз'їла міль...
І губ краї край глоду потемніли
Ось тут... Ось тут. Де снігурі одні.
Ось тут... Ось там... Але... Ні рук. Ні цвіту...
Все біле. Все. Щока іще вогка.
Все... Все... Нема. Лиш осінь по сусідству.
І ти, що не була... І тінь якась...
І листя. Листя. Пам'ять і непам'ять.
Зронила вія вієчку на шарф...
Сніжать літами зустрічі й прощання
То тут... То там... Від вірша — до вірша...

14.ІІ.87

ЄВГЕН СВЕРСТЮК

Євген Олександрович Сверстюк народився 13 грудня 1928 року на Волині (с. Сільце Горохівського р-ну) в селянській родині.

Закінчив філологічний факультет Львівського університету. 1956 року — аспірантуру при Науково-дослідному інституті психології в Києві.

Вчителював на Тернопільщині, викладав українську літературу в Полтавському педінституті, був старшим науковим співробітником Інституту психології Академії Наук УРСР, відповідальним секретарем "Українського ботанічного журналу", завідував відділом журналу "Вітчизна".

В 50-60 рр. часто публікувався в республіканській пресі: наукові та літературно-критичні статті.

Ім'я це у свідомості читачів пов'язується з іменами Світличного, Дзюби, Драча, Вінграновського, Симоненка, Стуса та ін. письменників національно-патріотичного напрямку, одні з яких на сьогоднішній день обласурочені, обмедалені та з черевцями, але більшість — повернулися з ув'язнення і друкуються лише в "Кафедрі"...

Померлим з цього кола — хай земля буде пухом!

Євген Сверстюк, окрім оригінальної творчості різних жанрів — перекладає з англійської, німецької та інших мов.

До цього залишається додати, що в 1972 р. виключно за літературну творчість: есе "Собор у риштованні", "Котляревський сміється", "Остання сльоза", "На мамине свято" був арештований органами КГБ і засуджений до 7 плюс 5 (7 — позбавлення волі, 5 — заслання).

Зараз живе в Києві. Працює столярем.

ФРАНКО

Світ стояв навколо
нахилений вправо
аж в носі крутило

Всі так поважно
носили мундир і регалії
що хотілося роздягтись

Патентовані патріоти
так твердо любили свій край
аж вернуло

Хотілося приснути сміхом
в обличчя лискучі пихою і впевненістю
і заволати

Ген за бескидом
дощі весняні
вони вас змиють
усе це змиють
вони розмиють
зеленим шумом
тільки помиї
і сірий гумус

Він завжди знав
що високо літає

Тільки тривожили
легкість кроку і юні крила

Проміння світлосірих очей
зухвало сипалось в приховані затінки

Груди розпирав той надмір сил
що прагне створити інший світ

За обрієм
сходила зоря
нової віри

Жандарі хапались виловлювати
і кидати в камінні пащі
її пророків

Вони одвічно
роз'ятрюють вітер
прийдешньої бурі

І раптом
забились в ямі зранені крила
груди стиснула камінна паща

а високе чоло пересікла зморшка
яка назавжди
переорала шлях на Олімп

Великих серцем рано тривожать віщі сні

Йому наснився шлях

у гурті велетнів
добровільно прикутих до скелі
яку їм призначено розбити
щоб пробитись до світла
Від них малодушно відкинулись
недруги й друзі
і тільки над пусткою відчуження
на дні душі квилить за втраченим скрипка

У сні було так ясно
що світ застує скеля
але приходило пробудження
і в очах бовваніли одвічні каскади гір
крізь які

з лопатою і кайлом

пробивається людина

в поті чола

під ношею спадку

з печаттю захланності

з тугою до щастя в очах

Semper idem

Лиш боротись — значить жить

Vivere memento

І пісня кожного ранку

Проти рожна перти

Проти хвиль плисти

Сміло аж до смерті

Хрест важкий нести

Так і тільки так.

В ранній полудень

йому затремтів десь під серцем

тривожний дзвін

і прокотився

над тужливою даллю

пожовклих рівнин

Облетів весь цвіт весни

Прочитано книгу вічних повторень
Райдужну мудрість незворушного Сходу
Похмуро-високу духовну драму Заходу
і вітер гортав сторінки
розумових експериментів оновлення життя
алхімію щастя
доктрини ситості й перетворення каменя в хліб
і застережливі мотто
"бережись кроїти живе"

І пахло гірким медом вершин і низин.
Пересичений розум
на гострій грані іскрився гумором
над вічними проваллями переливався іронією
і під непомірною вагою життєвої ноші
починав ковзати в дитинність
щоб потім знову нести напругу за трьох
А хвиля зносила
а вода змивала
і реготався вітер
в пустельній самотині

Чи справді
обминувши власне щастя
вийдеш на дорогу до щастя прийдешніх

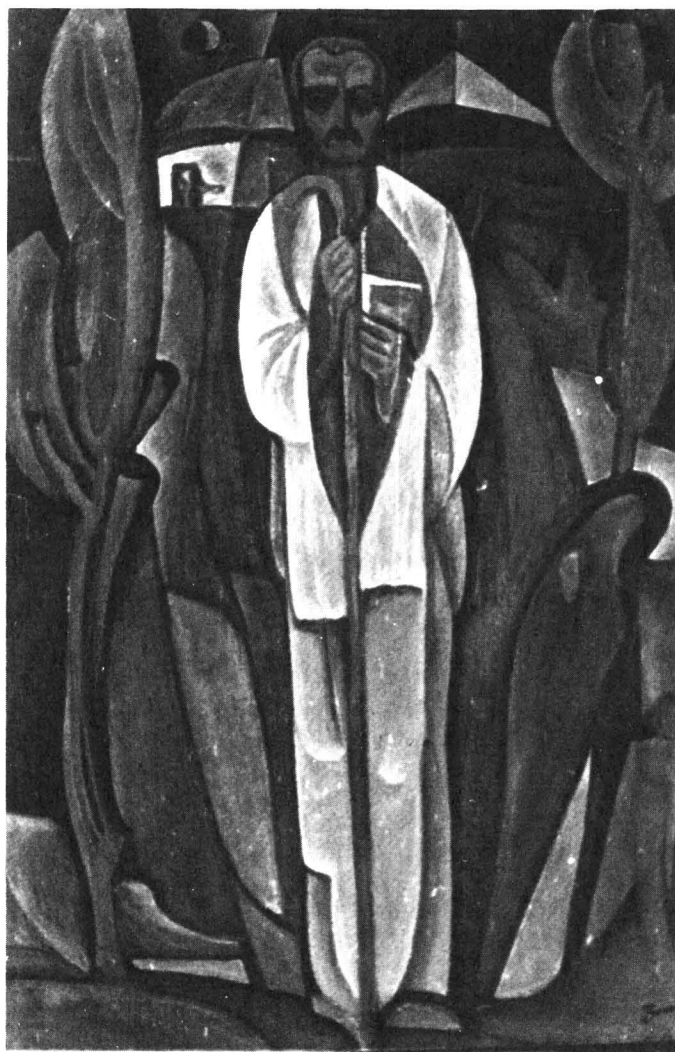
Чи справді
над розбратом власного краю
десь височить країна братерства-любові

Чи буває правда
правдивіша
ніж в своїй хаті своя правда

Який цілющий лік
усміх рідних очей

Яке джерельне
повітря рідних лісів і гір
пісня і праця
і той невмирущий мужицький жарт
що мерехтить над безоднями відчаю

Яка проста правда життя
Там, де хліб родити має поле
Мусить плуг квітки із корінням рвати

Опанас Заливаха: Апостол

Даруйте сусіди
колючу правду в вічі
той міцний і гіркий лік
який випльовують

Кохана
я приніс тобі в дар
замість живих троянд
три жмутки зів'ялого листя

Я сплачуватиму
віками сплачуватиму
промінням офірного спалаху
я сипатиму його юним
на дорогу страждань і обов'язку
що веде на казкові вершини
де вселюдські ідеали зоріють

V.81

У ЩЕДРИЙ ВЕЧІР

Подруги й друзі літ моїх добрих
Нині я сам
в тихім полум'ї свічки
Хочу зібрать вас
по хащах-дебрях
І повторити ваші обличчя
Всіх вас
просвітлених юности чаром
Всіх вас
позначених ласкою Бога
Вас одержимих
охоплених жаром
Сповнених жалю любові і болю
Всіх вас живих
напівмертвих
померлих
Нині скликаю такими як були
Я вас любив і нічого не стерлось
В наших слідах
у нашім минулім
Вічно живі в мені погляди ваші
Тайно закохані скромні бентежні
Самозаслухані тихоуважні

Сумнозадумливі
але безстрашні
Що там вже сталося
нині ми рівні
Кожен лицем перед віттарем честі
Потім вже інший акт
сили нерівні
Хрест цей важкий,
а за ним перехрестя
За перехрестям
знов мої рідні
З різних країв
невідомі
незнані
Різних звичаїв вірою різні
Але споріднені у стражданні
В сірих бушлатах
зігріті лиш чаєм
Часом слова ми пускали як стріли
Де ж ми навчились тих слів на прощання
Дякую вам що ми в світі зустрілись
Рідні мої зі світів невідомих
Я вас не бачив і не побачу
Але ви часто в моєму домі
Дякую вам за ваш звичай і вдачу
Ось ми й зібралися
Будьмо знайомі
В чистій самотній моїй хатині
На цій крижині будьмо як дома
Світ весь розколотий,
а ми єдині
На щедрий вечір вам нащедрую я
Міт про любов що повік не минається
Слава Всевишньому,
що ми зустрілися
В світі,
який проплива
розмивається.

13.1.82

ЕЛЬДОРАДО

ПЕРЕКЛАД З ЕДГАРА ПО

Юний, ставний
Лицар ясний
В сонячні дні і в негоду
Все мандрував і все співав
В пошуках Ельдорадо.

Та на чолі
Зморшки лягли
І тіні покрили вроду
— Не знать у млі
Й сліду землі
Схожої до Ельдорадо

Як постарів,
Врешті зустрів
Тінь пілігрима радо:
— Тіне, скажи,
Де тут лежить
Край такий
Ельдорадо?

— Місяцем синім
В Долині Тіней
Ген поміж гір каскади
Їдь, сміло їдь, —
Тінь тобі вслід, —
Коли вже ти
До Ельдорадо.

ВЯЧЕСЛАВ ЧОРНОВІЛ

Автограф:

Скажу Франковими словами, що світять мені дороговказом
уже багато років:

Кожний думай, що на тобі
Міліонів стан стоїть,
Що за долю міліонів
Мусиш дати ти одвіт.

.....
Як подамся, не достою,
Захитаюся, мов тїнь, —
Пропаде кривава праця
Многих, многих поколінь...

Якби ці слова Великого українця стали програмою життя
кожного, в сьогоднішніх суспільних умовах про деякі наші на-
ціональні проблеми не було б і згадки...

Січень 1988 р.

В. Чорновіл

МНОГАЯ ЛІТА!

Вячеславу Чорноволові — 50!

24 грудня 1987 р. громадськість України відзначила 50-річчя з дня народження відомого публіциста і літературознавця, організатора патріотичного життя в сьогоденній Україні, довголітнього політ'язня, почесного члена ПЕН-Клубу Вячеслава Максимовича Чорновола.

Привітати ювіляра з цією подією, окрім численних гостей від робітників, селян та інтелігенції Львівщини, прибули представники Москви, Києва, Єревана, Одеси, Харкова і багатьох інших міст України і всієї країни.

Надійшла низка теплих вітальних листів, телеграм, телефонних дзвінків, географія яких — увесь світ.

УАНТеї щиро здоровить члена-засновника своєї Асоціації з його першим 50-річчям, приєднується до сердечних слів, які висловили йому друзі, знайомі і особисто незнайомі люди — прихильники його таланту, громадянської мужності та активності.

Зичимо Вячеславу Чорноволові довгих літ життя, здоров'я і щастя, плідної праці на благо рідного народу, якому він повністю присвятив своє багатостраждальне героїчне життя.

МНОГАЯ ЛІТА!

Ім'я Вячеслава Чорновола у свідомості читачів асоціюється насамперед з класичними зразками його публіцистики. Пропонована "Кафедрою" стаття показує В. Чорновола в іпостасі непересічного літературознавця, а з літературознавства він і починав своє творче та наукове життя.

До пропонованої статті додаємо таку примітку: річ написана в Якутії в період його тюремних поневірянь і висловлює власні думки автора з приводу тодішньої творчості Івана Дзюби, творчості, яка після ув'язнення і каяття Дзюби підупала духом і звелася до рівня, що принижував талант автора.

Застерігаємо, що ряд останніх публікацій Івана Дзюби засвідчує новий творчий і громадянський спалах цього непересічного вченого і публіциста. Будемо сподіватися, що й стаття В. Чорновола сприятиме знесенню І. Дзюби до висот в українській літературі, які він займав на початку 1972 року.

Вячеслав Максимович Чорновіл народився 24 грудня 1937 року в с. Єрки Звенигородського р-ну Черкаської обл., у вчительській родині. 1960 року закінчив з відзнакою факультет журналістики Київського університету. Працював старшим редактором Львівської студії телебачення, потім у київській пресі (зав. відділом ідеології газети "Молода гвардія", літпрацівник газети "Друг читача" та ін.), якийсь час на комсомольській роботі. З 1966 року та потім у проміжках між ув'язненнями — на випадкових роботах.

З початку 60-х років виступав як літературознавець (незахищена через гоніння дисертація про журналістську діяльність Б. Грінченка, статті, серед них надруковані, про Б. Грінченка, Т. Шевченка, П. Грабовського, біжучий літературний процес). Публікації в "Літературній Україні", журналах "Дніпро", "Прапор", "Радянська школа" та ін., передмова до книги І. Карпенко-Карий, "П'єси" ("Шкільна бібліотека", в-во "Молодь", 1965).

Активний учасник українського національно-демократичного руху з початку 60-х років. Правозахисні праці: збірники "Правосуддя, чи рецидиви терору?" (1966), "Лихо від розуму" (1967), брошура "Як і що обстоює Богдан Стенчук (66 запитань і зауваг «інтернаціоналістові»)» (1969), редагування журналу "Український Вісник" (1970-1972 і з серпня 1987), проект "Статусу політв'язня в СРСР" (1976), книжка "Тільки один рік" (1979), стаття "Чому я заздрю Роберту Сендсу" (1981), авторство багатьох статей, звернень, в тому числі колективних, тощо. Усі ці твори і збірники поширювалися Самвидавом та виходили за кордоном різними мовами.

Гонінь і репресій зазнавав, починаючи з 1965 року. Чотири засудження (1965, 1967, 1973, 1980), 15 років ув'язнення і заслання. Позбавлення можливості друкуватися і працювати за фахом — з 1966 року.

Лауреат Міжнародної журналістської премії ім. Ніколаса Томаліна (Англія, 1975). Почесний член голандської секції ПЕН-Клубу з 1978 року. Член Української Гельсінської групи з 1979 року.

Після звільнення в 1985 році живе у Львові, працює кочегаром.

Друкуємо фрагмент із книги В. Чорновола "Задротяне літературознавство", написаної в формі листів до рідних із якутського ув'язнення у 1981-1983 рр.

ВІД АВТОРА: Цинічна фабрикація кримінального звинувачення і запроторення мене 1980 року в кримінальний табір біля Якутська раптом обернулося для мене доброю стороною. Воно не тільки порятувало мене від 10-річного ув'язнення в сумнозвісному таборі особливого режиму і майже напевне від доли мого побратима Василя Стуса, але й забезпечило кращі, як у політичних таборах, умови для розумової праці та зв'язку з волею. Правда, після нелегально переданих за дріт викривальних матеріалів про злочинні методи перетворення політичних опозиціонерів в кримінальників, послані кагебістами оперативники відібрали у мене всі документи і записи по "справі", навіть сфабрикований вирок. А потім пильно доглядали, щоб я нічого не писав про своє останнє засудження. Але що я там пишу на коліні в темному закутку перенаселеного (1,2 кв. м. барачної площі на в'язня!) смердючого бараку про літературу, якутську адміністрацію зовсім не цікавило, а цензори були досить поблажливими (якщо згадати мордовських чи пермських) і навряд чи уважно перечитували два дозволені лімітом щомісячних товстезні листи-пакети із літературними есе, оглядами, рецензіями. Так набралася ціла книга "задротяного літературознавства", досі не впорядкована, уривок з якої пропону читачам "Кафедри".

ПРО ПУБЛІЦИСТИЧНІСТЬ СПРАВЖНЮ І НАЛОСКОТАНУ

...Принесла мені пошта лист із закидом, що мої невірницькі експромти більш публіцистичні, "журналістські", ніж чисто літературознавчі. Сприймаю це як похвалу, а не хулу.

Заспеціалізованість і "глибокодумна" псевдонауковість нашого літературознавства очевидна. Може, спробую згодом оглянути під цим кутом зору журнал "Радянське літературознавство", як зробив недавно з річним комплектом "Мовознавства". А зараз подумаймо, що породило тоте фіктивне мудрагельство, яке прикриває велемовний флер науковості. Часом очевидне бажання приховати злиденність думки ("Та говори просто — ти достатньо для цього розумний", — казав Пушкін князеві Вяземському). А часом і прагнення ухилитися від чіткого "так" або "ні", які не завжди легко і безпечно вимовити, і сховати неортодоксальну думку за "диковинные усложнизмы" (термін "Лит. газеты").

Уже й самі критики починають волати: "Пробі! А хто ж нас, таких велемудрих, читає? Для кого і для чого пишемо?". "Спеціальная литература (экономическая, юридическая, педагогическая и т.п.) [і літературознавча теж — В. Ч.] пишеться у нас більшою частию на непереваримом ученом волапюке", — кон-

статує один із "збурювачів спокою" в російській критиці Л. Аннинський ("Лит. газета", 26.V.82). "Иные авторы так усердствуют, возводя глухие заборы специальной терминологии, что можно подумать, будто для открытий в литературоведении нужна обстановка строжайшей служебной тайны" (Л. Лавлінський, "Лит. газета", 30.XI.82).

Український критик Гр. Клочек теж бідкається на байдужість читача до продукції критичного цеху (див. статтю "Де ти, цільносте?", "Лит. Україна", № 2, 1983 р.) і навіть пропонує лік. На його гадку, тільки "гармонійне співвідношення ... есеїстичності та онауковленості здатне дати критиці нову і таку бажану якість — вона читатиметься". І якщо про "онауковленість" наш автор говорить як про якусь необхідну суму знань, яка здатна жити інтуїцію професіонала, то "есеїстичності" співає дифирамби, саме в ній вбачаючи ту "паличку-виручалочку", яка поверне читача лицем до критики:

"Есеїстичність — це можливість вийти до такої необхідної нам публіцистичності. Есеїстичність — це і можливість стати розкутим, розкріпаченим, вільним від ніким не писаних та все ж якимось чином існуючих «цехових» правил. Пам'ятаймо: все хороше, що в літературі та мистецтві, створено людьми розкутими. Кожний вияв талановитості — це завжди прорив крізь перепони закостенілих правил і вимог. Тож вітаймо есеїстичність у критиці!"

Так то воно так!... Тільки ж та "розкутість" може виявитися чисто зовнішньою, словесною, всього лиш формою "оживляжу", як називає таку "публіцистичність" "Лит. газета". Згадаймо, наприклад, статті про літературу, які пишуть самі письменники типу новоявлених "метрів" Б. Олійника чи В. Коротича. Ніяких "цехових" правил вони не дотримуються, "публіцистичної пристрасті" у них по вінця... як і лицемірства, фальші, налоскотаної щирості... Така "публіцистичність" характерна, наприклад, для Б. Олійника, коли він пише про Василя Симоненка, безпардонно перебріхуючи поета і поборюючи його "несправжніх друзів" (з якими олійникам боротися легко, бо ж вони далеко від Києва і письмового столу, захиститися не можуть...).

Гр. Клочек сумує за часами, "коли літературні журнали зачитувалися «до дір» тільки тому, що там були критичні статті". Але знаходить пренаївне пояснення:

"Та такого рівня і досягти, мабуть, уже неможливо, бо в часи Белінського і Чернишевського журнальна літературна критика була одним із не багатьох можливих засобів вираження громадської думки, а зараз таких засобів значно більше".

Отож відступися, критико, в естетичні закутки, бо чесна громадська думка знайшла інші канали і потужно пре до нас із кіно- і телеекранів, розноситься радіохвилями, лунає з три-

буні... Якби ж то... Як і в часи Белінського й Чернишевського (і, додамо, Драгоманова й Франка), через недорозвиненість суспільних інституцій, де могла б виявити себе громадська думка і громадська енергія, література та її совість — чесна літературна критика були для нас чимсь незмірно більшим за літературу й критику, були для нас усім — і політикою, і філософією, і естетикою, і педагогікою.

Зате велика література і чесна літературна критика у нашому недорозвиненому суспільстві ніколи не грішили охоронними функціями і не бавилися естетськими забавками (винятки тільки підтверджують правило), а намагалися бути дороговказами для народу, продуцентом нових суспільних ідей. Дотепер оголена совість і провісницький дар митця лишається найчутливішим суспільним барометром.

Отож щоб літературна критика й нині зайняла належне їй в умовах нашої ущербності місце і була не тільки путівником по літературі, а насамперед індикатором найболючіших проблем суспільного буття, їй, крім "онауковленості" й "есеїстичності", потрібна ще й та якість, яку, не мудруючи над термінами, можна було б назвати чи то світоглядною перспективністю, чи то громадянською відповідальністю або й просто прогресивністю мислення, якби за останні десятиліття не відбулося карколомного переосмислення фундаментальної суспільно-політичної термінології (внаслідок чого при слові "прогресивний" уява чомусь мимоволі малює щось темне, лахмате й вузьколобе, що визирає з-за рогу із замашною дубиною в руках...).

Саме ця якість критики для мене, з огляду на наші умови, визначальна. За її найменші прояви ладен пробачити авторові і стильові промахи, і окремі фахові мілини. Хоча в ідеалі формула критики має бути, звичайно, тричленною: і "онауковленість", і "есеїстичність", і активна світоглядна скерованість.

Зародки саме такої критики мали ми в 60-і роки в Євгенових есе, в статтях обох Іванів і Василя [йдеться про Є. Сверстюка, І. Дзюбу, І. Світличного, В. Стуса — Ред.]. Звичайно, як справжні таланти, були вони дуже різними: згадаймо, який далекий раціоналізм Івана С[вітличного] від барочного стилю Євгенових есе. Тепер про все це можна згадувати, як про далекий сон. "Воно було, а може й не було", як писав Микола Вінграновський.

До слова: не можу безоглядно розділити ваше захоплення статтею про Вінграновського в "Літературній Україні" за 27 травня [1982 р.], хоча це перша після листопада 1973 року [тоді було надруковано написану в тюрмі покаянну заяву І. Дзюби — Ред.] публікація автора, яку читав без смутку і зневаги. Бо й цій добре написаній статті, якій либонь призначалося стати переломною після 10 років скніння, попри непоодинокі спога-

Опанас Заливаха: Лісовик, різьба по дереву

дування про "громадянськість" і "кляті питання", бракує якраз того названого вище третього компонента справжньої (в наших умовах) критики. Коли ж автор за давньою інерцією пробує ступнути в тому трафному для нього тепер напрямку, то його годі зрозуміти навіть запеклим аматорам вишукування підтекстів. То Дзюба пише, що "тремким ядром поезії Вінграновського є народ, нація, Україна", "Вітчизна в її невичерпності і незбагненності". То через кілька абзаців дізнаємося вже, що "у збірці не відчувається спеціальної установки на відтворення образу України" (а "була б колиска — будуть діти" — то що за образ? А трепетне, як до коханої: "Вкраїнонько моя!?) і що цей образ подається буцімто тільки опосередковано через оспівування регіонів або "величі спільних звершень радянських народів"...

Статтю І. Дзюби "дотягує до рівня" постать самого рецензованого поета, настільки "іншого" у всій нашій поезії (для критика така яскрава самобутність — подарунок) і настільки нами уже знаного і перевідчутого, що ми даємо власне наповнення зумисне округленим формулюванням критика, які в іншому випадку (напр., у його ж статті про Забаштанського) здатні, як драгли, протікати крізь свідомість, залишаючи враження естетствуючої еквілібристики і зумисної відокремленості від предмету розмови. Гадаю, стаття про Вінграновського в основному вдалася ще й тому, що в ній з теперішнім Дзюбою стрінувся колишній, нав'язавши своєму наступникові давно колись визрілі думки про творчість поета, з яким разом у незабутні 60-і відвойовував плацдарм на літературній території, окупованій королівством кривих дзеркал.

Та ось наш автор пробує застосувати свою "оновлену" методу "ковзання по дотичній" до поета іншого масштабу, іншого світогляду й цілком традиційної манери письма — і терпить повне фіаско. Не певен навіть, що у всіх колишніх шанувальників критика стало терпцю уважно дочитати багатослівну статтю "Світ Забаштанського" ("Літ. Україна" за 16 грудня). Примусивши себе прочитати її двічі, я почувався так, ніби вергав брили в описаних Забаштанським каменоломнях. І це при всій зовнішній легкості Дзюбиного письма, вільному орудуванні мовою (де-інде навіть із "показовою гімнастикою лінгвом'язів", яку закидав Дзюба Вінграновському). Бо якщо Вінграновського критик побачив "зсередини", через співвідчування і співпереживання, то Забаштанського тлумачить "збоку", збиваючися на немотивоване розчленування поетового доробку і довільність узагальнень [...] як відправний пункт для самодостатніх стилістичних варіацій на вільні теми, що після 10-літнього огранювання залізобетонних блоків [натяк на книжку Дзюби "Грані

* У примірнику, з якого передруковуємо, пропущено рядок. — ЗП УГС.

кристала" — Ред.] по-людському можна навіть зрозуміти...

Ось приклад. Через своє нещастя (про ту "прикру фізичну обмеженість можливостей" критик згадує до пересадки часто, по суті, з неї виводячи всі особливості поезії Забаштанського) поет значну частину поезій будує на спогадах про часи, коли бачив навколишній світ. І хоч є серед тих віршів гарні, вичленити з них щось виключно "забаштанське" (як можемо сміливо говорити про "вінграновське", "костенківське", "жиленківське") непросто. А критик пише: "У численних віршах-спогадах Забаштанського — не просто фактична пам'ять, не просто спостережливість слуху чи зору, а помічальність душі [!]. Завдяки цьому прості реалії буття стають моментами душевної біографії і водночас карбами естетичного освоєння дійсності". І далі: "Вражає очищеність і вагомість первоелементів буття у таких споглядальних віршах... Вони [безпосередні враження з минулого — В. Ч.] живуть, переукладаються, взаємодіють з новим досвідом і новою думкою, оновлюються у лоні незупинних тривог — і саме тому залишаються на все життя дійсними, підтверджують свою якість опорних пунктів світопочування" і т. д. і т. п. Так ось варіювати тезу про "помічальність душі" щодо "первоелементів буття" можна енну кількість разів... Складається враження, що критик вибалакується, не дуже озируючися на першопричину розмови.

А щодо "виходу есеїстичності до такої необхідної нам публіцистичності" (побажання Гр. Клочека), то у Дзюби він здійснюється в корчагінсько-бамівському напрямку або у вельми сміливому приписуванні поетові невеселих "надбань" свого власного життєвого досвіду:

"Ідеал, принцип, віра, позиція, ідея — це для нього не щось раз назавжди дане" (здається, відвертіше не скажеш...).

Десь чи не з отого "змінного фонду" ідей і принципів (чом би й справді не міняти "ідеали й принципи", як зношені шкарпетки?..) черпаються й не сумісні з давнім Дзюбою нові оцінки, як, наприклад, похвала Забаштанському за те, що "він тему України начебто «звужує» до теми «малої вітчизни» Подолії: дуже плідний аспект!" (а головне, безпечний, додамо від себе... ще плідніше було б звузити тему тієї страшнуватої навіть для вимови України до власного запічку...).

14-17.ІІ.1983 р.

Табага над Леною

ЗГОЛОСИЛИСЯ
СТАТИ
ЧЛЕНАМИ
УАНТеІ

АТЕНА ПАШКО

Автограф:

Звідкіль прийшли ми
Й куди йдемо?
Де наш закінчиться шлях?
Чому дано нам ганьби клеймо
На скutih страхом устах?

Львів, січень 1988 р.
А. Пашко

Атена Василівна Пашко народилася в с. Пруси (тепер Бистриця) Дрогобицького р-ну Львівської обл. в учительській родині. Закінчила Львівський лісотехнічний інститут. За фахом — інженер-хімік.

З 1971 року зазнає переслідувань за участь у правозахисній діяльності: звільнена із Всесоюзного Географічного товариства при Львівському університеті. Працювала у лабораторії гідрогеологічної експедиції.

Починаючи з 1972 року зазнавала неодноразових обшуків, допитів, за писання віршів на неї було заведено кримінальну справу за ст. 187-1 КК УРСР, яку вели протягом року і припинили без суду.

Вірші пише з дитинства. В середині 60-х років, за порадою письменника Б. Д. Антоненка-Давидовича, друкувалася в "Літературній Україні", в журналах "Дніпро" та "Піонерія".

Окремі вірші опубліковані на Заході, зокрема, в часописі "Сучасність". Добірка поезій була поміщена в журналі "Український Вісник" (№ 9-10 за 1987 р.).

Тут подаємо повністю збірку "Калинові рубіни" (1972-1979 рр.)

*

Нині
коли щирість
 дорожча за сонце
а чесність
 вимірюється життям

Нині
коли на оголених лезах
 оголені почуття
 нерви
 совість

Я шукаю відповідь
 на своє
 Чому

Нині
у залюдненому
 по вінця світі
я шукаю
 Людину

Нині
в шумному клетоті
 розуму
я шукаю
 Мудрість.

*

Гриміла гроза
 над гірськими верхами
Впала орлиця
 зі зламаним крилом
Кликало і клекотало
 небо

*

Над розбитою
 чашею святостей
тихо стогне вітер
 за вікном
і ронить зранена ніч
прозорі краплі
в чорну безодню

*

Обірвався голос у телефонній
 слухавці
відірвався листок
 від гілки
розколисує вітер
 спустіле гніздечко
Замрячилося...

*

Маю осінь
 і небо
і теплі каштани у жмені
і землю
 накриту
багряного листя плащем

Спливають сльози
краплини дощу студені
скапують в землю
 сльози мої дощем

*

Колисалися
розтріскані шишки
на сосні
і падало насіння
у сніг
і падав сніг
зорями
і падали зорі
долями
і знімалося вороння
над безоднею білини

*

Зустрічі на кризі
заболені розлуками
зачепився промінчик
щастя
за колючку терновиська
І глухі гудки
телефонних дротів
на розвітрених долях...

*

Все відхрещується
на перехрестях доріг
від мене
а я сама
понесу свої хрести
повтикаю їх
у повзучі схили гір
хрестіться тоді
хрестіться собі
у їхньому затінку

*

Відлетіли дикі гуси
облетіло листя
пригашую ватру
у дощових мжичках
на трамвайних зупинках...

*

Он кораблик
 в темнім морі
крихітка здаля
а у ньому після злomu
відпливаю я
я що зламаним весельцем
світлячок ловлю
то освічу
 то пригнічу
човник-колію

*

Вплелoся павутиння
 бабиного літа
сизим серпанком в голуби́нь
впало
 порошею відчаю
скотилося сльозою
на замерзлomu вістрі
черешневого листопаду

*

Десь між добром
 і злом
на грані весни
 і літа
втрачаю друга
приглушую
холодними долонями
 реквієм
у грудях

*

Сріблилися роси
 в місячній діадемі
а ніч побачила
 в сірому дзеркалі ранку
 терновий вінок
на своєму чолі

*

Заіскрилася
крижанистим сяєвом ріка
на місячному промені
пронизана морозом...
Німіли і хололи в подиві
зорі
перед її великим чеканням
а там у глибині
пульсував живчик
Чи то надія
а чи розпач

*

Може б не було
весни без жайворонів
якби збилися вони
з путі
може б тільки тихий
жаль бринів
в безголосій хмарній
висоті

*

Світ
на долонях
долею витканий
врізались борозни
тонкими нитками
і візерунками
стали крилатими
.....
На вікнах тіні
лягли квадратами

*

С. на 24.XII

Серед піль засніжених
прядуть вітри
срібло мого волосся

тчуть полотно
 долі моєї...
Збираю рубінові
 кристали калини
Тобі на уродини

1973

*

Від Тебе
 до мене
Сонце заходить...
Край неба —
 кривавий шрам.
Крайнебо —
 прощальний спів.
Колючим вітрам
На останню сповідь
Сопілку хтось залишив.
Сопілку для нас залишив...
Від Тебе
 до мене
В снігах тунелі...
Полярні ночі в чадрі.
Полярний пташиний ляк.
У тих роздоріжжях
На моїх паралелях
Наш дім як далекий маяк.
Тобі через пільми —
 маяк.

*

Ох, ті ночі, опівночі
 втомлені журбою,
Що накриті їхні очі
 білою габою.
Треба зірок, щоб прозріли
і знялись на крила
 білі ночі,
 що журбою
північ їх покрила.

Якутія, червень 1978

Опанас Заливаха: Покрова

*

Сині ружі
синім відчаєм
у зимний грудень
 пекучий дим
Синя стезя
 веде скалічений
 цькований будень
в святковий дім

*

Я тобі сьогодні
 принесу калини
білим летом чайки
 через снігові
журавлина туга
 хай перепочине
біля Твого серця
 крила відігрію

ДОНІ

I.

На 22.X

Спалахує зірка
голубим сяєвом
 у серці...
Падолист золотий
з весняним запахом
 бруньок
Сонячний промінь
розбризкує
густе калинове вино.

II.

ТРАВНЕВЕ

Дзвонять кришталем
келихи світанків
розхлюпоючи п'янки роси...
Спалахують у травах
сонячні світи кульбаб
злітають міриадами зоряниць
Зайнялися рожевим променем
на яблуневих розкриллях
солов'їна пісня

А я ще встигну
я ще встигну
 писати
аркуші своїх білих ночей
 для Тебе

Я ще встигну
 зустрічати
світанки
 Твоїх приїздів
я ще встигну
 ще...

*

Передзвоном
 перегромом
рознеслось у лісі
заніміло
Народилось
 зернятко в горісі...
Їжачок на голці
 суничку проніс...
Впали роси
То від щастя
 мовчки плаче ліс

*

Скільки квіття
скільки співу солов'їного
скільки льоту?
скільки пуху тополиного
Не притлумлю
 своє вічне дивування
на оте
 землі
 щорічно
дивування
Вся бринить на сонця струнах
незбагненна вся...
А вони пішли в безгомін
 не набувшись...

*

У сивих косах
по сивих росах
по білім світлі
по білім світі
через прокляття
через розп'яття
 ішла
у тиху хату
в холодну м'яту...
І гасли очі
на скраю ночі.

*

В. Стусові

Дивись
розбили мушлю
 уночі
жбурнули в неї
 каменем холодним
в півзвуках начуваються
 сичі
що загніздилися в дзвоні
 великоднім.

*

Серед чорної ночі
 спалахнув
маковий цвіт
на прикушених губах
 і згас
від пекучої гіркоти сліз...
Під сірим саваном світанку
 похоронно...
В душі поважчало
ще на одну могилу.

Вірші 1972—1979 рр.

* * *

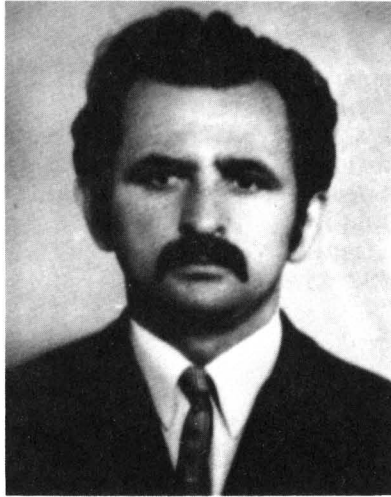
ЗАМІСТЬ ПІСЛЯСЛОВА

Кажуть, що жінки свою витривалість завдячують сльозам. Саме сльоза дистилює кров від осадків негативних емоцій.

Збірка Атени Пашко і є тією сльозою — чистою, очисною. Власне, це не її особиста сльоза — хоча вірші і є взірцем інтимної лірики — а сльоза всього її покоління, яке підтопав важкий, зателепаний жабуринням, глухий і незрячий танк брежнєвського застою.

М. О.

БОГДАН ГОРИНЬ

Вважаю, що одне із найголовніших завдань "Кафедри" — послідовне й неухильне відстоювання демократичного принципу національно-культурного плюралізму. Представники інших народів, які живуть на території тої чи іншої республіки, повинні мати всі умови для розвитку національної культури, мови, традиції. До цього часу це був привілей тільки представників російської нації. На зміну монізму в Росії, дуалізму в інших республіках мусить прийти національно-культурний плюралізм!

Січень 1988, Львів

Б. Горинь

Богдан Горинь народився 10 лютого 1936 року в с. Кніселі (тепер Жидачівського району Львівської області). Навчаючись у Львівському університеті ім. І. Франка (1954-1959), був активним учасником (деякий час керівником) літературно-критичного гуртка і літературної студії. Після успішного захисту дипломної роботи на тему "Питання психології художньої творчості", працював у Львівському Будинку народної творчості, СШ № 7, Львівському музеї українського мистецтва. У 60-і роки проявив себе як літературний і мистецький критик. В газетах "Молодь України", "Літературна Україна", "Вільна Україна", "Ленінська молодь", журналах "Зміна", "Прапор", "Жовтень" було надруковано ряд його статей з літературного і мистецького життя, зокрема, про сучасну українську поезію, скульптуру, графіку, творчість Галини Севрук, Теодозії Бриж та ін. Його творчий звіт у Спілці письменників України із темою "Питання психології художньої творчості" викликав жваве обговорення. На республіканській психологічній конференції 1964 року виступив із доповіддю "Роль дитячих вражень в художній творчості". Із доповідями про психологію художньої творчості виступав на семінарах молодих письменників у Львові та Одесі. У 1963 році був учасником (як критик) IV Всесоюзної наради молодих письменників у Москві.

Творча праця в галузі літературної критики та мистецтвознавства була перервана арештом 1965 року (звинувачення в антирадянській націоналістичній агітації та пропаганді — ст. 62, ч. 1 Кримінального кодексу УРСР). Після повернення в 1968 році з Мордовського табору, кілька років працював робітником в різних будівельних організаціях. Із 1976 р. працює старшим науковим працівником Львівської картинної галереї.

В періодичній пресі не друкувався двадцять два роки — з часу арешту 1965 року. Після довгої перерви перші публікації появились в 1987 р. в газ. "Наше слово" (Варшава), в журналі "Український Вісник" та альманасі "Євшан-зілля".

Публікуємо спогади Богдана Гориня про Василя Симоненка, з якими він поділився на вечорі пам'яті поета, організованому неформальним об'єднанням "Товариство Лева" в грудні 1987 р.

СПОГАД ПРО ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

Ще задовго до знайомства із Василем Симоненком мені було відоме це ім'я з газетних і журнальних публікацій, з книжки "Тиша і грім", що вийшла в Києві у 1962 році. Та мушу признатись (хай це буде для всіх нас наукою), що наспіх прочитані вірші в періодиці і в першій збірці не дали мені ні відчуття, ні уявлення про масштабність тої постаті. Вже набагато пізніше, коли познайомився з поетом особисто, коли знав його не тільки друковані, але й ненадруковані твори, часто роздумував, чому саме таку назву — "Тиша і грім" — дав він своїй першій збірці. Якщо згадати видатних представників не тільки української, але й світової літератури, то більшість із них самоусвідомлювали своє місце і роль в творчому процесі, належно оцінювали не тільки творчість інших письменників, але й знали ціну власним творам, їх значення для літератури, для часу, їх вплив на читачів. Згадаймо хоча б Шевченків гіркий докір громаді: "...Либонь, уже десяте літо, як людям дав я «Кобзаря», а ім неначе рот зашито..." Попри зовнішню тишу і виняткову скромність, негаласливість, які супроводжували Симонена в літературу, поет усвідомлював вибухову силу своїх задумів і чекав на відлуння тих вибухів в серцях людей, в самосвідомості народу. Як свідчать записи в щоденнику, він не переоцінював свій талант, але водночас розумів, що вносить свою неповторну частку в духовну культуру народу. Назва першої збірки "Тиша і грім" якоюсь мірою стала сумарною, визначальною і символічною для всієї його творчості. Дійшов я такого висновку не зразу. І щойно особисте знайомство розкрило мені, яку небуденну людину, якого довгоочікуваного поета має Україна.

Працюючи із 1962 року у Львівському музеї українського мистецтва, я часто бував у Києві. Були це музейні відрядження і приватні поїздки, пов'язані із конференціями, семінарами, звітом (як молодого критика) у Спілці письменників, спробами вступу до аспірантури тощо. Під час кожної із таких поїздок я заходив до Івана Світличного, який притягував людей з різних кінців України (та й не тільки України) незгасаючою ватрою доброти і розуму. На початку вересня 1963 року, зайшовши до Світличного зранку, зразу ж після прибуття поїзда Львів-Київ, я застав у нього Василя Симоненка. У тісній кімнатці, частина якої була відгороджена шторою як спальня, біля невеликого, затиснутого в кут (через тісноту) стола, відбулося наше знайомство, перший обмін новинами і враженнями з літературного і мистецького життя. "Прочитай щось, Василю" — попросив

Іван. "Та краще ввімкнути магнітофон — все ж записано", — якось притишено, з невідомою скромністю, без найменшого бажання порисуватись відповів [...] магнітофону "Весна" була заповнена записом віршів Симоненка. Ми слухали, Іван і Василь разом зі мною, чи, може, вийшли в сусідню кімнату, в якій була приміщена бібліотека, не знаю. Я був в полоні невідомого мені світу образів, думок, почуттів. Першим приголомшливим враженням була незвичність читання. Після стиснуто-пружинних емоцій Драча, професійного акторства Вінграновського (обидва виступали при велелюдних аудиторіях у Львові), простий, невідомо-широкий, непретензійний голос Симоненка був чимось новим, несподіваним і правдивим, наче сповідь.

Ми відчули спільну потребу поговорити, виговоритись. Щоб уникнути підслуховування, поїхали на Хрещатик, знайшовши затишок в наддніпровських кручах. Мені здавалося, що порівняно із "східними" українцями, галичани були у своїх судженнях різкіші, категоричніші, тому звичним було очікувати від галичан порушення драстичних політичних проблем. І раптом несподіванка. Симоненко одне за одним почав піднімати (для з'ясування, для обговорення) питання, яких рідко торкалися в розмовах обережні інтелігенти (він їх відверто зневажав). Говорили про фіктивну державність України, про введення в блуд світової громадськості членством України в ООН, про сучасний стан української культури, наростаючу силу репресивного апарату, згортання хрущовської демократизації — про що тільки не йшла мова за тих кілька годин, які пролетіли миттю. Симоненко говорив безкомпромісно, всі проблеми вилущував чітко, у нього була виняткова ясність думки, повна зрілість суджень. Його хвилювали найрізноманітніші аспекти українського життя — минулого, сучасного і майбутнього. Він багато питав, уточнював, хотів якнайбільше знати про масовий спротив сталінізму в західних областях України у перші післявоєнні роки. Я зрозумів, що Сталін як особа і сталінізм як соціальне явище його особисто хвилюють, що над тими питаннями він багато думав. Реакція Василя на мою розповідь про післявоєнні роки в Галичині була найнесподіванішою: західні області України єдині вчинили справжній опір сталінізму, сталінській деспотичній системі. Василь вважав, що сталінізм знову почав входити в силу, що треба бути наївним, щоб цього не бачити і мати якісь ілюзії, відлига закінчилась, почались заморозки. Як аргументи Симоненко наводив сваволю цензури, зокрема над його творами, посилене стеження за людьми, розквіт донощицтва, тягання на т. з. профілактичні розмови.

Говорив і розпитував не тільки Василь. Як це часто буває в

* У примірнику, з якого передруковуємо, пропущено рядок. — ЗП УГС.

розмовах, коли кожен хоче виговоритися, ми часто перебивали один одного. На противагу нам, Світличний був ідеально витриманий, уважний до кожного. Перескакуючи з теми на тему, ми говорили і розпитували один одного про все, що спадало на думку. Мене зацікавило життя Василя в Черкасах, оточення, умови творчості. "Прочитай йому, Василю, «Самотність» і він все зрозуміє", — кинув слово мовчазніший від нас обох Світличний. Судячи з усмішки Василя, йому подобався той вірш і він, не ховаючи усмішки, проговорив:

На своєму дикому острові
В шкіряниці з убитих надій
Штрикаю небо очима гострими:
Де ти, П'ятнице мій?

Не знайшовши друзів у Черкасах, Симоненко, як тільки траплялась нагода, сідав на "ракету" і їхав Дніпром до Києва, щоб день-два серед близьких людей відвести душу. З гіркотою і жалем говорив, що в минулі роки написав чимало газетних віршів, за які йому по-справжньому соромно, що газета калічить поета своїм настирливим "треба": треба до ювілею, треба до з'їзду, до конференції, до пленуму і так без кінця.

Коли розмова торкнулася сучасної поезії, я був здивований, як докладно він знає все, що надруковане — не тільки з поезії, але й про поезію. Десь наприкінці 1962 р. "Молодь України" в двох подачах надрукувала мою статтю про сучасну українську поезію. Я відіслав її до газети під назвою "Хвилі поетичного оновлення", але Борис Олійник (він тоді працював у газеті) вирішив подати статтю під назвою "Більше поетів хороших і різних". Мені ця назва не сподобалась, вона зміщувала акцент, ставила інший наголос, але не було ради — Олійник подзвонив мені у Львів, що стаття пішла в набір. Виявилось, що Симоненко уважно прочитав її і вирішив сказати свої зауваження. — Та стаття була моїм першим з тобою заочним знайомством. Прочитав з цікавістю. Добре, що виразниками духу поетичного оновлення (це речення Василь вимовив, не приховуючи іронії) названо Ліну Костенко, Вінграновського, Драча, але при чому тут Лучук? Що можна знайти в його поезії такого, щоб ставити це ім'я поруч з Костенко і Вінграновським?

Я пробував оборонятись. Лучука знаю ще з університетських років, знаю все, що він написав. Мені імponує його пошук форми, емоційний неспокій, орієнтація на нові віяння в європейській поезії, яку добре знає, багато перекладає, словом, мені видається, що Лучук цілком заслуговує на те, щоб його зачислити в ряд тих, що котять хвилі поетичного оновлення. Останні слова я також сказав з іронією, здогадуючись, що Василь не любить мовних кучерів. Світличний симпатично всміхнувся в

свої симпатичні вуса, спостерігаючи за наступом і обороною, а Василь заявив, що я його на цей раз не переконав. Він сказав, що формальні пошуки не є для нього найголовнішими, йому і в поезії Драча не все подобається, зокрема, штукарство заради штукарства. Його орієнтація на високу громадянськість поезії збігалася із шевченківським кредо. Та й сам Симоненко видався мені духовним сином Шевченкової Музи. На думку Василя, ті, що займаються штукарством, свідомо тікають від важливих проблем.

Василь болісно говорив про абсолютну неможливість, зокрема, в останні місяці, надрукувати вірші з гострою суспільною проблематикою, а поезія має силу, коли її читають, а щоб її читали, мусить бути надрукована. Але в яку форму одягти думки, щоб вони обминули вила цензури, придирливої тепер до кожного рядка і буквально до кожного слова? І він розповів, як шукав різних способів, вдаючись і до езопівської мови, щоб написати про те, що найбільше наболіло. Одна з проблем — свідома цілеспрямована русифікація України. На наших очах проходить методичне руйнування української культури, гине українська мова. Глибоке усвідомлення, що на душу українського народу накинута міцно сплетений шовіністичний зашморг, спричиняло йому фізичний біль. Не менше мучило питання, як протидіяти, як зупинити смертельний процес? Болючі роздуми знайшли вияв у вірші, присвяченому курдам. То була справжня знахідка звернутись до курдської проблеми. Василь вважав, що такі історичні паралелі зараз дуже потрібні, найкращий доказ — популярність вірша Тельнюка про інків, а щодо курдів, то і в них, і в нас, і в багатьох інших народів один великий спільний ворог — шовінізм. В присвячений курдському братові вірш Симоненко вклав усю пристрась чутливого, зболеного серця, в якому вже клекотіли громи:

Жиріє з крові змучених народів
Наш ворог найлютіший — шовінізм.

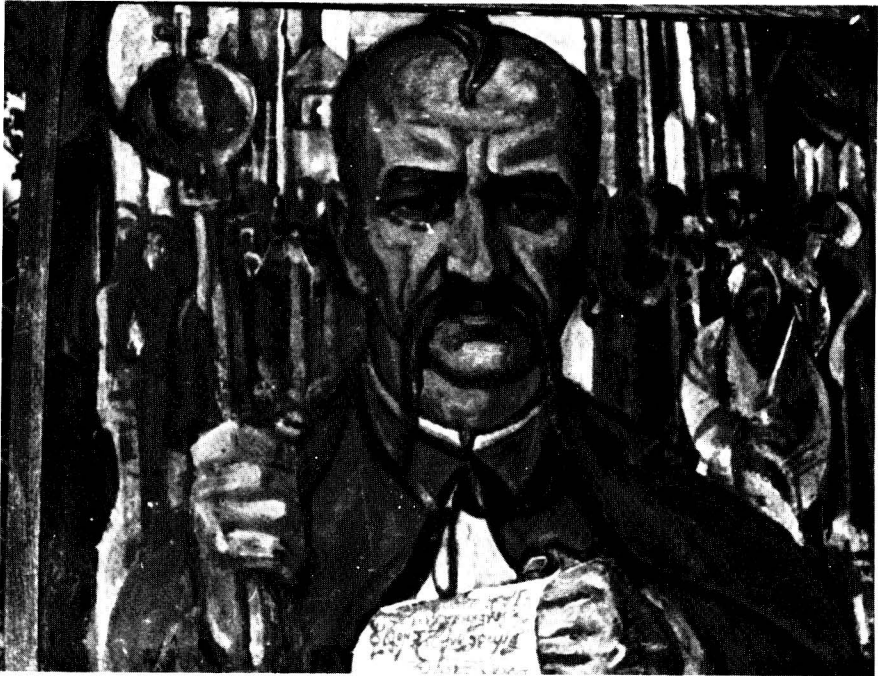
В ритмі, в алітерації "р" мені по сьогоднішній день вчуваються перекази емоційного грому в стражденній Василевій душі. "Курдському братові" — громадянський заповіт Симоненка. У вірш нарешті вдалося закласти той динаміт, якого він так довго шукав. Наділений від природи чітким аналітичним мисленням, Симоненко не сплутував понять шовінізм, інтернаціоналізм, патріотизм — кожному з них він давав чітку дефініцію, підказану життям, історією, власним серцем і розумом, а не плутаними визначеннями енциклопедії і довідників. Щоб збільшити свою територію, населення, збагатити культуру, зміцнити економіку, шовінізм обкрадає, експлуатує, висмоктує сили з інших народів, а тому спокій може прийти тільки тоді,

Коли впаде в роззявлену могилу
Останній на планеті шовініст.

Вірш "Курдському братові" повинен би ввійти в шкільні хрестоматії багатьох країн світу, стати на сторожі національних прав поневолених народів. Так послідовно сповнював поет кредо великого Кобзаря: "Я на сторожі коло них поставлю Слово".

Приблизно в середині вересня я знову в Києві. Здається, що саме [...] * повертався від батьків із Сумщини через Київ до Львова. Погодилися зустрітися в Антоненка-Давидовича. Я пішов полагоджувати різні справи, щоб під вечір разом із Симоненком (він був у Світличного) піти до Бориса Дмитровича. На цей раз Василь виглядав погано: бліде, втомлене, схудле обличчя. Я запропонував піти до Ідальні, біля якої проходили. Заглянули всередину. День був теплий, люди купували пиво. "Може, й ми візьемо?" — "Ні, мені ця Ідальня не підходить, а пиво тим більше. Давай пошукаємо молочне кафе", зняковівши, відповів Василь. Перейшли на протилежний бік Хрещатика. Навпроти головпоштамту знайшли невеличке молочне кафе, але поки дійшла наша черга, молочні страви закінчились. Василь, здається, відмовився від пізнього обіду. З кафе пішли до Антоненка-Давидовича. Треба було бачити, як Симоненко жадібно слухав Бориса Дмитровича, як ловив кожне його слово, як хотів звільнитись від всіх зайвих, побічних, нецікавих для нього розмов, щоб слухати, розпитувати, уточнювати. Мабуть, кожний, хто бував у Антоненка-Давидовича, обов'язково звертав увагу на кілька фотографій, які висіли над робочим столом — Плужник, Зеров, Хвильовий, Драй-Хмара, Куліш — це далеко не весь перелік. Були звичними запитання: "А хто цей? А хто поруч?". Борис Дмитрович з властивою йому неспокійною терпеливістю давав, не ховаючи симпатій до тих людей, докладні пояснення, характеристики, пересипав розмову спогадами, цитатами із їхніх творів. Я вже кілька разів слухав його спогади, а для Симоненка, якщо я правильно орієнтувався, все це було новим — чи тому, що був уперше, чи, можливо, в інші рази не було нагоди поговорити. Він не приховував своєї жадібності, розпитуючи про смерть Хвильового, про останні дні Плужника, допитувався, чи правда, що від людей тортурами домагались підтвердження сфабрикованих справ. Борис Дмитрович розповів, що бачив востаннє Плужника в коридорі тюрми, його виводили із слідства скатованого, із зламаного рукою. То був кінець. Після підписання заготовленого "признання", 2 лютого 1936 р. Євгена Плужника розстріляли. Борис Дмитрович розпо-

* У примірнику, з якого передруковуємо, пропущено рядок. — ЗП УГС.

Опанас Заливаха: Кошовий Війська Запорозького

вів, що таким же способом — на підставі фальшивих, сфабрикованих звинувачень і видобутих знущаннями "признань" було знищено найсвідомішу і найталановитішу частину української творчої інтелігенції. "А чому застрілився Скрипник?". На це запитання Борис Дмитрович відповів запитанням: "Хай кожен з вас подумає і дасть відповідь, чому застрілився, повертаючись із чергової наради, видатний політичний діяч академік Микола Скрипник? Нас зібралось в той день чимало, одні відходили, інші приходили, ми по-різному давали свої пояснення. Здається, першому треба було дати відповідь мені. Я розгубився, до відповіді не був готовий, висловлені мною міркування були далекі від справжніх мотивів самогубства Скрипника. Слухаючи, Борис Дмитрович захоплювався, повторюючи "цікаво, цікаво". Говорили й інші, але найдокладніше вирисовував ситуацію господар. Він в такій послідовності виклав аргументи, що для жодних сумнівів не було місця. Симоненко єдиний серед нас щось постійно занотовував у невеличкому записнику. Щоб дати йому можливість порозмовляти сам-на-сам з Борисом Дмитрови-

чем, дехто почав роздивлятися книжки, інші розмовляли між собою. Михайло Осадчий того ж вечора поїхав до Львова, а в мене в запасі була ще ціла доба.

Наступного дня ми втрьох — Світличний, Симоненко і я обходили книгарні. Знову розмови, суперечки, але вже не такі пристрасні, як при першій зустрічі. Василь був неспокійний, втомлений. Через якусь годину-дві він мав від'їжджати. Глянувши на годинник, сказав, що йому треба зайти в редакцію ж. "Зміна" (теперішній "Ранок"). У вересневому номері мала появитись велика добірка віршів. Та не все йшло гладко і, мабуть, це було основною причиною його неспокою. Редакція виявилась на висоті, пропустила добірку цензура, залишилась остання найвища інстанція, з якою треба було узгодити сигнальний номер. Була середина вересня, вихід дев'ятого номера явно запізнявався. Василь дав зрозуміти, що то мала бути та добірка віршів, на яку він найбільше чекав і за яку найбільше переживає. Десь о годині 15-16 ми підійшли до рогу Хрещатика і зупинились біля підземного переходу. Василь не захотів, щоб ми разом пішли в редакцію. — Вас обох там знають, почнуться довгі розмови, краще почекайте мене біля переходу.

Чекати довелося недовго. Василь повернувся блідий, в обох руках тримав розгорнений сигнальний вересневий номер "Зміни". Вигляд його обличчя був такий, що ми стримались вітати з публікацією. Очі його говорили: не спішіть, погляньте. Дві сторінки журналу були заповнені віршами. То була б для всіх велика радість взяти в руки журнал з такою великою добіркою, якби не те, що червоним олівцем, з притиском, грубими лініями половину віршів було перекреслено навхрест. Підписав відповідальний редактор, пропустила цензура і тільки при остаточому погодженні в ЦК ЛКСМУ перший секретар (не пам'ятаю, хто тоді займав ту посаду), використавши своє службове становище, грубо і безцеремонно вчинив чорну справу. Було терпко на душі. Не клеїлась розмова, якимись недоречними виглядали мої жарти. Поки я розпитував Василя, як це все відбувалося і хто це вчинив, Світличний уважно читав добірку, а коли закінчив [...] рік-два, коли в його духовному небі була не тільки лірична тиша, але й кресали блискавиці і клекотіли громи. З добірки поставав поет, який виражав зболену і збурену душу цілого народу. Перекреслено вірш "Україні". Довгими лініями навхрест перекреслено "Злодій" і "Некролог кукурудзяному качанові, що згнив на заготпункті". Можливо, що був серед перекреслених і вірш "Курдському братові". Останні три вірші не надруковані й по сьогоднішній день, а чимало надрукованих скалічено цензурою, змінено слова, пропущено окремі

* У примірнику, з якого передруковуємо, пропущено рядок. — ЗП УГС.

рядки і цілі строфи. Тема "Симоненко і цензура" чекає свого дослідження, як чекає на свого дослідника і ширша тема "Українська література і цензура", чи, краще "Українська література в лещатах цензури"... На щастя, не всі вірші було перекреслено, деякі, причому гарні, все ж залишилися. Серед них "Гей, нові Колумби й Магелани"... із широко відомими тепер рядками "Україно! Доки жити буду, доти відкриватиму тебе", "Помилка із афористичним висловом «як твій промах лиш ворог бачить, — друзів у тебе нема!»". І все ж цілість була зруйнована. Місце знятих віршів мала зайняти випадкова фотографія зліва, а вздовж нижнього краю на обох сторінках не менш випадковий нарис А. Соболева — студента Харківського університету. Заповнення тими випадковими речами "зарізаних" віршів я побачив пізніше, в кінці місяця, коли появилася в кіосках дев'яятий номер...

Сумного, із простріленою надією проводжали ми Василя на річковий вокзал, де вже почалася посадка на ракету "Київ-Черкаси". Щоб звільнитися від нестерпності важкого мовчання, заповнювали порожнечу не зовсім доладними жартами, домовлялися про нові зустрічі в Києві, Черкасах і Львові. Василь просив роздобути йому підручник польської мови, дуже хотів читати по-польськи. В ті роки в польських видавництвах появилася ряд книжок, в яких в історичному плані висвітлювалось українське питання. З деякими з цих книжок, які я привіз зі Львова, Василя ознайомив Світличний, але йому дуже хотілося добре вивчити мову, можливо, мав намір зайнятись перекладами. В нього було багато планів, він не збирався, склавши руки, чекати кращих часів:

Геть із мулу якорі іржаві—
Нидіє на якорі душа...
Б'ються груди об вітри тужаві,
Каравела в мандри вируша.

Коли Василь сідав у "ракету", я не знав, що бачу його востаннє, що невдовзі він ляже в лікарню і що після невдалої операції вже інша ракета — великої всенародної скорботи і любові винесе його на орбіту безсмертя. Моментально набравши швидкості, зник з поля зору реактивний човен, а перед очима стояли рядки перекресленого "Некролога кукурудзяному качанові...":

Качанику,
За що тебе згноїли?
Качанику,
кому ти завинив?..
...Прокляття вам,
плюгаві лицедії,

в яких би ви не шлялися чинах!
Ви убиваєте людські надії...

Яка могутня сила Симоненкового прокляття!

Сумну звістку про смерть Василя Симоненка отримав мій брат Михайло. Він не застав мене вдома, залишались буквально хвилини, щоб встигнути на останній літак і він, на щастя, встиг, був на похороні.

Через десять днів, 23 грудня в Будинку актора Львівського драматичного театру ім. М. Заньковецької відбувся вечір пам'яті Симоненка. Для підготовки вечора ніхто не шкодував ні сил, ні часу. Чи не найсильніше враження на всіх присутніх зробив голос Симоненка, записаний на магнітофонну стрічку. Після вечора в самвидаві масово почали поширюватись ненадруковані вірші поета, переписані без поправок із магнітофону стрічки. Через фотокопію став відомий щоденник Симоненка під назвою "Окрайці думок". Знаючи, як непрошені гості із певних установ рилися в його відсутність у паперах, Василь написав для них епіграф: "Читати без дозволу чужі щоденники — Еверест підлості".

Лаконічні записи доповнюють образ поета, який чесність, правду, самопосяту в ім'я народу цинив над усе, залишаючись у Черкасах зі своїми думками і почуттями "самотній, ніби Крузо". Останній запис переконав мене в тому, що Василеві запам'ятались наші кількогадинні розмови, і він вирішив згадати про нашу зустріч в останньому запису щоденника від 20.IX.63 р. Наводжу цей запис повністю:

"Коли я говорю про «дикий острів» і свою самотність, то в цьому немає ніякісної зневаги до людей. Те, що в Черкасах я майже не маю друзів, зовсім не означає, що я вважаю всіх нікчемами, не гідними моєї уваги і т.д. (це закидає мені дружина). Просто не зустрів я серед них духовної рідні, а дружба, як відомо, не може триматись лише на рацію.

"Недавно познайомився з Богданом Горинем.

"Здається, я став писати гірше, ніж рік тому. Зледачили мозок і серце".

На цих словах щоденник обривається. Останні рядки мучили мене різними здогадами: чи не сказав я, або хтось із нас чогось надто критичного Василеві про його поезію, що він зробив такий нищівний щодо себе, своєї творчості запис? Іван Світличний, який, мабуть, найчастіше з киян бачився з Василем і найкраще його знав, запевняв: Василь завжди був безпощадно вимогливий до себе і до інших.

Сказав своє слово Час: Симоненко сьогодні поруч із найвидатнішими світочами українського національного духу.

Грудень 1987 — січень 1988

ВАЛЕНТИН СТЕЦЮК

Автограф:

Хто бажає світити для народу, нехай не відривається від нього занадто, щоб вогник його не розтанув в темряві, в безвісті.

В. Стецюк

Валентин Михайлович Стецюк народився 13 березня 1937 року в місті Стаханов Ворошиловградської області.

1959 року закінчив Київський політехнічний інститут. Інженер-електрик, спеціалізація — автоматика і телемеханіка.

Після інституту 25 років служив у Радянській Армії. Надруковано кілька наукових праць з проблем експлуатації та ремонту електронно-обчислювальних машин. Частина з них була депонована.

1984 року вийшов у запас у званні підполковника. Після демобілізації працював над питаннями походження та розвитку слов'янських мов. В "Известиях АН СССР", серія літератури і мови, випуск I, Москва, 1987 р. надруковано наукову розвідку Валентина Стецюка, у якій він подає структуральний аналіз слов'янських мов математичними методами.

1988 року зголосився бути членом УАНТел і включився в роботу Асоціації.

ЄВШАН-ЗІЛЛЯ ПОЛИНОВЕ

По денних клопотах і сум'яттю люблю завершити вечір чашкою кави. Не так посмакувати, як відпочити під аромат її випарів. За якийсь час зауважив, що не один я такий собі аматор кав'ярні. Ось хоча б цей — моложавий, інтелігентний з вигляду. Вчора пристально позиркнув на мене, і я гадаю — ось підійде і заговорить... Помилився...

Але ні, насмілився таки і підійшов. Другого дня. І не знайомлячись, заговорив одразу, як давній приятель. На тему, якою жив тоді Львів автобусів, цехів, інтелігентів...

— Ще не встигли доконати "Український Вісник" Чорновола-Гориня, як машинописом з-під міцного бетону зріє пагінець євшану... — і довірливо або провірливо усміхнувся до мене.

— Чув, — говорю, — бажаєш — познайомлю з авторами й редакторами...

Обличчя спасмурніло.

— Я, знаєте, думаю, що ви лиш показали. А тут, та що ви, відбитки пальців полишити, й тоді, фі-іть, — і він вказав рукою ген далеко...

І завовтузився, й багатозначно попрашався:

— Всякий євшан — це ж зілля полинове!...

Але мене роз'ятрила цікавість, і я ознайомився з "Євшан-зіллям", машинописним альманахом. Волю і розповісти про своє нове знайомство.

Вийшов наприкінці листопаду 1987 року. За назву взято символ, який редакція розуміє "як таємничу і чудодійну силу, що поверта пам'ять і почуття власної гідності". Номер присвячений 800-літтю згадки "Україна". Хоча в обіг пішло спочатку тільки чотири примірники, поява в місті неформального, неофіційного видання, другого після "УВ" (тут і далі "Українського Вісника") не залишилась непоміченою в культурних колах.

Перегортаємо сторінки.

"Не маємо багато українських міст із українським характером... Земля, де спочивають мої батьки і діди... Вони постійно нагадують мені, хто я... І тоді любі мої знайомі бойки і гуцули, і подоляки, і ті даліше — наддніпрянці, полтавці — це велика родина..."

"По скінченні школи дістала нагороду... поїхали ми в світ... Мюнхен... Нюрнберг... І Париж... По феріях дістала я посаду учительки рисуноків..."

"Востанне викупили в 1727 році за 71.667 золотих 61 невільника [українця — Ред.] з турецької неволі, серед них і сім'ю, яка

перебувала там 48 років." — Не читав, гадкую я собі, ніде подібного... І далі: "Вдячні віденці не забули свого рятівника — Юрія Кульчицького... Дозволили... йому відкрити кав'ярню, яка, властиво, є й першою кав'ярнею в Європі... Про нашого земляка знають австрійські школярі... А в Австрії встановлено стипендію імені Кульчицького... Олена Кульчицька отримувала її...

...В одному з найцікавіших підземель (у Львові) можна було б відкрити кафе "Юрія Кульчицького..."

А чи неправда — широко, безпосередньо? Це з мемуарів Уляни Кравченко, Олени Кульчицької [вперше, до речі, надрукованих ув альмансі "Євшан-зілля" — Ред.], та авторів Іванни Кос, Романа Головка, Юрія Волощака.

Ці та подібні публікації надають виданню національного забарвлення, лоскочуть серце, наворачують до рідних джерел. Без пишномовності і гучних фраз, без "високоідейних" узагальнень виховують вони повагу до нашої власної історії, пропагують не абстрактний патріотизм, а конкретну любов до свого краю і свого народу.

[...] * виробив свою позицію щодо складних взаємин між особистістю й загалом.

Але альманах не цурається і глибокого громадянського пафосу.

"На початку 50-х років у Львівському музеї українського мистецтва... «підозрілі» твори «підозрілих авторів» вилучались і знищувались. У нищенні безцінного спадку української культури особливо відзначався своїм варварством Б. Любчик [учений від мистецтвознавства, що все життя прожив у вчених почестях та грошах — Кув.]".

"...здивованим і обуреним віруючим, які довідались про сау-ну, басейн і більярдню, «приближені» владики таємниче і пошепки пояснюють, що все це... підготовка до 1.000-ліття хрещення Русі"...

"...По поверненню отримала я АКТ на знищення всіх моїх робіт «путем сожжения»... «Ни вы, ни Ваши работы государству не нужны, советское искусство без Вас не обеднеет»..."

"На терези було кинуте нерівнозначні вартості — престиж денационалізованої, але самозакоханої столиці і ображену гідність верховинців-гуцулів..."

Це лиш фрагменти з статтей Романа Фіголя, Любомира Воробя, І. С., Стефанії Шабатури, Б. С., у розділі "Поза межами болю". Називають конкретні імена варварів української культури, розкрито їхнє невігластво, тупоумство... А. Цибко дивиться в корінь проблеми: "Холопство духу — це те холопство, яке нездатне ні створити культуру, ні зберегти її".

* У примірнику, з якого передруковуємо, пропущено рядок. — ЗП УГС.

У "Музи Євшану" Василь Стус, Ігор Калинець:

І наші шляхетні лицарі
із змалілою кров'ю Короля Данила
один за одним
пересідають у чужинське сідло,
хизуючись обновами на гербі,
Залишають самотнього гречкосія
звершати дерев'яний Ренесанс...

Ірина Калинець пропонує читачам повість з картинами повоєнних років "Повернення"...

Розділ "До джерел" — наукова частина "Євшану". Низка солідних авторів, вагомість піднятих проблем. З праці В. Столецького, наприклад, довідуємося, що за три роки до появи "Русалки Дністрової" Йосип Лозинський обґрунтував потребу творити сучасну йому українську літературу в Галичині на живій народній ниві... Отже, Маркіян Шашкевич з'явився не на порожньому ґрунті!...

Матеріали до ювілеїв, позбавлених уваги офіційної преси, вміщені в розділі "Незлим тихим словом". І знову відкриття для малопосвяченого: Станіслав Людкевич, обласканий високими урядовими нагородами, має велику творчу спадщину, що ніяк не проб'ється до читача... І слухача.

Попри велику працю авторів і редакторів альманаху "Євшан-зілля", без найменшої підтримки з боку культурно-мистецьких організацій і спілок, яка, сподіваємося, буде визнана громадськістю — все ж хочеться вказати і на недоліки видання. Висловити ряд зауважень і пропозицій щодо подальшої їхньої праці, тим паче, що саме цього ждуть, про це заявляє редакція у зверненні до читачів.

"Євшанові", як видається, потрібний розділ гумору й сатири. З публікації Михайла Осадчого "Захалівний щоденник Остапа Вишні" довідуємося, що наш славетний гуморист не втрачав почуття здорового глузду і в "местах, не столь отдаленных". Ось хоча б: "Горький підрахував, що має бути 5 геніїв і 45 талантів серед письменників... Чи припаде хоч один геній на національні республіки? Чи може на три республіки одного дадуть?" Дадуть...

В альмансі слід було б відділити мемуарну частину від наукової. Раз видання... до 800-ліття назви "Україна"... то де ж матеріали, розвідки, пошуки на цю абсолютно суперечливо-невизначену тему? Дискусійне навіть питання: як вжито "Україна" у перших літописних згадках, — це "край", "межа", чи назва території, князівства, держави?

Є матеріали невинувато розтягнуті. В подальших випус-

ках слід пильніше ставитися до літературного редагування. І ще одне суттєве: альманах має виразно галицьке забарвлення. На користь це, на шкоду? Але ж в "Євшані" порушують все-українські проблеми, він не обмежується тільки галицькою тематикою. Хочеться заволати: гей, наддніпрянці, в часи І. Франка не було швидкісних видів транспорту, а він в "Житті і слові" сягав аж у Віллой-Сибір...

І все ж перший випуск альманаху є його найліпшою атестацією, і він має притягнути до себе ентузіастів української культури всія України! Поздоровляємо всю Євшан-групу з добрим початком. Многая літа!

Я і далі щовечера буваю в кав'ярні, але де ж мій новий знайомий, як розповісти йому про свої враження від полинового зілля євшану?

ВАСИЛЬ РОЗЛУЦЬКИЙ

Автограф:

Люблю з дитинства Карпати
І всю Україну,
Любов оповила Мати
В червону калину...

В. Розлуцький

«КАФЕДРА» КАНДИДУЄ НОВЕ ІМ'Я

Василь Семенович Розлуцький народився 15 січня 1935 року в с. Вовче Турківського р-ну на Львівщині. Батько, боєць Радянської Армії, загинув у 1945 р. під час взяття Берліну. В 1950 році 15-річним хлопцем був заарештований — підозрювали у зв'язках з підпіллям. Через тиждень утік із районної в'язниці.

Ця втеча, а також вольова натура Василя Розлуцького обернули все його подальше життя у тяжкі випробування. По втечі

переховується, іде на Урал, працює і вчиться в школі, втікає знову від розшуків — Харківщина, Донбас, Кривий Ріг... 1956 р. — арешт: 20 років різних видів покарання. Хрущовське потепління звільняє Розлуцького, але в 1962 р. — третій арешт. 30 і 48 зони у Львові, а наприкінці ув'язнення — ізолятор КГБ. Підозрюють у написанні та розповсюдженні популярних тоді серед робітників гумористичних віршиків на кшталт: "Як умру, то поховайте мене в кукурудзі" (натяк на хрущовську любов до кукурудзи).

За браком доказів звільняють без суду, працює на шахтах Червонограда. В 1972 р. в рудні № 8 невідома особа вмикає агрегат саме в той час, коли його ремонтував слюсар В. Розлуцький. Тяжка травма черепа. Невдовзі після лікарні — учетверте арештовують — 3,5 року суворого режиму. 1980 р. — п'ятий арешт за твір "Карпатська повість" — 3 роки ув'язнення і горезвісна Запорізька "психушка".

З 1980 р. працює підземним електрослюсарем на 10-й шахті, живе в Червонограді. Одружений, має двох дітей.

Життя В. Розлуцького, — справді, повість карпатського хлопця. І тільки дивуєшся, як ця людина, що пройшла всі кола сталінсько-брежнєвського пекла, зберегла в душі життєдайну силу оптимізму, напідробного "хлопського" гумору, м'якого ліризму і невмирущого потягу до людської свободи...

Примітка відповідального за випуск: Я не знайомий з "Карпатською повістю" Василя Розлуцького, та й годі, і совісно допитуватися про це в людини з таким життєвим досвідом. А ось речей, які тут помічаю, він каже, має сотні. Я запропонував йому зібрати їх у книгу і назвати видання "Життя — самі оповіданнячка"...

ПРОПОЗИЦІЯ

Сталося так, що я перемінів професію. І замість працювати за фахом на меблевому комбінаті, мені довелося обернутися на чорноробочого. Завод "мій" тільки-но ставав на ноги, прийде-шню механізацію наразі підмінювали руками.

Отже, на новому місці мені довірено вивозити з-під верста-тів металеву стружку тачкою подаль цеху. Двигуни крутилися всіма наданими їм обертами, стружка вилітала, мов з рогу достатку, — і я, необразно кажучи, вельми втомлювався. Підживити б силу в їдальні, але в ній обіди подавали пісні, а грошей ще не заробив, аби докупити харчів у ларку.

Підупавши фізично, я звернувся до начальства за трохи лег-шою працею, і мені пішли назустріч. Відтепер я не сам тягнув тачку, а вже втрюх. Я спереду, мов кінь, а ззаду ще двоє пхали, покрикуючи на мене: "Давай, давай!", бо на трьох не тільки стружку, а й обрізані дошки до сушилки треба завезти.

Тачка спиралася на троє коліс, переднє і двоє задніх, і на кожне колесо припадало по тягачу — це "ми" — і завидна гора вантажу. Дошки з-під пил були зовсім сирі і дуже смачно пах-ли сосною живицею, аж кортіло їх лизнути, мов глиняний комин у дитинстві.

Правда, що коли отак цілісінький день натягаєшся, то вже не відчувалося цього дивного лісового запаху, а тільки власний піт. А свого поту я чомусь недолюблював. Звичайно, у кожно-го свій смак. Є люди, які піт люблять, бо не раз бачиш, з якою насолодою витирають його рушником, вдоволено посміхаю-чись. Може, у них блакитний піт, хто те відає.

Золотого весняного дня, коли скроплена дощем дорога на-шої тачки розкисла, і болото піднялося на ній уже вище колін, я, тягнучи тачку попереду, послизнувся і впав просто облич-чям у його нутро. Виляск, бризки полетіли дгору, проте я не забився, і це мене навіть потішило.

Піднявшись з глибокого болота брудним і мокрим, я почув своє звично ласкаве "давай, давай". Вперся ногами, щоб тягну-ти, і раптом довкруг мене розлігся якийсь незрозумілий регіт. Оглядаюся — на протилежному боці стоїть якийсь начальство і сміхом втупилося в мене. Правду кажучи, мене це обурило і я, не виходячи з-за тачки, як норовиста коняка, запрягся двигати далі. А їх було більше п'яти і всі такі гладенькі, чистенькі, наче щойно з театру... І вже ось прямують до мене, обережно омина-ючи заболочену дорогу. Один із них, очевидно, найстарший, питає:

— Ну, как дела, жалоб нет?

Опанас Заливаха: Лірник

— Та, — кажу, — скарг немає, бо хто винуватий, що такий проливний дощ пройшов?!

— Да, конечно!

А коли начальство, вдоволене моїм свідомим ставленням до ситуації, вже збочило очима, аби йти, то я трохи посмілішав:

— Перепрошую, — кажу, — пробачте мені, я хотів би внести свою пропозицію.

Начальство зупинило намір відходити.

— Ну, что же, давай, давай, выкладывай. Это хорошо!

Тоді я, набравши чинного виду і витримавши паузу, степенно так кажу:

— Чи могли б, — говорю, — замовити якогось хомута чи шлею, бо зараз я тягну тачку тільки руками, а так тягнув би ще й шиєю та плечима, і воно, — кажу, — звичайно, тоді більше можна було б накладати на тачку стружки чи там дощок. А ззаду уже пхав би один чоловік, а не двоє... Одна людина вивільнилася б для важливіших робіт.

Уважно вислухавши, найстарший попервах посміхнувся, але вмить його лице налилося кров'ю, і він, як індик, сказано зарепетував: "Как твоя фамилия?"

Кажу: Розлуцький Василь Семенович. Родом із Карпатського села Вовче. Красивого села...

* * *

Відбув я тоді в карцері 15 діб суворого режиму — мав через день 200 грамів глевкого чорного хліба, а вже сирієї води можна було пити вдосталь.

ЯК ДИРЕКТОРА РУДНІ ОБДУРИВ ГІРНИК

На ранковій летючці гірникам не лише видають наряд на роботу зміну, а й обов'язково нагадують, аби вони не забувалися і працювали без виробничих травм, — про план рудні і техніку безпеки, наголошують також, аби графіка, боронь Боже, не порушували та не піднімали "своїх черев" на-гора завчасу, бо ж дисципліна є дисципліною, і за це карається суворо. За передчасний виїзд з рудні можуть позбавити премії, а як її і так нема, — то наполовину зняти грошову винагороду наприкінці року.

Отож сам директор рудні зненацька міг кинути оком на своє господарство, вроді якби контрольний обхід учинити, і тоді виявленого порушника не могло врятувати ніщо. Цього разу він теж нагодився і раптом глядь: а з кліті, мов з катапульки

вискакують гірники на годину раніше зміни. А перед ними, мов теж з підземелля, директор. Круть-верть, ніде дітися, стоять перед ним, похнюпившись. Записує він прізвища, кожного питає, чому та як? Бо деколи виїжджають раніше по запчастини до шахтної механізації, — то цих не карають.

А тут перший сказав, що вдома дружина захворіла, другий почав проситися, що це перший і останній раз таке з ним трапилось, лихий попутав. Третій відповів, що хай він перевірить особисто, що наряд свій він виконав. Четвертий тримався за свій живіт, пояснюючи, що загострився апендицит, що він не додому, а в санчастину... Словом, кожний на це діло зарані приготувався...

— Ну, а в тебе що трапилось, — звернувся він до п'ятого, наймолодшого серед усіх. А він хоча і молодий, та ранній виявився. І гордо занісши голову, випалив, наче з кулемета: "Я, товаришу директоре, виїхав з рудні тому так рано, що опустився у ствол значно пізніше!"

Директора така твердість духу переконала і, кинувши, "Ну, тоді йди до нової лазні та вимийся!" — раптом захопився і загорлав на всю нарядну: "Ану вернися, шахраю!"

А від спритного гірника вже тільки смуга пролягла. Хіба ж може директор пам'ятати всіх шахтарів на прізвища?

ЗАБЛУДИВСЯ

Проспав якось мій приятель Іван на роботу і не знає, як йому викрутитися з халепи, бо начальник дільниці суворий, як глибокий світ у люту стужу. Іде зажурений дорогою, а назустріч кум. "Що?"... "Так і так, мовляв".

Заспокоює його кум, я тобі дістану довідку на три дні, що ти наче б то заблудився в лісі. Ти так і поясниш начальнику, що пішов за грибами і заблукав у густому лісі, ну, якась мана зачуманила, та ще й туман стояв, як молоко лилося.

На radoшах аж підпили Іван з кумом. А другого дня засвіт побіг таки Іван за довідкою, а кум, мучачись з похмілля, пояснює, що треба б ще роздобути горілки. Бо їхати до лісника і за так брати довідку якось не випадає. Сам лісник його друг і порядна людина, та випити не дурак, як і ми з тобою, Іване!

Четвертого чи там п'ятого дня Іван приїздить вчасно до праці і тут же свою довідку начальникові;

Начальник довго вглядався в скоропис лісника, головою метляв, обертав довідку в руках, а потім і каже:

— Га, Іване, чого ти мені мізки вправляєш? Та тобі ж, чоловіче, ще два дні блудити!

— Як, — налякано перепитав Іван, — а в думках здогадується, що не така довідка.

— А ось як, — пояснює начальник, — дивись на число, що в довідці уписане, а нині яке маємо? Отож марш собі додому, та більше не ходи без жінки по гриби...

* * *

А довідку, — справжню, з печаткою гербовою і підписом, при собі залишив для звіту.

м. Червоноград Львівської області

УКРАЇНА
НА
ЗАХИСТ,
ЗВЕЛИЧЕННЯ
ТА
УВІЧНЕННЯ
СВОЄЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
МОВИ

МИКОЛАЇВ — обласний. Молодіжна газета "Ленінське плем'я", 1 вересня 1987 р. Тут на розвороті поміщено добірку матеріалів про становище української мови в області під назвою — "Повертаючись до надрукованого". Газета, зокрема, пише: "Повернутися варто хоча б тому, що жодна з зацікавлених установ не відреагувала на публікації «Дискусія в аудиторії», «Зайве навантаження?», «Прекратить пренія». Невже не хвилюють, наприклад, об'євно чи миколаївське міськвно стан навчання української мови й літератури у міських школах, керівництво педінституту, інституту вдосконалення вчителів — проблеми підготовки кадрів для їх викладання? Втім, зрозуміти можна: відповідальним за розвиток національної культури просто нічого сказати читачам, або офіційно написати редакції хоч російською (див. статтю Ф. Кугука за 13 серпня)..."

На противагу особам "при портфелях", яких важко назвати читачами нашої газети, справжні читачі з глибоким патріотичним почуттям, з боєм пишуть про занедбання в нашому краї національних мовних традицій, а головне — пропонують шляхи їх відновлення...

"Мова: одних дебатів мало" (так вважають наші читачі, які відгукнулися на виступи газети з приводу розвитку українського мовлення)... 28-річний працівник ЖБУ А. Іваниченко першим відгукнувся..., а потім ще й зателефонував, пропонуючи винести питання про занепад українського мовлення на обговорення XXV з'їздом ЛКСМ України. Він пише: "Поколінню, яке не обтяжене знанням мови батьків, національної літератури, пісні, легше прищепити чужі нам наркоманію, проституцію, розбещеність... Зверніть увагу — за кількістю наркоманів серед регіонів України лідирує південь — Одеса, Миколаїв, Сімферополь, тобто, обласні центри, де не почуєш і не побачиш нічого справді українського..."

Літній уже миколаївський робітник-електрик В. В. Авраменко звертається до редакції з таким листом: "Цього року мої онуки переїхали до Миколаєва, вони вчилися в українській школі й тут наче емігранти. Потрапити в школу з рідною мовою викладання не можуть і в дворі їм нелегко подружитися з дітьми, бо на них дивляться, як на чужинців".

Редакція зазначає: "Мабуть, ідеологічним установам слід упорядкати додержанням розумного балансу між інтернаціональним і патріотичним вихованням".

Алла Кошман з обласного центру поділилася враженнями й спостереженнями з мандрів по Прикарпаттю, Латвії, Вірменії... І продовжує: "І нам слід повчитися берегти почуття національної гордості, скажімо, у вірмен... Яка чудова наша мова, як її люблю, як нею горджусь, як мені боляче за неї!"

Георгій Васильєв звертається до редакції: "Як це так, що

здоровісінських хлопців та дівчат звільняють від вивчення рідної мови «по состоянию здоровья»?... Та й узяти так званих росіян. З діда-прадіда вони живуть на Україні, змалечку чують мову, зрештою, їдять український хліб і від'їдають повновиді обличчя... а як доходить до вивчення предмету в школі, виявляється, «чисті» росіяни..."

Я. С. Петришин наголошує, що в нашому краї наша культура "декоративна", тобто другорядна, необов'язкова...

Цитати з творчості видатних росіян — Маяковського, Єсеніна, Євтушенка — на захист української мови з-під пера усіх згаданих вище дописувачів — то аргументи інтернаціонального виховання людей.

Автори надрукованих на звороті листів закликають газету не припиняти дебатов... Хоча й одних дебатів недостатньо, — зазначають вони. Уже знайома Алла Кошман завершує свого листа до редакції: "Чекаю інших публікацій. Не на захист мови, а на її звеличення".

До огляду листів, переказаних тут за матеріалами газети, додається редакційний коментар: "...Напевне, ми висловимо думку читачів, коли запропонуємо завідуючому облвно О. В. Аркавенку і начальнику управління культури Г. І. Шепелю на сторінках нашої газети розповісти, як керовані ними установи відгукуються на партійні рішення [мова йде про Постанову ЦК КП України, опубліковану на початку серпня 1987 р. "Про заходи щодо реалізації в республіці настанов XXVII з'їзду КПРС у галузі національних відносин, посилення інтернаціонального і патріотичного виховання населення" — Ред.]".

У цьому ж номері миколаївська молодіжна газета вміщує пристрасний публіцистичний виступ Валерія Бойченка, письменника, на миколаївській міській конференції вчителів 26 серпня 1987 р. — "Основи духовності".

Наводячи жажливі факти приниження мови, гребування нею, оратор пригадує свого земляка, вчителя-творця Сухомлинського, який "вказував на необхідність виключного пієтету в школі до рідної мови"... І продовжує: "Але ж у Миколаєві (і в багатьох райцентрах) закриті українські школи, а в російських школах українська мова для вивчення й любові — необов'язкова. Іноземна — обов'язкова, а рідна, материнська — це баласт". [...] населення. Бойченко наводить слова російського поета Є. Євтушенка: "Как обеднела бы мировая всеязыческая культура, если бы в ней не было всечеловечной украинской мовы" і завершує свій полум'яний виступ так. "Нещодавно в художньому музеї Миколаєва сталася пам'ятна культурна подія — виставка миколаївського художника Андрія Антонюка,

* У примірнику, з якого передруковуємо, пропущено рядок. — ЗП УГС.

творчість якого живиться глибинними джерелами нашої народної української культури... Люди «зголодніли» за рідним, своїм, духовно близьким, а не... позиченим у талановитих сусідів... До журналістів завітала після огляду цієї виставки жінка, вчителька. «Спочатку, — розповідала вона, — я подумала: І що це за мазанина? Потім пішла далі, почала думати, і навіть не знаю, що зі мною сталося: я присіла на стілець і заплакала...»

"...Я уявляю, як крізь дискотечне, оглупляюче ревище, неспинну нашу метушню пробилося таки в жіноче серце, народне мистецтво нашого художника, і вона згадала, хто вона й звідки, і заплакала очисними слізьми. Перебудові потрібні отакі люди, здатні пробитися до основ нашої культури, до наших коренів... Хай живуть отакі вчителі!"

В цьому ж номері опублікований нарис Дмитра Кременя "Читайте, думайте..." під рубрикою "Вчителька моя". Головна героїня — вчителька новоодеської середньої школи № 1 Антоніна Леонідівна Руснак. Вона викладає дітям українську мову й літературу, любить і свою роботу, й колискову пісню матері, й материнську мову — українську...

* * *

Примітка відп. за випуск: Виставка художніх полотен Андрія Антоноюка у Львові, у виставочному залі Львівського відділу Спілки художників України відбулася влітку 1986 року.

СТАХАНОВ, ВОРОШИЛОВГРАДСЬКОЇ обл. Про україномовну ситуацію в місті та необхідність її докорінного поліпшення періодично веде розмову з читачами міська газета "Стахановское знамя". В номері від 29 грудня 1987 р. вміщена стаття на цю тему В. Стецюка "Необхідна правильна культурна політика", яку передруковуємо з деякими скороченнями.

"...Для мене Стаханов — рідне місто, я тут народився, навчався, закінчив школу, тут живуть мої батьки, сюди я щорічно приїжджаю. Однак з часом я став зауважувати, що стаю в місті чужинцем. І причиною цього є мова... російська мова, яку я за своїх і, як здається, непогано протягом 26 років життя у Російській Федерації. Більшість населення Стаханова також розмовляє «російською» мовою, але вона до того видозмінена під впливом української, що сприймається як абсолютно окреме утворення, відмінне як від російської, так і від української мов. Перекоаний, що будь-яка культурна людина не буде розмовляти на цьому наріччі, оскільки жодна культура немисли-

ма без культури мови.

"...Функціонуюча російська мова в Донбасі перебуває під впливом одразу двох літературних мов, російської і української, але сама вона ні на одну з них не впливає, і тому перебуває в невизначеному становищі. Гадаю, що це мова не лише без статусу, але й без майбутнього, адже не цією мовою пишуть свої вірші поети, не цією мовою говорять на сцені актори, і немає жодної сподіванки, що будь-коли ця мова стане мовою літературною: в цьому нема необхідності.

"Фонетичною системою російської мови в Донбасі є українська, а вимова — найбільш архаїчний компонент мови... Навіть при зумисному бажанні і цілеспрямованих зусиллях позбавитися української вимови дуже важко. Беручи це до уваги, як і те, що Донбас, його люди, їхнє життя і мова залишаються фактично поза сферою впливу культурних центрів Росії, єдиною прийнятною альтернативою для культурного розвитку цієї мови є орієнтація на культуру українську.

"Донбас багатий талантами, у населення відчувається підвищене стремління до культури, і я гадаю, що правильно обрана культурна політика може принести дорідні плоди.

"Зараз спостерігаємо активне пожвавлення в українському культурному житті, і включення в нього Донбасу було б на часі і дуже помітним явищем. Адже його вклад у культуру російську при будь-яких умовах не може залишити в ній глибокого сліду. В зв'язку з цим вивчення української мови в школах було б справою благорозумною і перспективною."

* * *

О TEMPORA, О MORES!

ДРУЖКІВКА, ДОНЕЦЬКОЇ обл. Тут народився і жив уже згадуваний у "Кафедрі" (див. примітка до листа В. Стуса) відомий правозахисник Олекса Тихий. Добре пам'ятаю, що в його вироці був пункт, який звинувачував О. Тихого в написанні і спробі надрукувати в облгазеті "Радянська Донеччина" праці на захист української мови... Прохання до читачів: хто побуває на Донеччині, хай поцікавиться у рідних-знайомих долею цієї праці О. Тихого.

ЛІТЕРАТУРНІ
АПОКРИФИ

"ЧУХРАЇНЦІ"

Вперше цей твір Остапа Вишні з'явився в газеті "Вісті ВУЦВК", 1927, 10 вересня. Згодом передруковувався під такою ж назвою, Харків, "Плужанин", 1928, Гумористична серія "Весела книжка", № 21. Після 1930 року твір не передруковувався. Зважаючи на його актуальність, на його вартість як суспільно-національного документу, де Остап Вишня виявив себе тонким знавцем національної вдачі, — передруковуємо повністю.

(Спроба характеристики)

Передмова

"Чухраїнці", як ми знаємо, це дивацький народ, що жив у чудернацькій країні "Чукрен".

Країна "Чукрен" була по той бік Атлантиди.

Назва — "чухраїнці" (і про це ми знаємо) — постала від того, що народ той завжди чухався.

В цій моїй науковій праці ми спробуємо, за викопаними матеріалами зазнайомити з характеристикою вищеназваного дивного народу.

Розділ I.

Країна "Чукрен", як про те свідчать матеріали, знайдені при розкопках гробниці чухраїнського царя Передериматнюріохора розляглася на чималім просторі від біблійської річки Сону аж до біблійської річки Дяну. Біля річки Сону простяглося пасмо так званих Кирпатих гір. Це — на заході...

Південь країни "Чукрен" обмивало море з водою синього кольору. Синім те море зробилося дуже давно, ще тоді, коли найбільша в світі катаклізма одділила океани від землі. Тоді те море хотіло зробитися океаном — надулося, посиніло, та так синім на весь свій вік і залишилося.

В синє море текла найулюбленіша чухраїнцям річка — Дмитро. А на південному заході була велика річка — Дсітро. Од цих річок і чухраїнці прибрали назви: Наддмитрянці і Наддситрянці. Наддмитрянці — це ті, що жили над річкою Дмитром, а Наддсітрянці — над Дсітром.

Чухраїнців було чимало: щось понад тридцять мільйонів, — хоч здебільша вони й самі не знали, хто вони такі суть...

Як запитають було їх:

— Якої ви, лорди, нації?

Вони, почухавшись, відповідають:

— Та хто й зна?! Живемо в Шенгерієвці. Православні.

"Чукрен" була країна хліборобська. На ланах її на широких росли незнані тепер хліба: книші, паляниці, перепічки...

А найбільше чухраїнці любили на вгородах соначники.

— Хороша, — казали вони, — рослина. Як зацвіте — зацвіте — зацвіте. А потім, як і схилить голову і стоїть перед тобою, як навколюшках... Так ніби він — ти, а ти ніби — пан. Уперто покірлива рослина. Хороша рослина.

Розділ ІІ.

Мали чухраїнці цілих аж п'ять глибоконаціональних рис. Ці риси настільки були для них характерні, що коли б котрийсь із них загубився в мільйонній юрбі собі подібних істот, кожний, хто хоч недовго жив серед чухраїнців, вгадає:

— Це — чухраїнець.

І ніколи не помилиться...

Його (чухраїнця) постать, його рухи, вираз, сказати би, всього його корпусу — все це так і випирає оті п'ять голівних рис його симпатичної вдачі.

Риси ці, як на ту старовинну термінологію звалися так:

1. Якби ж знаття.
2. Забув.
3. Спізнивсь.
4. Якось то воно буде!
5. Я так і знав!

Розглянемо поодиноці всі ці п'ять характерних для чухраїнця рис.

Нагадаємо тільки, що розкопані матеріали сильно потерпіли од тисячолітньої давнини, а декотрі з них і понадривані так, ніби на цигарки, хоч матеріали ті ні на книжки з сільського господарства, ні на газети не похожі.

Одну з книжок, писану віршами, викопано разом із глечиком.

Академіки кажуть, що очевидно, чухраїнці накривали глечики з молоком поезією: настільки в них була розвинена вже тоді культура.

Книжка дуже попсована, вся в сметані. Сметана та взялася струпом. Хімічний дослід того струпа виявив, що то — крейда. Як догадуються вчені, сметану ту було накрито книжкою біля якогось великого міста.

Отже, дуже тяжко працювати над тими матеріалами. Через те характеристика кожної національної чухраїнської риси мо-

же бути не зовсім повна.

Ми зарані просимо нам то дарувати. Не ми тому винні, а тисячоліття.

Визначати науково кожну окрему рису ми, за браком часу й місця, навряд чи зможемо. Доведеться обмежитись наведеним для кожної з них наочних прикладів: так, ми гадаємо, буде й швидше, й для широкого загалу зрозуміліше.

Якби ж знаття.

Найхарактерніша для чухраїнців риса. Риса — мати. Без неї чухраїнець не чухраїнець, а риса ця без чухраїнця — не риса.

Повстала ця риса в чухраїнців от з якого приводу. Зшивав один із них хату. Зліз аж до бовдура і посунувся. Сунеться й кричить:

— Жінко! Жінко! Соломи! Соломи! Соломи!

Геп!

— Не треба...

Це, значить, кричав чухраїнець жінці, щоб вона, доки він гепне, соломи на те місце, де він гепне, підслала. Не встигла жінка цього зробити. Тоді виходить: "Не треба".

І от після цього й укоренилася глибоко ця риса в чухраїнцеву вдачу. Як тільки яка притичина, зразу:

— Якби ж знаття, де впадеш — соломки б підіслав.

Або:

— Якби ж знаття, що в кума пиття...

І так в кожному випадку життя чухраїнського цивілізованого.

От будують чухраїнці яку-небудь будівлю громадську. Збудували. А вона взяла та й упала. І зразу:

— Якби ж знаття, що вона впаде, ми б її не сюди, а туди будували.

Є серед матеріалів характерний запис, як попервах чухраїнці свою культуру будували. Узялися дуже ретельно... А потім за щось завелись, зразу на голоблі (була в них така зброя, на манір лицарських середньовічних списів) та як зачепились полемізувати... Полемізували-полемізували, аж дивляться у всіх кров тече... Тоді повставали й стогнуть:

— Якби ж знаття, що один одному голови попровалуємо, не бились би.

Сильно тоді в них культура затрималася... Та й не дивно: з попровалюваними головами не дуже культурне життя налагодиш...

...І не було жоднісінького чухраїнця без отого знаменитого:

— Якби ж знаття...

Якось то воно буде. Я так і знав.

З цією головною рисою тісно з'єднані четверта й п'ята риса в чухраїнців, а саме: "якось то воно буде" та "я так і знав".

Коли чухраїнці починають було якусь роботу, хоч би в якій галузі їхнього життя та робота виникла, і коли хто-небудь чи збоку чи може трохи проворливіший зауважить:

— А чи так ви робите?

Чухраїнець обов'язково подумає трішки, почухається і обов'язково прокаже:

— Та! Якось то воно буде!

І починає робити...

Коли ж побачить, що наробив аж пальці знати, тоді:

— Я так і знав!

— Що ви знали?

— Та що отак буде!

— Так навщо ж ви робили?

— Якби ж знаття...

— Так ви ж кажете, що знали?

— Так я думав, що якось то воно буде!

Один індійський мудрець, коли йому про це тоді розповіли, сказав:

— Дивне якесь перпетуум мобіле.

З а б у в . С п і з н и в с ь .

Друга риса "забув" і третя — "спізнався" — характерні так само риси для чухраїнців, але вони особливих пояснень, гадаємо, не потребують...

— Чому ви цього не зробили?

— І-і-і-ти! Забув! Дивись?!

Або:

— Чого ж ви не прийшли?

— Та засидівсь, глянув, дивлюсь — спізнався! Так я й той... Облишив. Якось то, сам собі подумав, воно буде.

.....
Істинно дивний народ.

Р о з д і л І І І .

Країну "Чукрен" залила стихія разом із Атлантидою.

Один чухраїнський поет, грізної стихії перелякавшись, заліз на височенну вербу й чекав смерті. Коли вода вже заливала його притулок, він продекламував журно:

Ой поля, ви, поля,
Мати рідна земля,
Скільки крові і сліз
По вас вітер розніс.

А в цей момент пропливав повз ту вербу атлантидянин і, захлинаючись уже, промовив:

— І все по дурному.

П і с л я м о в а .

Читав я оці всі матеріали, дуже сумно хитаючи головою.

Прочитавши, замислився і зітхнув важко, а з зітханням тим само по собі вилетіло:

— Нічого. Якось то воно буде.

Тьху!

XPOHIKA

ХРОНІКА УАНТЕІВСЬКОЇ АКТИВНОСТІ

КИЇВ, 17 січня 1988, 15.00, вул. Олегівська, 10. Тут Український культурологічний клуб (УКК) провів вечір, присвячений пам'яті одного з найбільших поетів сучасної України Василя СТУСА, 50-річчя з дня народження якого минуло 6 січня ц. р.

На вечорі побував наш спеціальний кореспондент Валентин Стецюк і підготував для "Кафедри" репортаж, який друкуємо.

БІЛЬШОГО ЩАСТЯ НЕМАЄ, ЯК ЖИТТЯ СВОЄ ВІДДАТИ ЗА ДРУЗІВ СВОЇХ

Гамірне тримільйонне місто. Тисячі перехожих. Заклопотані, метушливі. Мчать авто, грають трамваї. Здається, звичайнісінька буденність. Тиша панує навіть біля місця події... Вуличка веде вгору. Хвиляста бруківка. Зелена брама завішує невеличке подвір'я. В глибині столітня низенька кам'яниця. Сьогодні тут свято.

Близько сотні присутніх. Але самого поета нема. Він помер далеко від України, в політтаборі особливого режиму в Пермській області. Його могила невідома.

В глибині кімнати портрет Василя Стуса роботи художника Опанаса Заливахи — прикрашений вишиваним рушником, гілкою ялини, гроном-кетягом калини. Свічка.

...Засурмив ріг, ударили тулумбаси. З передпокою безшумно виходять постаті в сірих свитках. Попереду — зірка, зірки і на смушкових шапках. Це — наші предки. Вишикуються вервечкою впродовж стіни і — зазвучало: "Ми колядники з Україноньки".

І вже присутні підхоплюють плавну мелодію: "Ой радуйся, земле... А що другий празник — святого Василя..." Вперед вступає сивовусий дід: "Разом з різдвом Христовим вшановуємо українського поета Василя Стуса". Всі вливаються в слова "Славний козаче, Василю Стусе..." Завершується сцена сивовусим: "Наш Василю, твій дух, який не зазнав компромісів, буде закликати нас на захист слов'яно-українських ідеалів. Довічна СЛАВА Тобі!"

Виходять. "Підемо, підемо, вже час і пора".

Розпочинає торжества Євген Сверстюк: "Нам слід було зібратися у великій органній залі, де б жіночий хор у білому співав пісню без слів про Велику Офіру... Але ми були б не ми, якби в нас усе було по-людськи... Та всупереч усьому будемо насипати йому все вищу могилу, пам'ятаючи, що його душа, його творчість — безсмертні... В час, коли наче перед потопом до Ноевого ковчега, більшість, забувши сором і честь, пхались до

дармового корита, знайшовся ідеаліст і спалив себе, як свіча." Євген Сверстюк декламує В. Стуса: "Дорога до Бога", "Ніколи не буде з мене раба"... Клацають об'єктиви, вгору тягнуться руки з мікрофонами, аби увічнити мить: "Я став нервом колючим до-би".

Про творчий шлях Василя Стуса розповідає кандидат філологічних наук Михайлина Коцюбинська: "Неймовірним видається, що «непоетична» Донеччина, наче й неукраїнська, подарувала Україні великого Поета"... Зупиняється на періодах творчого життя Василя Стуса. На його громадянських болях і поневіряннях. "Шаленої тримайся муки" — цитує... "Творчість його — велетенська, як і сама його постать"... "О земле втрачена, явиси", "О дай мені дійти і не зітліти"...

Народний бард Грицько Герчак виконує під гітару дві пісні... Слово про В. Стуса вустами Сверстюка виголошує Зіновій Красівський... Художник з Києва Василь Гурдзан: "Всесильне беззаконня ухвалило два вирокі українському Поетові при задубілій тиші «письменних говорунів», адже на їхньому вболіванні Анджели й Лумумби, расизми та апартаїди далеких материків"...

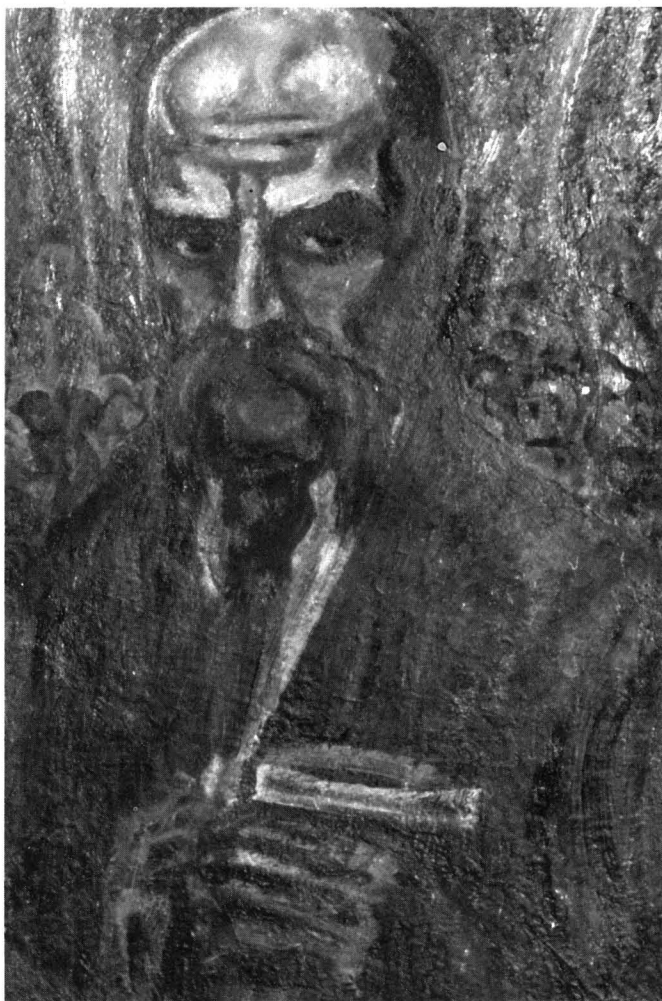
Присутні прослуховують з магнітофонного запису слово побратима Василя Стуса Вячеслава Черновола. Степан Сапеляк з Харкова читає власні посвяти Поетові, Олесь Шевченко з Києва — шевченкове — "Мені однаково, чи буду я жить в Україні, чи ні...", Олександр Сергієнко — Стусів вірш "Сто років, як сконала Січ".

Атмосфера нажарюється, хтось відчиняє вікно, і тут же голос: "Годі! Треба закінчувати! Ви поливаєте брудом! У нас є недоліки, їх треба виправляти, але не так!"

"Хто поливає, кого, просимо висловитись?" "Ось цей і цей", — тиче пальцем. "Та це ж Шевченко!" "...Поливає брудом", "Кого? Просимо до столу, скажіть?". "У нас є недоліки, їх треба виправляти, але не так", — виходить не до столу для слова, а геть з вечора, всі ще більш почувають себе близькими, ріднішими...

Михайло Горинь: "Дві години ми у царстві Стуса! Поет був з нами... Біль і туга в очах Опанасового портрета... Я був з Василем в одному таборі... Він часто думав про смерть, свідомо йшов на голодівку до кінця... Він викликав вогонь на себе, аби захистити інших. Стус підніс авторитет української поезії. Я бачив недавно у Вірменії дрібненьким почерком списаний зошит — то були вірші Василя українською мовою... Латини в політтаборі нашому переписували Стусові твори латинкою. Той народ в небезпеці, коли він вилучає з себе такого великого поета, як Стус, що своїми устами промовляв за цей народ!

"Василь Стус питав у слідчого: «Як я помру, чи віддасте

Опанас Заливаха: Шевченко

вірші моїй дружині?»... Вірші і досі в тих важко замкнених сейфах!

"Якось Василь Стус зауважив у розмові про громадянську поезію Лесі Українки, що твори подібного рівня він би міг писати десятками, — але підходить до себе з найвищою міркою. Стуса немає серед нас, але його непохитна, безкомпромісна громадянська мужність поволі впливається в жили наших літераторів. В цьому його безсмертя..."

Слово над уявною могилою в день уявного похорону промовляє Євген Сверстюк.

І вечір завершився тишею, якою й розпочався. Пригадується Василь Симоненко: "Тиша і грім".

Вся творча спадщина Василя Стуса повинна бути зібрана і віддана українському народові, за який він віддав своє життя.

Це наш обов'язок перед нащадками. І вони не простять нам, якщо ми цього не зробимо.

20 січня 1988 року, Київ-Львів

Валетин Стецюк

* * *

ХАРКІВ. Тут у листопаді 1987 р. відбулася республіканська творча конференція "Великий Жовтень. Перебудова. Література". Звіт про цю подію подала "Літературна Україна" від 31. XII.87 р.

На цій конференції виступив не згаданий у газетному звіті член Ініціативної групи УАНТел Степан САПЕЛЯК. Він звернув особливу увагу на таке тривожне явище: багато активних співців епохи застою сьогодні навперейми включається у словесний ажіотаж перебудови. "А чи перебудували вони власну совість, свій талант? — звернувся до присутніх С. Сапеляк, — і взагалі, чи перебудовуються ці поняття, чи вибачилися вони перед читачами за те, що кликали їх за собою в драглисте болото громадської і суспільної анемії, назадняцтва?"

Виступаючий наголосив і на такому бентежному явищі, як відновлення і повернення в українську літературу і культуру авторів, які в застійний період нашого недавнього минулого були штучно вилучені з неї. У творчі Спілки і на шпальти літературної періодики повертаються лише "чисті" лірики, естети. І немає жодного прецеденту, аби в літературний процес сьогодення був повернений письменник, який ще на зорі застою, в 60-70 рр. своєю творчістю активно виступив проти цього ганебного, гальмівного суспільного явища.

Виступ Степана Сапеляка поділив учасників конференції на дві частини. Між ними бурхливо почала наростати конфрон-

тація ще в процесі виступу С. Сапеляка: одні галасливо вимагали обірвати оратора на півслові, інші вимагали продовження виступу.

На другий день С. Сапеляку запропонували не появлятися на подальших засіданнях конференції.

Цей випадок у Харкові красномовно засвідчив, що перебудова і гласність — речі самі по собі гарні, ось аби тільки вони полегшено, або й зовсім не торкалися найболючіших фактів такого ще пам'ятного всім процесу застою, до якого прилучилося багато членів творчих Спілок і оступеньованих науковців.

Зараз немає таких, хто б на словах виступав проти гласності і демократизації, а ось на ділі гальмівників цих суспільних процесів, у тому числі і серед творчих працівників, несть числа.

* * *

ОДЕСА. 20 жовтня 1987 р. тут відзначено 104 роковини з дня народження відомого українського художника, письменника і громадського діяча Михайла Жука.

На приватній квартирі зібралися студенти, вчителі, представники творчої і технічної інтелігенції міста. З доповіддю про життя і творчість талановитого митця виступив мистецтвознавець, член УАНТєІ Василь БАРЛАДЯНУ. Він продемонстрував також діапозитиви з репродукціями графічних робіт Михайла Жука.

* * *

ЛЬВІВ. 20 грудня 1987 р. у клубі Львівського лісотехнічного інституту (вул. Залізняка, 11) секція неформальної молодіжної групи "Товариство Лева" провела творчий вечір пам'яті видатного українського поета Василя СИМОНЕНКА.

Народні думи, а також пісні на слова В. Симоненка виконав молодий бандурист Остап Стахів. Серед інших виступаючих спогадами про Василя Симоненка під час їхнього спільного навчання у Київському університеті поділився член УАНТєІ Вячеслав Чорновіл.

Він зупинився на суспільній атмосфері, в якій зароджувалося шістдесятництво у Києві після ХХ з'їзду КПРС, зокрема, про літературну "Студію імені Чумака" ("СІЧ"), яка діяла в столиці України в другій половині 50-х років і в якій брав участь і Василь Симоненко — тоді ще скромний початківець, що не полюбляв нав'язувати себе слухачам, як деякі його ровесники —

пізніше кар'єристи від поезії.

Оратор висловив жаль, що недовершеними ранніми (часом ще зі шкільних років) віршами поета, від яких Симоненко потім сам відмовлявся, "розбавили збірку «Лебеді материнства»" (1981 р.), яка не дає справжнього уявлення ані про творчість, ані про громадянську позицію поета.

Справжній Василь Симоненко постав перед В. Чорноволом у 1963 році при кількох зустрічах у квартирі київського критика І. Світличного, де поет читав свої найкращі твори, висловлював думки про своїх ровесників-шістдесятників (дуже цінував М. Вінграновського та І. Драча), розповідав про атмосферу провінційного ідіотизму, яка оточувала його в Черкасах, нарікав на здоров'я, підірване нападом і лютим побиттям його міліцією.

Розповів В. Чорновіл і про вечори пам'яті В. Симоненка в Києві у перші роки після смерті поета, ввівши слухачів в атмосферу національного відродження 60-х років у столиці України. Також навів правдиве звучання ряду творів В. Симоненка, спотворених редакторськими купюрами і переробками.

Член УАНТел Михайло Горинь розповів про своє враження від поезії Василя Симоненка. "Я зустрівся з чудом, — сказав він, — щирість тону, наголос на проблемах народу, нації, без лукавства і недомовок, без оглядки на обставини — це те нове, що докорінно відрізняє вірші Симоненка від його попередників. Симоненко — передусім поет української нації. Гідність особистості, гідність нації — основні теми і мотиви його творчості, головна притягальна сила його поетичного слова".

Далі М. Горинь звернув увагу на те, що роль В. Симоненка у відродженні потоптаної особистості, нації у наш час споріднює його і навіртає нас знову і знову до чуда в національному самоусвідомленні нашого народу — Т. Г. Шевченка. Після скасування Гетьманщини, ліквідації українського шкільництва, приглушення національних почуттів Шевченко своїм могутнім талантом вивів народ на вищу орбіту самосвідомості. Він став духовним вождем народу.

Оцю шевченківську традицію, перервану сервілізмом нашої літератури 30-40 рр. — відновив В. Симоненко. І саме в цьому його неослабний вплив на читача і запорука безсмертя.

М. Горинь розповів також про похорон В. Симоненка в Черкасах, на якому він був єдиним представником творчої інтелігенції Львова, а наприкінці виступу — про траурний вечір, присвячений Симоненкові, що відбувся в Будинку актора у Львові невдовзі після смерті поета.

Вечір завершився виконанням пісні на слова В. Симоненка "Лебеді материнства", яку, піднявшись з місць, підхопили всі понад 300 присутніх у залі.

* * *

ЛьВІВ. Тут на приватному зібранні педагогів і робітників 30 грудня 1987 року з короткими спогадами про Василя Симоненка, про його творчі плани і умовини праці наприкінці життя, про його стосунок з видавцями і редакторами віршів виступив член УАНТел Михайло Осадчий, який провів з поетом два незабутніх дні у Києві в вересні 1963 року і провів його в останню подорож з Київського річкового вокзалу до Черкас, міста проживання В. Симоненка, де він невдовзі, в грудні 1963 року помер.

М. Осадчий прочитав кілька недрукованих творів В. Симоненка, зокрема вірш "Злодій", а також власний:

ОСТАННЯ ЗУСТРІЧ, КИЇВ, 1963

Пам'яті Василя Симоненка

У смерті був на пристані.
В нім траур вів хорали.
На всі вітання, приязні
Вінками квіти в'яли.

Із Києва узвиссями,
Дніпром широкочолим
Відплив з своїми мислями,
Котрих не міг очолить.

В дорозі корабель його
Торпеда долі злапала.
І так трагічно зло цвіло,
ЩО
ВСЯ
ВКРАЇНА
ПЛАКАЛА.

...А він на палубі стоїть,
Усмішку німбом світячи.
І біль, і крик, і благовість!

...Йду, сльози-перли сіючи.

* * *

ЛьВІВ (за матеріалами неформального альманаху "Євшан-зілля", № 1, 1987 р. Детальний огляд видання подається в цьому випуску "Кафедри УАНТел").

...не захист мрій — блаженний дім,
але молімся зорям дальнім,
щоб дали нам на світі цім
життя величне і страдальне.

Саме таким було життя автора наведених рядків, Богдана Ігоря АНТОНИЧА (5 жовтня 1909 — 6 липня 1939), страдальними були й шляхи, якими прийшли нині в українську літературу його твори. Тридцятилітнє забуття після смерті. Двадцять років тому українська громадськість наново відкрила собі незвичайного поета, у Києві друкується книга вибраного "Пісня про незнищенність матерії", і ось знову — "застій — рутина", ім'я Б.-І. Антонича стирається зі сторінок літератури. Навіть у нещодавно виданій 6-томній "Антології української поезії" — відсутня зірка першої величини нашої культури.

Тепер стараннями громадськості ім'я і твори помалу здобувають громадянських прав. Богдан Ігор Антонич...

6 липня 1987 року, в день 50-річчя з дня смерті поета, до його могили на Янівському цвинтарі у Львові, прийшло понад півтори сотні шанувальників цього високого таланту.

Мимовільний, ніким не організований мітинг на могилі відкрила вступним словом про Антонича Ірина Калинець (член УАНТел). Інший член УАНТел Ігор Калинець схарактеризував поезію Антонича на тлі літературного процесу в Західній Україні і у всеукраїнському масштабі 20-30 рр. нашого століття, а також прочитав вірш С. Гординського, присвячений Б.-І. Антоничу. Поет Василь Хомин розповів про Лемківщину — батьківщину Антонича. Багато з присутніх читали вірші Б.-І. Антонича. А потім зазвучав "Заповіт", українські народні та лемківські пісні.

Від могили всі попрямували до будинку, де жив і в якому помер поет, звідки його й поховали. Це — нинішня вул. 1 Травня, 50.

Тоді ж на могилі Антонича було висунуто пропозицію: щорічно, у кожную найближчу до 5 жовтня (день народження поета) неділю проводити вечори поезії під девізом "Поет молодості". Місцем цього свята вибрано майдан з пам'ятником С. Тудору — прихильникові Антоничевої поезії (убік од вул. Чайковського).

4 жовтня 1987 р. о 17.00 тут зібралося до 1.000 шанувальників Антоничевої музи.

Вступне слово виголосив член УАНТел Ігор Калинець. Виступив архітектор Юрій Волощак. Вірші Б.-І. Антонича виконали артисти театру ім. Марії Заньковецької. Молоді барди з естрадної групи "Не журись" проспівали пісні на слова Антонича, Лесі Українки, Франка, Симоненка. Стоматолог Б. Корчинський подарував Антоничеві низку віршів Івана Франка у своєму читанні. Молоді львівські художники дарували присутнім пам'яткові графічні відбитки на мотиви творів Антонича.

Серед присутніх шанувальників Антонича і представників громадськості не було лише... жодного члена Львівського відділу Спілки письменників України — її голова Роман Лубківський відхилив запрошення.

Автор статті "Вітер оновлення" Юрій Волощак (альманах "Євшан-зілля", № 1, 1987 р., Львів) висловлює сподівання, що до 80-річчя з дня народження Антонича у 1989 р. буде встановлено меморіальну таблицю і відкрито книгарню "Поезія" в будинку, де мешкав поет у Львові.

* * *

Пошукова група "Євшан-зілля", до якої входять члени УАНТел Ігор та Ірина Калинці, відвідала село Борятин біля Судової Вишні на Львівщині, де з 1926 р. працював парохом Василь Антонич — батько славетного українського поета. Тут батько помер у 1947 р., а мати — в 1953 р. На надмогильному пам'ятнику роботи демнянських майстрів — фотографії батьків Богдана Ігоря. Могила в густих заростях старого сільського цвинтаря, дбайливо доглянута борятинцями.

Літні борятинці пам'ятають поета, називають його здебільшого Ігорем. Дідусь Мороз показав групі "Євшан-зілля" стареньке драпове пальто — "Ігор був мені подарував, то його власне було".

Г. М. Войцицька (Захарко) показала фотографію трьох дубків на вигоні — там часто любив сидіти молодий поет. Дуби не збереглися, їх вирубали. Ігор дуже любив пісню "Ой зійди, зійди, ясен місяцю", а також жартівливу "Гарна і багата мала наука"...

І церква у Борятині збудована за отця Василя — батька поета. На її спорудження він уклав майже всі свої заощадження. Окрім цього, збудував о. Василь крамницю, що функціонує досі. Односельчани згадують його з повагою та любов'ю.

ЩИРО ВДЯЧНІ

З першим випуском "Кафедри" ознайомилися, підтримали і матеріально заохотили:

1. С. Г., Львів — 100 крб.
2. Василь Розлуцький, Червоноград Львівської обл. — 30 крб.
3. В. С., Львів — 10 крб.

ПЕРЕЛІК ІЛЮСТРАЦІЙ*

- 5 Опанас Заливаха: Зняття з хреста
- 23 Василь Стус
- 29 Опанас Заливаха: Бандурист
- 33 Василь Барладяну
- 40 Опанас Заливаха: Автопортрет
- 44 Ігор Калинець
- 47 Опанас Заливаха: Муза
- 52 Михайло Осадчий
- 57 Опанас Заливаха: Дзвонар
- 61 Степан Сапеляк
- 64 Опанас Заливаха: Двобій
- 66 Євген Сверстюк
- 71 Опанас Заливаха: Апостол
- 75 Вячеслав Чорновіл
- 81 Опанас Заливаха: Лісовик
- 87 Атена Пашко
- 94 Опанас Заливаха: Покрова
- 98 Богдан Горинь
- 105 Опанас Заливаха: Кошовий Війська Запорозького
- 109 Валентин Стецюк
- 114 Василь Розлуцький
- 117 Опанас Заливаха: Лірник
- 139 Опанас Заливаха: Шевченко

* Частину ілюстрацій вміщених у цьому виданні одержано від в-ва "Смолоскип". — ЗП УГС.

З М І С Т

- 7 **Перспектив видання "Кафедра".**
- 8 **Колонка відповідального редактора.**
- 9 **Декларація Української Асоціації Незалежної Творчої Інтелігенції**

ПРОБЛЕМИ, ДИСКУСІЇ

- 13 **За перебудову на свіх парах, але не словотяпську.**
- 22 **Микола Руденко: Тебе нема...**

ВАСИЛЬ СТУС

- 24 **Михайло Осадчий: Передмова до публікації**
- 25 **Лист Василя Стуса до дружини о. Василя Романюка.**

ТВОРЧИСТЬ

- 33 **Василь Барладяну: Автограф; Біографія; "Миколин син".**
- 40 **Опанас Заливаха: Автограф; "Стисла творча автобіографія".**
- 43 **Кнут Скуєнієкс: "Маляр (Опанасові Заливасі)".**
- 44 **Ігор Калинець: Автограф; Біографія; "Осіння Магдалина" "Люблю свій сон..."**
- 52 **Михайло Осадчий: Автограф; Біографія; "Сяйво (Інтермеццо)"; "Складу всі ноші на рамена..."**
- 61 **Степан Сапеляк: Автограф; Біографія; "Pieta"; "Совість"; "До забутого кохання".**
- 66 **Євген Сверстюк: Біографія; "Франко"; "У Щедрий Вечір"; Переклад з Едгара По "Ельдорадо".**
- 75 **Вячеслав Чорновіл: Автограф; Вячеславу Чорноволіві — 50!; "Про публіцистику справжню і налоскотану".**

ЗГОЛОСИЛИСЯ СТАТИ ЧЛЕНАМИ УАНТеІ

- 87 **Атена Пашко: Автограф; Біографія; Збірка віршів "Калинові рубіни".**
- 98 **Богдан Горинь: Автограф; Біографія; "Спогад про Василя Симоненка".**
- 109 **Валентин Стецюк: Автограф; Біографія; "Євшан-зілля полинове".**
- 114 **Василь Розлуцький: Автограф; Біографія; "Пропозиція"; "Як директора рудні обдурив гірник"; "Заблудився".**

УКРАЇНА НА ЗАХИСТ, ЗВЕЛИЧЕННЯ ТА УВІЧЕННЯ
СВОЄЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОВИ

123 [3 листів до преси].

ЛІТЕРАТУРНІ АПОКРИФИ

129 *Остап Вишня*: Чухраїнці.

ХРОНІКА

137 *Валентин Стецюк*: Більшого щастя немає, як життя своє
віддати за друзів своїх.

140 Хроніка УАНТеївської активності.

146 Щиро вдячні.

147 Перелік ілюстрацій.

